

SAJTÓSZABADSÁG ÉS CENSÚRA

KIADTA

PONORI THEWREWK JÓZSEFI

Magyarul és németül.

Ex bibliothoca Rumyana

POZSONYBAN

WEBER S. LAJOSNÁL, 1833.

Drága előtte (az igaz Férj fiú előtt) minden szempillantás, a legkisebb alkalmatosságra is figyelmez, hol hasznosan munkálódhatik tisztiben. Mindenütt tanítói széket emel. Szívén hordozván küldetésének isteni célját, a világ boldogságát, s mindenütt árasztja jótéteményeit. Úgy foly a patak ezüst vizeivel a mezükön, réteken, s áldással itat ezernyi ezer plántákat, s mindenütt nyomdokit hagyja jeles cselekedeteinek.

Horváth János,
Rudinai Apátur és Veszprémi Kánonok.

Miképen kell embernek távoztatnia, viselnie,
könyebbítenie a kereszteket tisztii
hivataljában? Veszprémben
1811. lap 11 — 12.

A vármegyei bizodalom koronája abban áll, ha valaki a Rendektől országos követnek küldetik; melly megtiszteltetésnél Alkotmányunkban szebb, magosabb díszet nem ismerék: ugyan is az által a Nemzetminden alkotmányi kincse — a Király és Haza egymástól elválhatatlan java— az olly férjfiúra bízatik. Ki ha idézett legszentebb kötelességében pontosan eljár, a legbuzgóbb hazafiúi hálában osztozik.

Ponori Thewrewk József.

Magyar Anthologia I. Köt. 125. lapján.

Est animus TIBI
Rerumque prudens, et secundis
Temporibus dubiisque rectus,

Horatius.

MÉLTÓSÁGOS

MARICH ISTVÁN DÁVID

ÚRNAK,

Ő CSÁSZÁRI S APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE ARANY
KULCSOS HÍVÉNEK,

ÉS

NEMES FEJÉR VÁRMEGYE ORSZÁGGYŰLÉSI
KÖVETJÉNEK,

MINT
A FEJEDELEM ÉS HAZA IRÁNTI HŰSÉG
EGYENLŐ FELKENTJÉNEK,
SZÉPMÍVELTSÉGŰ S NEMESLELKŰ FÉRJFIÚNAK,

A

NEMZETI NYELV, JÓZAN FELVILÁGOSODÁS, TUDOMÁNYOS ÉS
MŰVÉSZETI ELŐMENETEL BARÁTJÁNAK, VÉDŐJÉNEK, ÖREGBÍ-
TŐJÉNEK, A MÚLTAT ÉS JELENT SZERENCSESEN FELFOGNI S A
JÖVENDŐBE BÖLCSEN BELÁTNI TUDÓ TÖRVÉNYHOZÓNAK, A KÖ-
ZÖNSÉGES SZERETETET ÉS BIZODALMAT ÉRDEMMEL SZERZETT
HAZAFINAK

MÉLY TISZTELETTEL AJÁNLANI BÁTORKODIK

A KIADÓ.

Méltóságos császári királyi Kamarás Úr!
Nagyságos Uram!

A polgárnak azok a legnevezetesebb esztendeji, mellyeket nyugodalma feláldozásával a közjó szolgálatjára buzgón szentel. A tavasz illatozó virágaival, a nyár rengő arany kalászaival és az ősz érett jóízű gyümölcseivel az hazára nagyobb áldást nem áraszt, mint a lelkes honfi, ki mind ifjúságát mind férjfi korát földiéinek híven felajánlja. Az anyatermészet adományai bármelly sokak és kecsegtetők legyenek, de koránt sem olly állandók, mint az erkölcsi világ édes munkával szerzett javai, mellyek a méhszorgalmú Derékek által az hon köpűjébe gyűjtetnek. Századok jönnek, századok mennek, de az hazafiúság díszremekei a mindent leromboló időn diadalmaskodnak,

A polgári érdempálya hősei közt legragyogóbb fényben tűnik elő a jó törvényhozó, kinek képénél az hazafiúi kéz szebet és dicsőbbet nem irhát. Ugyanis annak fő vonásai, mellyeknek látásán a szem és lélek öröme s gyönyörűségre ragadtatik, röviden ezek: tántoríthatatlan hűség a köz anya, az haza iránt

kész engedelmesség a divatozó törvényekhez, buzgóság a fenálló országos alkotmány örökítésében, nemes szabadlelkűség, melly az igazságtalanságot feddetlen nem hagyja, s egyenes-szívűség, melly a legkeményebb szélvészekben is a próbát kiállja. Ő a legforróbb honbarát, és nemzetének szerencsáját mindennél többre becsüli. Ezért nem is ismer semmi felségesebbet, mint a jó Királyt, ki bölcs gondoskodással és atyai hatalommal igazgatja a Státus kormányát, és a köz jólléteit a boldogsággal együtt fáradhatatlan sikerezteti. Illy hathatós okból a Fejedelem és Nemzet jusai egyiránt tiszteletesek és szentek előtte, ki mélyen érzi tiszta keblében amaz eldönthetetlen igazságot, hogy sem a Királyt az Haza, sem az Hazát a Király nélkül igazán szeretni nem lehet. Tudja a világ történetkönyveiből, hogy valamint az egyes emberek, úgy a nemzetek is mulandók, azonban szintúgy, és épen onnan tudja, hogy minden nemzet, míg feddhetetlen erkölceit és országa kezdetével egy-idős alaptörvényeit tiszteli, virító állandóságban lételez. Innen az ő szívét az újítás Vágya soha nem háborgatja. S ha lelkét az a gondolat szállja meg, hogy némi szükséges és hasznos javítások tételét sürgesse, úgy áll a Solonok teremében mint egy kétfejű Jánus, és jól megfontolt előadásából minden lépten kiviláglik az, hogy ő nemzete őstörvényhozójinak hasonló esetben gyakorlott státusokosságát előre megvizsgálván, a jelenlétben jövőre nézve olyas valamit akar megállá-

píttatni, mellynek szerzőjiről az utókor szintolly hálaérzettel emlékezzék, mint a milly ennél ajelenkor emlékezik a dicsőült egykori törvényadókról. Nem egy-két embernyomig, hanem firól fira s maradékról maradékra fenmaradandó új törvényekkel kívánja hazája alkotmányát támogatni; szüntelen elméjében forgatván, hogy az halandó kiváltképen abban tüntetheti ki halhatatlan lelke munkásságát, ha olly mi vet alkot, mi a múlandóságnak mennél tovább ellentáll. Nemzete mindennemű kifejlését úgy igyekszik eszközölni, hogy az előhaladására az erőket leginkább önmagából merítse, s igya természethez ne csak az eredetiségben, hanem abban is hasonlítson, hogy ugrást nem teszen. Az ő minden munkálkodása tehát oda czéloz, hogy nemzetét a külföldnek ok nélkül való utánzásától kitelhetőleg megóvja, s épen ezért egész figyelmét azon eszközök létesítésére fordítja, mellyek azt természetszabta utakon minduntalan előbb léptessék, de teljességgel ne szöktessék. A jó követ gyönyörű képének festéséhez tartózik végre, hogy ő a köz tanácskozásokban mindég hév szívvel, és hideg józan ésszel jelen meg, mellyek közül az első ötet szüntelen nemes lángokra gyúlasztja, s az utolsó arra tanítja, mit, mikor, és miért kelljen mondani? s egyszersmind azon nehéz mesterség gyakorlására segíti, az időhez alkalmaztatni a beszéd nemeit, és mikor kívántatik, szólni, s tüvel találnia dolgot; ha pedig a fenforgó tárgyjólléte hallgatást parancsol, szükségtelen nem beszélni.

Méltóságos Uram! az itt adott kép kiseded másolatja annak, mely Nagyságod alattvalói, hazafiúi s törvényhozói ritka tulajdonai-ban eredeti elevenséggel bájol. Méltóságod érdemkoszorújához haza-fiúi hálával közeledve, bátor vagyok ezen „Sajtószabadság és Censúra“ című gyűjteményt, mint mély tisztelem tanúbizony-ságát, Nagyságod közönségesen szeretett Nevének ajánlani.

A ki mély tisztelettel öröklök

Méltóságodnak

alázatos szolgája,
Ponori Thewrewk József.

I.

Sajtószabadság.

Ut Impérium evertant, libertatém praeferunt;
Si perverterint; libertatém ipsam adgretlieutur.
Cornel. Tacit. Lib. XVI. Annál. 22.

§. 1. *Arany a szabadság.*

1. **K**após az arany, de nem egyszer veszi is el annak csillámló fénye a kapzsi embereknek szeme fényét, nem egyszer vakítja is az meg ezeket, a midőn elnyeli, s eloltja benne az ész világát. Vajha e sárga éreznek módtalan szomja ki ne vetköztetné az emberiségből is egészen a telhetetleneket! — vajha annak szédítő gőze meg ne kábítaná annyira a besetétedett elméket: hogy ezek már emberül nem is gondolkozhatnak, nem ítélnének! — Tudjuk legalább a hajdani kornak hiteles történeteiből: melly embertelenné tette az aranynak mértékletlen szeretete a római Birodalomnak egyik napkeleti Császáraját; esméretes a tudós *világ előtt* MÓRICZ Császárnak eléggé szennyes neve, a ki is az arany szomjúságától belsejében kegyetlenül égettetvén, tizenkét ezer hűséges vitézeinek véréit itta meg, a midőn azokat az Avarok Kánja Thráciában mint hadi foglyokat a szerencsétlen ütközet után egy lábíg felkonczoltatta azért, mivel az említett embertelen Császár azoknak váltságáért, nem egy darab aranyat, sem annak felét, hanem már csak hatod részét sem akarta a győzedelmes Kánnak már ennyire leszállott követelése szerint felajánlani.

Így, így felejtí el magát az aranynak szédítő erejétől meghódolt emberj Így vesz meg a szív, ha e sárga érczen nagy mohón kapunk!

2. Azonban nem ok nélkül támaszthatni itt ezt a nagy fontos kérdést: mit vala cselekedendő MÓRICZ Császár, ha ő is ama felkonczolta-

tott hadi foglyoknak egyike lett volna? alkudozott volna e vallyon sokáig a felfuvalkodot Győzedelmessel? nem adta volna e nékie oda egyszeriben mingyárt első követelésére egész aranyát, ha ez az alkudozásról még csak hallani sem akart volna semmit se? Az esze tisztult volna valóban, ha csak legkisebbet tusakodott volna az iránt magával: oda adja e, vagy sem élete megmentéséül, drága szabadsága megváltásául minden kincsét aranyát: Nincs az a czudar kapzsi, a ki illy rémítő esetben, illy halálos veszedelemben ki ne eressze kezeiből bár melly szorosan bemarkolt aranyát, a ki azon még ekkor is kapkodjon, bár melly nagyon kapós legyen is az különben. Azt már nem csak butának, hanem az egész világ eszeveszett bolondjának lehetne méltán kikiáltani, a ki erősebben ragaszkodna egy darab sárga agyaghoz, mint sem a világnak minden kincseinél becsesebb életéhez; a ki készebb lenne inkább sírba szállani, abban örökre eltűnni, ott sorvadni, s végre elenyészni, mint sem halálba szeretett kedves bálványkáját, (aranyát) valakinek akkor is oda engedni, a mikor már látja: hogy e miatt kellek nékie megszűnni élni; holott, ha ezt oda engedi magát e végső szerencsétlenségtől megmentheti, s az iszonyatos halált, mellynek már csak képzelésére is, borsózik testünk, elkerülheti.

3. És így sül ki lassan lassan az igazság, így örökösödik ezen örök közmondás: „ARANY A SZABADSÁG.“ Az élet t. i. minden boldogságunknak teljessége, minden tökéletességünknek fundamentoma, minden örömünknek kútfeje, minden igyekezetünknek célja, és azért valamint minden élő teremtményeknek, úgy, és kiváltképen minden okos embernek legfőbb kívánsága is. Hullhatnak a koronás Fejekről is az arany koronák; elnézik, elnyögik ezt a legdicsőségesebb Uralkodók is, kieresztik kezeikből hatalmas királyi pálczájokat is, csak életeket megszabadíthassák. De a szegény, s nyomorúságos életnek terheihez is előbb hozzá szokhatunk, mint sem hogy az élet unalmát természetünkben észrevegyük; nem az életet, hanem a szenvedést, melly ennek nehezen esik, szoktuk megenni. Élni kíván tehát egyre minden ember; de hogyan élni? megfosztva, kivetkeztetve minden természeti, és egyéb igazságosan nyert, szerzett, megállapított ősi, régi, vagy újabb szent jusaiból, szabadságiból? Erre a nemes szív soha reá nem állhat. Ez, ha élni kell, tehát élni akar egy Emberhez illő, egy nagylelkű Emberhez, egy nemes szívhez illő, díszes,

szép, teljes emberi szabadságban. E nélkül nem derék jószág az élet; egy olly elviselhetetlen fehér, és iga az inkább, mellyel ha máskép öszve nem törhet, le nem rázhat nyakáról, vállairól a szabadságra született ember, éJni sem kivan. Ekkor, ha egyébiránt minden aranynál felébb bec süli is életét, ekkor ő ezt is semminek tartja, megveti, szabadságáért ezer nyilván való veszedelmekre, mellyeket kaczagva nevet, kiteszi, sőt ennek az minden gyönyörűségeivel egyetemben nagy maga elszánásával fel is áldozza, azt tartván: „mit ér az arany élet nélkül? minek az élet szabadság nélkül?“ Gyöngy élet, arany, egyedül csak a szabadság!! úgy-mond. Vallyon nem a természet szólal e így meg a nemes szívű, a nagy-lelkű emberben vizsgálta meg.

§. 2. *A természet szava az emberi szabadságról.*

4. Az ember vele született tulajdonságaira, természeti erejére, álméltodtató tehetségeire nézve a nagy világnak térpiaczán egy kis világot játszik, mellyben mint egy kis Király tettében országol is, és uralkodik. Uralkodik megkülönböztetett érző, uralkodik különös értő, figyelmeztető, megítélő, és megválasztó, eszes megfogásokkal teljes tehetségei által. A föld, mellyet lábaival tapod, az ég, melly feje felett lebeg, híven adóznak neki. Nem az ember ezekért, hanem ezek az emberért erőlködnek. Az ég szolgálja nekie világgal, levegővel, meleggel, és egyéb érzékenységeit gyönyörködtető adózáisaival. A föld szintén megtiszteli őtet bőven adományaival, mellyeket szedhet a természetnek mind a három nagy országából. Az ásványok, a¹ növények, az állatok megmérhetetlen, megszámlálhatatlan, tengernagy sokasága mindenestől, s egészen az emberé. A^r mit a föld hoz, terem, szül, azt mind magával együtt az ember lábaihoz veti le. Semmit ez tőle meg nem foghat, meg nem tagadhat, mint természet szerint való birtokosától, ha csak azt megláthatják, és megkívánhatják, megszerethetik ép-, s egészséges szemei? ha csak felfoghatják, megszerezhetik, és használhatják azt arra alkalmas két kezei, és egyéb érző létrészei. Ha pedig a természettől nekie szánt bizonyos birtokának valamelly része láthatárán túl elrejtve lenne szemei előtt, ha valamelly erőszakos akadályok, nagy hatalmas ellentállások, természeti öszveütkezések miatt nagyobb erőre, mint sem inaiban találhatik, szüksége vagyon, hogy elperelhetetlen jószágát, mellyel a *fölét* tartózik neki, hatalmába

kerítse, azt békével is bírassa; ha ilyen erőt érző tehetségeitől nem kölcsönözhet; vagyon ezeken kívül még egy erősebb, és hatalmasabb tehetség is természetében: és ez az okos ész, mellyel az ellenkező természetnek is tud parancsolni, annak nyakasságát meg tudja törni.

5. Az ész ama felséges tulajdonság az emberben, mellyel egyedül csak ő kirekesztőleg bír az ég alatt érző élőknél szélesen kiterjedett kies nagy országában. Ez által hajtja ő igája alá a legdühösebb fene vadakat is Ez által járja ő be a föld gyomrában annak legmélyebb setét üregeiben elrejtett ásványok borzasztó tartományait. Ezzel truczolja a dühösködő tengernek nyilvánvaló veszedelemmel fenyegetődző dagályos habjait. Ez által kinszeríti gyümölcsözésre, termésre a földnek legridegebb kietlenéit, vadonait, pusztáit, meredek kemény szikláját. Így magasság az emberi természet! Így magasztaltatott fel az ember a természettől! Így uralkodik ő minden más valami akár létkülönböztető, akár termő, akár élő, s érző, s még akár mi néven nevezendő erővel teljes szomszéd természeteken! Ezek az embernek természeti nemes, felséges tehetségei tulajdonságai!

6. És ugyan ezek által szólal is meg ő benne a természet, ezeket hangoztatván fűjébe: „Ember! nem valami vak, néma, siket alak vagy te, sem valamely érzéketlen erőmű: (*machina*) a te felséges eszed szép találmányai, s a te munkás kezeidnek remekművei inkább, az efféle mesterkélt szerek, holmik! Tebenned eleven erő, eleven tehetség lakik, te azt, amit kigondolsz, képes vagy nem egyszer már csak csudálatos ügyességű ujjaid által is megremekelni, kimesterkélni! Te egyedül tudsz emberkedni, és emberkedésed által tökéletesedésedet inkább, és inkább előbbléptetvén magadnak különös nagy tekintetet szerzeni! Erre minden elementumok szolgálnak, erre a természet térmezőt nyit ki tenéked. Egyedül csak te vagy ama boldog lakosa a földnek, a ki már az ég alatt is gyönyörködve élélhetsz. Te erre születél, tégedet erre méltatott a természet!

7. Már illy nemes születésed megszenvedheti e az erőszakos igát? Ugye ez csak baromnyakába való? Te ember vagy, tégedet tehát teljes szabadság illet. A rabszolgaság, a fogság, a bilincsek, a nyűg, és akár melly embertelen megszorítása természetedet illető szabadságodnak, vajmi nagyon megalacsonyítaná nemes születésednek, természetednek méltóságát! vajmi nagyon elvenné annak minden tekintetét, erejét! kiállhatnád e,

elszívelhetnéd e ezt? Nemde ez természeted ellen van? nemde semmitől sem vonakodol jobban, mint a fogságtól, semmire sem vágysz inkább a szabadságnál? Van e tehát, vagy lehet e kívánatosabb öröme, gyönyörűsége éltednek a szabadságnál? Mi ehhez képest minden kincs, minden arany? Arany a szabadság! E nélkül élni nem kíván semmi nemes szív? szabadság illeti az emberi nemes természetet. Erre törekedni embernek illik,

8. Igen is a természetnek, melly hazudni nem hagy, szavai ezek. A természet ok nélkül, nagy haszontalan, híjába csak egy kis bogarat sem szül; nem híjába, nem haszontalan különböztette tehát meg az embert is annyi szép tehetségekkel, és adóalanyival, hanem hogy azokat kicsinosodására, kimívelődésére, felvilágosodására, s így emberi méltóságának, boldogságának fentartására szabadon használhassa. Avvagy nem e végre sietnek e kifejteni minden természeti tehetségei? Mi szükség volna ezekre, ha nem lehetne vélek szabadon élni? mi haszon volna belőlök, ha kézzel, vérrel, ésszel érdemlett jusainkat nem volna szabad megtartani, törvényes örökösainkra szállítani? De mellyik nemes szív, mellyik nagy lelkű ember nézhetné ezt el békével? természetével az ilyen dolog egyáltalában meg nem férhetne; a természetet így egészen fel kellene előbb forgatni, minnelőtte az embernek ebben való önkényes, szíves megegyezését ki lehetne csikarni.

9. Természetesebben esik meg valóban életünktől inkább, mint sem szabadságunktól megválnia. Természetesebb szabadon meghalni, mint fogva kívánni élni; mert hogy egyszer megszünjünk élni, természetünkben vagyon, „*halni születünk úgy is mindnyájan, mi is, fiaink is, a kiket nemzettünk; a halált el nem kerülhetik a legerősebb bajnokok sem; az a rossz pedig hogy valaki jusainkat megsértse, hogy a szabad embert szolgálni; erével kinszerítse, hogy szemeink láttára feleségeinket magzatiakhal együtt csúfságra vigye, nem a természetnek elmellőzhetetlen rendelése; hanem a nagy gyávaság miatt kénytelenek, már most ezt mind szenvedni, a kik, míg szabadságokban állott, nem akartak meghalni;*“ írja Flávius József de bello Judaico L. 7. Cap. 28.

10. Igenis csak a gyáva, a ki nem mer maga erejével megpróbálkozni, csak a nyúl szívű, és a nagy gyengélkedés, puhaság miatt el-asszonyosodott csúszó, mászó emberke, csak a lusta, a ki magát porából

restelli felemelni, egyedül ezek nem akarják a természet szent szavát érteni, elismerni; ezek nem tudják a szabadságot, melly nélkül nem nagy uraság, semmi méltóság az ember élete, illendő becsületben tartani.

11. A serény, a nagylelkű, állhatatos férfiú ellenben azt hiszi: hogy úgy szép az ember, ha szabad. Ő minden boldogságát a teljes szabadságban keresi, és helyezteti. A szabadság az ő arany bányája, semmi idegen aranyért ő a maga teljes értékű aranyát fel nem cseréli, ő amazért megbecsülhetetlen jószágát, a szabadságot soha a vásárra nem viszi, áruba nem bocsátja, sem el nem adja. Ennek nyelvét, nincs az az arany, melly leköthetné: Hogy hite, hazája, Királya szent jusai, nemzeti szép szabadságai mellett szabadon ne merjen szólani. Ő a természet szava, és ösztöne után teljes szabadsággal óhajt mindenkor élni. Arra önkényesen csak ugyan soha sem fog állani: hogy egy *Pescennius Niger* még a lélekzetére is adót vessen. Erre ő soha, természete szavát hallgatván maga jó szántából nem fog állani. „*Quod natura dedit, nemo negare potest.*“ „*A mire a természet az embert méltatta, azt senki tőle el sem is tagadhatja*“ azt tartja; valamint azt is: „*quod juste acquisitum est, nonnisiper injustitiam auferripotest.*“ Az igazságos keresményt senki tőlem igazságtalanság nélkül el nem veheti:“ és azért valamint a természet adományihoz, úgy dicséretes szorgalmatosága által keresett szerzeményeihez is sérthetetlen just formálván magának., azt mondja: a mi az enyim, nem a tied az, te a tiéddel, én a magaméval, sajátommal szabad vagyok, és az is akarok lenni; a rabszolgaságba hajtott kárvallott zsidókkal épen nem szeretnék így siránkozni: „*aquam nostram pectmia bibimus*“ a magunk kútjaiból is csak pénzért lehet innunk,“ Illy nyomorúságra semmi nemes szív jutni nem akar. Egy szó, mint száz: akkor örül az ember, ha szabad. Szabadság nélkül nem lehet öröm. Öröm nélkül semmi gyönyörűség az élet. Szabadság nélkül vesz az emberi méltóság, arra született pedig az ember, ha nemes természetét tekintjük és azért semmi sem természetesebb benne a szabadságnál, semmi sem illeti jobban a nemes természetű embert a teljes szabadságnál.

§. 3. *Illeti a teljes szabadság az embert, de nem a határtalan.*

12. A melly természet az embernek különféle tehetségeket azért engedett: hogy ő azokat szabadon használhatván, ez élet gyönyörűségeivel emberi méltóságához képest megtelhessen; ugyan az, bár melly nagyon

illeti is a teljes szabadság az embert, meg nem engedi, hogy ez határtalan lehessen. De meg sem is engedheti, annyiból, minthogy az embert az űkos ész megbecsülhetetlen ajándékával megtisztelte, s ezen nemes tulajdonságára nézve az oktalan állatoktól, a kik értelem nélkül szűkölködnek, megkülönböztette. Illy nemes természete lévén az embernek, koránt sem illik nekie mint valamelly oktalannak, szemtelennek lenni; emberkedni, nem oktalankodni illik az okos értelem mellett. Csak a barom előtt lehet a szemérem esmérten, nem az ember előtt. Ennek a szemérmességet nagyon is szükséges esmérni, nékie valamint lehet, úgy kell is tudni: mi illendő, és mi nem? mi tisztességes, mi nem? mi dicséretes, mi gyalázatos reája nézve? mi jó, és mi rász, különben minek az okos értelem, melly legékesebb természeti tulajdonsága?! Nem szép az egy emberben, nem, ha semmi becsület érzés nincs benne, semmi igazság; ha a jó rendet nem szereti, hanem inkább azt felforgatja, ha szüntelen háborog, békétlenkedik, módot nem tart eszelősködéseiben, rendetlen indulatit nem zabolázza, enged minden meggondolás nélkül kívánságinak, azoknak jó vagy rász következéseit, mintha esze sem volna, számba sem veszi, mindenben mértékletlen.

13. Ez mind nem illik egy okos, jó, és becsületes emberhez, mert ezeket az ész, melly az emberben a parancsoló, soha helyben nem hagyja, hanem egyre szüntelen kárhoztatja, szemünkre hányja; és azért bár melly nagy hasznunk kerekedhetne is az efféle dísztelen rendtelenségekből, bár melly édesek, gyönyörűségesek lehetnének is azok érzékenységeinknek; soha az ész arra, a mi egyszer nem dicséretes, nem tisztességes, a mi ass embernek becstelenséget, megvetést, gyalázatot okoz minden okosak ítélete szerint is, a mi rút, és ocsmány, mindezekre, mondom, az ész soha fel nem szabadíthat bennünket, embereket.

14. Az észtól kell tehát kérnünk mindenkor tanácsot, ha valami, hez látunk. Az ész határozza meg; meddig terjesztheti ki az ember a maga szabadságát? nem tovább t. i. mint sem a szemérmességnek, az illendőségnek, a tisztességnek, az igazságnak, a kegyességnek, mértékletességnek, a jó rend szeretetének, szóval a jóságnak, jámborságnak, az okos emberi természettől kijelelt örökös határáig. A jó ember, a becsületei ember nem is fogja a szabadságnak ekképen kimért határait általhálni,

Ő csak arra, a mi illendő, fogja magát felszabadítani., azt pedig, a mi nem illendő, ami emberi méltóságát az oktan állatok szokásáig lealacsonyíthatná,“ azt netalántán megmocsokolhatná, az ilyen dolgot ő abban fogja hagyni. Nem vak légy ő, melly meggondolás nélkül, vaktába száll amézes tálba, mellyben egy kis nyalánságért vesztit találja. A jó ember, a ki szereti a maga becsületét, csak azon gyönyörúségeit, örömeit, nyereégeit tartja ártatlanoknak, tisztességeseknek, mellyeket ugyan olyanoknak okosan is tarthat. Ő nem az érzéki gyönyörködésben, hanem a józan ész szent szava fogadásában, maga tisztos tartózkodásában keresi fő boldogságát, és ugyan ebben helyeztetit leginkább emberi méltóságát is. Miért is a mi ehhez nem illik, a mi nem szép, nem tisztességes, arra ő magának szabadságot nem enged. „*Vir bonus u. m. Seneca, quod honeste se facturum putaverit, faciet, etsi damnosum érit, rursus quod turpe érit, non faciet, etsi pecuniam afferat, etsi voluptatem, etiamsi potentiam.*“ L. 2. de otio sapientis.

15. Helyesen! mert ha az ember mindent, azt is, a mi csúnya, illetlen, azért, mivel az hasznos, gyönyörúséges, magának öntetszése szerint szabadon, minden tartózkodás nélkül megengedhetne; ha minden ember a természet engedelmeből olly érzéketlen, és embertelen lehetne, mint vala Móricz Császár, a ki annyi katonájának siralmas sorsát nagy telhetlensége miatt fel sem is vette; ha minden ember Néró utálatos kegyetlenségét szabadon követhetné, vele együtt épületeket, házakat, egész városokat csupa kedvtöltésből, játékból felgyújthatna, azok pusztító lángjaiban gyönyörködhetne; ha egy okos ember azt mind maga is nagy orczátlanul teljes szabadsággal elkövethetné, a mit az oktan, kegyetlen fenevadak egyedül az állati természet vak ösztönétől ingereltetvén megtenni szoktak; ha az embernek is semmi törvényt tartani nem kellene; ha az ész őbenne nem parancsolna; szóval: ha magának határtalan szabadságot engedhetne; egek! micsoda szörnyetegek terhelnék akkor a földet! emberi formába öltözött fenevad csudabarom állatokkal telne meg akkor a föld, nem emberekkel, már akkor az ember nem lenne ember, Seneca legalább, ha csak ugyan nékie lehet tulajdonítani azon levelet, mellyet a vesztő fürdőből írt volna Nérónak, ezt az emberek felfalóját, a ki még az édes anyjának is méhét hallatlan kegyetlenséggel megnyittatta, a többi titulusok közt,

mellyet igazán gyalázatos személyéhez illetet, éktelen gonoszságaira nézve csudaállatnak is, szörnyetegnek, nem embernek nevezte, ekképen fejezvéen be mondott levelét: „*ut multi cupiunt, brevi sequere me, ut Latrone Cives, Urbs incendiario, Orbis monstro liberetur.*“ — Akár ki szavai legyenek ezek, ha nem a Senekáé is; elég az: hogy akár melly Bölcsnek, okosnak szájába valók. Nérót az egész okos világ szörnyetegnek, csudaállatnak nevezheti, mondhatja. Ő szörnyű, és nem emberhez illő dolgokat cselekedett. Bámul, álmélkodik, csudálkozik az emberi ész, okosság; hogyan telhetik ki embertől olly iszonyatos nagy fenevadság, a millyennek vádjával Nero örökös gyalázatjára terheltetik. Ime mire nem viszi az embert a határtalan szabadság! de melly csúffá is teszi ötet!

16. Vajha minden Bölcsenek, minden józanul gondolkozóknak heljes kívánsága szerint úgy megszabadult volna a világ Néró vesztivel minden efféle csudaállattól: hogy többé semmi emberi képű szörnyetegek ne rettentének az emberiség csúfjára a föld népét!! De fájdalom! Nem egy Roma városát falták már fel a délczeg zabolátlanságnak dühösködő lángjai; nem egy ház népe, nem egykét helység, hanem egész országok, virágzó tartományok, egész Nemzetek lettek már a határtalan szabadságnak, szerencsétlen áldozatai. Tűzbe hozza ez az egész világot, éget, ol, pusztít, ront ez mindent, a mit ér, egész patakja Ady ott az ember, vernek az utczában, a hol ez egyszer erőre kaphat; vége van ott minden igazságnak, minden jó rendnek, és így minden nyugalomnak, Deréksegnek, minden bátorságnak, minden szabadságnak, minden társaságos életnek, és boldogságnak. Szörnyűség csak hallani is a történetekből, nem láim, a mit szül a határtalan, az ész fékeit öszveszagató, ostoba szabadság, — zabolátlanság!!

17. Ezt osztán az emberi okos természet megengedhesse! az okosság, a józan ész ezt mint ollyant, melly megilleti az embert, helybenhagyja. Semmi módon. Légy bár Heródes, az ész, mellynek világító fáklyáját el nem oltotta még egészen a fertelmes bujaság, a tiszta, ép, és józan ész egyre csak így szól, így beszél: „*non licet tibi habere Usorem fratris tui!*“ „*Ne paráználkodjál!*“ *Ez egyáltalában nem szabad!*“ — Megteheted ugyan talám Heródes létedre az erőszakoskodást, lehetsz szilaj indulátid zabolátlanságát tekintvén vértörő szemtelen is; de szabad vagy

e már azért testvéred feleségével, mivel erre való vastag tehetségeid vannak?! korántsem. Más valamit megtehetni, és más, azt szabadon is, úgy: hogy azt soha az okosság szemedre ne vethesse, megtehetni. Az örök Igazságnak, és Bölcseségnek rettenthetetlen szószólója szemedbe mondja: „*non licet*“ „*Nem szabad*“ — Vágasd bár nyakát; hogy elhallgasson, hogy megnémuljon, hogy ne lásson; néma nyelve is, behunytt szeme is, mint annyi igaz tantúfi fertelmességednek mintegy megszólalván mondják: „*Non licet*,“ — „*Nem szabad*, — *nem* —“ Előbb megnémulhatnak t. i. a legbeszédesebb, a legékesebben szóló nyelvek is, mint sem hogy a józan ész az okos emberben elhallgasson. Ez szüntelen parancsoló hangon szólal meg benne, ez azt, a mi nem tisztességes, állhatatosan megtilja nékie, soha ez ötlet arra, bár melly kedves légyen is, fel nem szabadítja És ugyan ennek, a józan észnek t. i. éles, de egyszersmind szent szava hangzott már bölcs Seneca füleiben is, a ki azt nem csak jól megértette, de mint okos Filozófus meg is szerette annyira: hogy azok ellen való boszorkodását semmiképen nem titkolhatta, a kik nem az ész javait dicsérték, és nem ezeknek követésében, hanem az érzékenység örömeiben az ember³ boldogságát helyeztették. „*Quid mihi*, u. m. nagy bátran, „*voluntatem nominas? — Hominis bonum quaero, non ventris, qui pecudibus ac belluis laxior est. Igitur beatum dicamus hominem, ctti nullám bonum, malumque sit, nisi malus, bonusque animus: honesti cultor, virtut contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant.*“ Seneca de vita beata Cap. 4. et 9.

18. Íme melly egyenesen mondatja ki a józan ész az igazat a Bölcsék által! Nem hízelkedhetnek ezek, ha józanul gondolkoznak, az oktalanságnak; azt a mi nem tisztességes, soha nem javalhatják, nem dicsérhetik soha okosan. Sem Seneca ugyan, sem valamely más Stoikus Filozófus erővel többé senkire sem kötheti hajdani zordon Etikáját; a valódi felvilágosodás után bizonyos; hogy a tiszta gyönyörűségek, az ártatlan örömek ellen nincs ajózan észnek valamely kárhóztató kifogása; — mind azon által minden józanul gondolkozó Bölcselkedőknek, még azoknak is, a kik nem Stoikusok, megegyező ítéletek szerint nagyobb igazsága vagyion a Stoikus Senekának mint a gyönyörködtető Epikurusnak, abban; hogy nem jó helyen keresi ott az ember a maga boldogságát, a hol a tisztességest a gyönyörűsége-

sért felváltván, arra, ami díztelen, illetlen, és éktelen, vagy valamely gyönyörűségnek kedviért, vagy valamely kellemetlen következtések megelőzése okáért magát felszabadítja. Azt Seneka csak ugyan helyesen mondja: hogy a mi illetlen, arra, ha szinte hatalmában állana is a mosolygó szerencse kedvezései után valakinek, senki, a ki javát szereli, magát el nem szánhatja; — és hogy a mostoha szerencse legkegyetlenebb üldözéseit is jobb inkább nagyelkűséggel kiállani, sőt szükséges, mint sem akár melly kemény sorsnak megkönnyebbítése, vagy kikerülése okáért arra, a mi nem tisztességes, csúfosan reáállani.

19. Ez olly szent igazság, mellyről minden józan Filozófia legszebb leczkéket adhat, a mellyet senki okosan nem is tagadhat. Már akkor a setétséget is világosságnak, a világosságot pedig setétségnek, a feketét fejrnek lehetne mondani, amikor azt, a mi nem tisztességes, tisztességesen, az az; emberhez, okos emberhez illő módon, az emberi méltóságnak megmocskoltatása nélkül, valamely ember megtehetné. Ez lehetetlen. Az ész azt, a mi illetlen, szüntelen illetlennek, a mi rossz, szüntelen rossznak kiáltja, és azért semmi esetben az emberrel el sem is fogadtathatja, hanem tiltja, a nélkül pedig, hogy valaha az emberben egészen elhallgathatna. Nem, nem némíthatja ötöt meg örökre a legnagyobb zabolatlanság sem, megfog az ész szólnia mikor akkor a leggarázdább emberben is* ennek parancsoló erejét semmi vakmerő nem nyomhatja el egészen, ennek világát, bár melly nagy homályt igyekezzen is arra vonni a durvaság, ostobaság, és vadság, semmi setétség végképen el nem veheti. Elég erre egy példa. Mellyik tolvaj dicséri vallyon tolvaj czinkosát azért: hogy ez meglopta, és tetemesen meg is károsította ötöt? elszenvedheti e ezt békével azért, mivel ő nékie magának is nagy kedve telik a lopásban? mondja e: szabad akárkinek is meglopni engem, jó dolog ez, mert hasznos? Nemde bár melly igen keveset hajt is különben a józan ész szavára, bár melly igen igyekezett is azt elfojtani magában, még sem fojthatta el egészen, kénytelen akarátja ellen is megismerni: hogy az okosság a lopást, mint utálatos dolgot úgy nézi, és azért azt minden okos embernek méltán is tiltja. Nemde tehát az ész, mint legékesebb tulajdonságát, egy ember sem tagadhatja ki természetéből? Nemde az ész nemesíti meg emberi természetünket? nemde ennek tekintetéből nem illik semmi okatlan-

ságra vetemednünk? Minthogy pedig oktalanság a határtalan szabadság, minekutána az okos és józan ész az emberi szabadságot bizonyos határok közé szoríttatni kívánja; ámbár megilleti is az embert a teljes szabadság, de a határtalan nem illeti.

§. 4. *A határtalan szabadság az emberi társaságban még képtelenség is.*

20. A határtalan szabadságnak semmi képe nincs az egész természetben; minden, a mit a természet szült, határozott, nem határtalan; minden bizonyos kiszabott rendhez, törvényekhez köttetett, egyik dolog a másikkal úgy egybe van kapcsolva, mint a láncszem egymással; semmi a természetben egy más nélkül ki nem adhatja természetesen maga erejét; egy valami, határos valami mással, ez a harmadikkal, és úgy tovább; semmi sem független egymástól, mindenek bizonyos szövetségben, öszveköttetésben, párosodásban tapasztaltatnak elérni elrendelhetéseknek célját. Maga az ember, a ki legnagyobbat játszik a természetben, egy igen keskeny határok közé szoríttatott lény, sem létele, sem ereje, semmi tehetősége nem végetlen; mindenre egy maga elégtelen; bölcsőjében egészen jótehetetlen, de felcseperedése után is a segítség, mellyet egyebektől vár, reája nézve nem szükségtelen, sőt annyi veszélyek között, a mennyi szegény fejét környékezi, elkerülhetetlen. És azért ha nagyra mehet is nemes természete tulajdonságaira nézve, de nem egy maga. Sem ereje annyi, hogy maga mindent, a mi kívánt boldogságával ellenkezne, azt netalántán tenkre is tehetné, magától messze elúzhessen; sem olly lángesze: hogy minden illetén ellenkező ártalmas eseteket szerencsésen kikerülhessen. Beköszönnek ezek mi hozzánk nem egyszer, a midőn nem is véljük, majd a tudatlanság, majd ismét az emberi gyarlóság, s erőtlenség, majd a forgandó szerencse szomorú játékaival siralmas következéseiben; sőt gyakran olly csoportosan, s olly nagy erőszakkal rohannak reánk, annyira ostromolják a mostoha történetek nyugodalmunknak, békeségünknek, szabadságunknak várát: hogy egyedül csak magunkra hagyattatván azoktól egészen elnyomattatunk, és minden erős állásainkból kiüttetvén, a földhöz verettünk, minden erőnkől kiforgattatunk. Már az árvizek elseprik minden gyűjteményeinket, már asebes tűz lángjai pusztává változtatják szép, és alkalmas lakhelyeinket; már ismét az ellenségnek rettenetes

tábora elfoglalja régi örökös birtokainkat, megtámadja, megsérti legszen-
tebb jusainkat, semmibe sem veszi, meg nem ismeri igazainkat. De még
a fene vadaktól is van mit tartanunk. Végre a sok fogyatkozások, a be-
tegségek, nyavalyák, és más ezer kedvetlenségek, szerencsétlenségek,
mellyeknek születésünktől fogva életünk egész folytatában kitétetve va-
gyunk, sokszor végső Ínségre juttatják, semmivé teszik minden dicsősé-
günket, uraságunkat.

21. Életünk ennyi veszedelmes viszontagságai, emberi sorsunknak
ennyi épen nem szokatlan szomorú változásai, bizonytalanságai között,
kinek lesz annyi bátorsága, ereje, kinek lesz annyi bölcsesége, értelme:
hogy sóba senkire ne szoruljon, senki jó tanácsadására ne várákozzon?
Nemde több munkás, és értelmes embereknek kezei készítik, többeknek
éles elméje találja fel azokat az eszközöket, azokat az ellenszereket, mel-
lyekkel az ellenkező eseteket megelőzhetjük, meggátolhatjuk, visszaver-
hetjük, vagy legalább, hogy tűrhetőbbek legyenek, meggyengíthetjük?
nemde csak közös erőlködéssel, több markos, izmos, serény, és még a
mellett tanúit, tapasztalt bölcs férfiaknak egyes erejükkel, okos elintéző-
sekkel, hathatós segítségekkel lehet a minket végső veszéllyel fenyegető
mostoha történeteket megállítani, vagy elfordítani? Jól esik minden bi-
zonnyal kinek-kinek a szükség idején a segítség, az ótalom, a megsza-
badítás; ingadoz mint a nádszál mindenfelé boldogtalan sorsunk a mos-
toha szerencse mérges csapásai közt, gyász, szomorú gyász annak a vé-
ge, ha nincs ember, nincs jóakaró, nincs erős ótalmazó, a kiben a
szerencsétlen, az ügyefogyott, a kárvallott reménye megnyughasson. Em-
ber emberrel él csak ugyan!

22. Vallyon nem inti e tehát arra a józan ész az embert, nem pa-
rancsolja e az okosság nékie azt: hogy egy társasági életben több ember-
társaival a köz bátorságnak, a köz nyugodalomnak, teljes szabadsága
fentartásának okáéit öszveszövetkezzen, és barátokozzon, a kikkel ő kezét
fogván kölcsönös bizodalommal, összevetett vállakkal a köz jónak elő-
mozdításában minden meghasonlás, megszakadás nélkül serényen munkál-
kodjon, embertársának mind boldog, mind boldogtalan sorsával megosz-
tozzon, örömeirészeiben csakúgy, mint könyeiben részt vegyen? Int erre
valóban az okos természet, melly velünk született, minden embert. „Mi

emberek u. m bölcS Seneka, „*ad coetum geniti sumus*“ „társaság éleire születünk.“ JL. 2. de ira. Már első belépésünkkel is e világba, emberi társaságra akadunk; a Nemzők, a Nevelők társaságára t. i. azon tehetetlen csecsemősi nagy gyengeségünk, azon velünk született lankadságunk, erőtlenségünk, mellyre nézve azonnal előbbeni semmiségünkbe kellene visszatérnünk, mihelyest szülő Anyánk, gondos Dajkánk nyájas társaságától elválasztatnánk, elismertetheti velünk a társasági életnek szükséges voltát. De még azután sem szükségtelen a társasági élet; még azután is, a midőn marlábra kapunk, a midőn már meg is emberedünk, csak több emberek társaságában lehet több valamire mennünk, nagyobb tökéletességekre szert tennünk, „*Natura arte perficitur*“

23. Kifejtődnek ugyan annak idejében az embernek szép természeti tulajdonságai, a test nevedekésével nevedeknek benne az elmebeli különös tehetségek is; megtanul az ember mind szólani, mind okoskodni, mind más egyéb tehetségeit kimutatni, de csak gondos Nevelőjinek, lépéseire szorgosan felvigyázó Vezetőjinek, érdemes Oktatójainak, tisztos Tanítójainak társaságában. Ezek őrzik meg a veszedelmes botlásoktól, ezek emelik fel eséséből, ezek tanítják őtet emberül szólani, ezek rágják szájába a szót, hogy azt a mint illik ki tudhassa mondani. Ezek derítik fel homályos elméjét, ezek hagyatják el véle a gyermeki kort, ezek érlelik esztét, hogy meg lett emberré, érett gondolatúvá válhasson. A szükséges ismereteket, mellyek nélkül semmit tökéletesen meg nem érthetünk, és azért nem is igen boldogulhatunk, a szép tudományokat, a szabad, és kézi mesterségeket, mellyek nélkül savanyú életünk, koránt sem hozzuk a velünk született értetlenséggel, tudatlansággal, tapasztalatlansággal a világra, mikor abba először bekukkanunk; ezekre ezekhez értő Mesterek tanítanak meg minket, ezek közlik velünk sok ízbeli tapasztalásaikat, ezek mutatnak utat a nagyvilágba, mellybe az előbbeni kis világunkból kívándorlani szoktunk, és csak ezeknek útmutatása után juthatunk elrendeltesünk céljaihoz; magunkra hagyatvatván minden nyelvünk szóló tehetése mellett is még csak egy értelmes szózatot sem adhatnánk ki.

24. így minden kiformáltatásunk, minden kimívelődésünk, és ebből származható tökéletességünk, boldogságunk egyedül csak az emberi társaságban történhetik meg. Az emberi társaságban talál még a beteg is

fájdalmaktól mentő, a kegyetlen halál torkából kiragadó, emberszerető tudós Orvosra, a szomorú, áldott Vigasztalóra, a tudatlan, bölcs Tanítóra, az ügyefogyott, okos, és hív Ügyvédre, a szegény, könyörületes Adakozóra, az elnyomtatott, hatalmas Pártfogóra, a megtámadtatott, Védangyalra, a fiú édes, az árva, gyámatyára, az öreg pedig istápra, szóval az emberi társaságban talál az ember köz bátorságra, nyugalomra, és minden megszerezhető jóra, boldogságra.

25. Mi több? A mi csak Szép van a világon, tetszés, és kívánatos, a mi az ember szemeit gyönyörködtető látással örvendezteti, a szívet édes, kellemetes érzésekkel megtölti, az ember kívánságait, ha most nem is egészen, de valaha tökéletesen kielégíti, ezt mind, a mennyire emberi elme, és kéz koholta, alkotta azt, a társasági gyöngy élet szülte, éa szüli. A társasági élet által állottak, és állanak fel a sok szép roppant városok, az által terjednek a tartományok, megerősítetnek a birodalmak. Ez által köttetnek egybe szorosan egymással az idegen nemzetek; ez által csinosodik a világ; virágozik a kereskedés, az emberi boldogságnak egyik fő eszköze; virágoznak a szép tudományok, és mesterségek, boldogul a föld népe. íme mire nem megy, melly nagy tökéletességre léphet fel az emberi nemzet! Nagyra mehet igen is az ember, de nem egy maga, hanem több embertársaival öszvefogódzva. De nem is csupán csak magáéit születik az ember. A természet, melly egynek több, másnak kevesebb adományaival kedveskedett, egyet egyre, mást másra tett ügyesebbé, alkalmatosabbá, hogy egyik a másikára szoruljon, és így együtt tartson, egymással társalkodjon, ez a természet mutat arra: hogy egyikünk a másikáért él, hogy ember emberrel él, hogy az ember társasági életre született. így és nem másképen jelentetik ki az embernek természeti méltósága, nagysága. Nagyobb megaláztatást, lecsepülést nem szenvedhetne akár mellyik ember sem, mint ha minden emberi társaságból számkivettetne, kizárattatna. Mi nagy kín, gyötrellem, melly borzasztó nyughatatlanlás lenne az illy boldogtalannak élete! Örökre eltemettetének így benne a természetnek annyi felséges ajándékai, a mennyivel ő most gazdagon fel van ékesítve a társasági életben. Örökös vadságban, baromhoz hasonló oktalanságban, csuda szótalanságban maradna ő, ha nem emberek, hanem ezek társaságán kívül nőhetne is fel. Ki mondana így valami bizo-

nyost, tökéletes igazat a természet Uráról, ki imádná azt méltóképen, és vallyon nem a Religió e egyetlen egy vigasztalása a halandó emberi méltóságnak?! Nemde már csak a Religióval, az Istennel való megeszmékedés is, melly a társasági életben sehogy sem titkoltathatik el, mellyet a kimívelt józan emberi ész napfényre kihoz, nemde már csak ez az egy nagy szerencse elegendő a társasági életnek ajánlására, ennek megbecsülésére, szükséges voltának, arravaló születésünknek megeszmérésére? Nem, nem lehet az ember ember nélkül, óhajtja a nyájas társalkodást minden emberszerető, az egész okos világ, a valódi emberiség; s azért nem méltó e az egész emberi nemzet gyűlölségére, a ki embergyűlölő? a ki rosztat, nem jót gondol más embertársainak, a ki az emberi társaságnak kész ellensége?

26. Kicsoda az? Minden, a ki az emberi teljes szabadságnak hamis színe alatt senkitől és semmitől függni nem akar, a ki nem esmér semmi törvényt, a ki semmi jó rendet nem tart, szóval, a ki feltörlött homlokkal valamelly határtalan szabadságot tulajdonítván magának, a köz bátorságot megháborítani, a szép egyességet öszvezavarni, az emberi közszabadságot a tövéből kiforgatni merészli. Az ilyen dölyfös, garázda, rendetlen, s vakmerő ember nem társaságba, nem józan ésszel bíró, okos emberek seregébe való. Őnékie nem lehet semmi jó ember barátja, mert ő minden társasági életnek, mellyre az ember született, kész ellensége. Olly szabadságot, a millyenre ő vetemedni szokott, még csak képzelní sem lehet az emberi társaságban, ez azzal meg nem állhat, a határtalan szabadság abban, képtelenség. Bizonyosság ebben a józan ész, és a szomorú tapasztalás; ezen két igás Tanúk hív előadásából eléggé megítélhetjük: lehet e ott valaki szabad, a hol minden szabad? lehet e ott emberi szabadság, a hol ezt letapodja s megtámadja a délczeg zabolátlanság? Nem a valódi emberi társaságban, hanem valamelly tündérvilágban álmodhatja valaki magát lenni, a ki a határtalan szabadságról való esztelen ábrándozásokkal akarja megcsalni eszét. Az emberi társaságban illy képtelenséget még csak gondolni sem lehet; nem fér ez semmi józan főbe, nem álmodik erről senki, akinek helyén van esze, szíve. A józanul gondolkozó a törvényeket, a célirányos rendszabásokat, mellyek nélkül semmi emberi társaságot még csak képzelnünk sem lehet, hisz az emberi teljes sza-

badság erős örjeinek lenni. Törvényes hatalom, törvényes Parancsoló, szoros engedelmesség, jó rendtartás nélkül felbomlik minden társaság, és ezzel együtt elenyészik, füstbe megy egyszermind a köz bátorság, és minden emberi szabadság. Zűrzavar, meghasonlás, elpártolás, hitszegés, erőszakoskodás, dühös megtámadás, vérengző csatázás, gyilkos ellentállás, s végső romlás rettentí, s bontja ott fel az emberi társaságot, a hol a függetlenségnek, a fejetlenségnek, törvénytelenységnek, és az engedtlenségnek, vagy is a határtalan szabadságnak pártütésre lázító zászlója szegeztetik ki, a hol ez lobog. Keresztül nézi ott minden egymást, nem hisz olt egyik a másikának, kiki tart ott egymástól, retteg, fél, nyughatatlan éjjel és nappal, fut, a hol, bujkál, a hová lehet, és így megszakad a társaság. Az atya, anya kedves magzatjaitól, a férj hitvesétől, a testvér, az atyafi, rokonságától elszakasztaték, elvál; és a két jó barát is egymástól elválasztatik. Nincs így igazság kiszolgáltató, nincsen pártfogó. Ekkor már minden szabad, mert nincsen semmi törvény; szabad rabolni, szabad gyilkolni, szabad akárkivel feltenni, és ha lehet rajta a leggorombább módon hatalmaskodni, szabad a legéktelenebb, legocsmányabb fertelmességeket elkövetni, vége van minden szemérmetségnek. Az ártatlanság sóhajtozik, a tiszta szív keményen ostromoltatik, a szemtelenség csintalanul garázdálkodik. Kinek van ekkor igaza? kinek lehet valami bátorsága? Kívül belül bizonyos a veszedelem; háza, jószága, élete nyilván való veszedelemben forog, azt kiki látja. Messze, messze távozik onnan, a hol az emberi szabadság nem határos többé a józan ésszel, a hol ez határtalan, a köz bátorság; azonnal elveszti ezt minden, mihelyest az emberi társaság nincs többé rendben, mihelyest minden törvényeket oszvegázol a zabolátlan szabadság. Nincs is tehát többé igaz emberi szabadság. Nincs. Az atya nem szabad tulajdon magzatjával, a felepár másik felepárjával, a házigazda cselédjeivel; nem szabad senki a magáéval, vérrel, ésszel, nagy munkával, fáradsággal szerzett igazságos keresményével, egyenesen ötet, és nem mást illető örökségével. Nem szabad senki szent Hite, Religiója gyakorlásával, Istenhez tartózkodó szent kötelességeinek hív teljesítésével. Nem szabad jámborsága, igazsága, szemérmettsége, tiszta erkölce, becsülete kijelentésével. A jámborság kinevettetik, az igazság meggúnyoltatik, az erkölcs megcsúfoltatik, a tisztaság gyalázato-

san megmocsokoltatik, a szemérmesség számkivettetik, az ártatlanság megvesztegettetik, a becsület csúfosan megrongáltatik, egy szóval az erkölcsiség omladékjaira, a megszenstelenített Isten szent hajlékainak düledékeire a gonoszságnak, istentelenségnek, erkölcstelenségnek ezer undokságokkal megfertőztetett utálatos Temploma felépítettik; hogy abban mint valami latrok, s haramiák barlangjában minden tisztesség, minden szeplőtelenesség, minden hittel lekötött hívség, tisztaság, igazság a vak indulatoknak a szabadság hóhérjaitól iszonyatosan feláldoztasson, hogy abban minden, a mi szent, szentségtörő kezek által lerontasson, letépetessen, öszve is tiportasson, hogy minden emberi, és religiói érzés a szívből egészen kiirtasson, a hiú mulandóság miatt az örökkévalóság, az Isten maga kevésre nézettesen, megvettessen, s végre megtagadtasson; s így az emberi halandóság, mellyet csak egy más boldogabb jövendőség őriz a kétségbe való eséstől, ezen egy reményétől is megfosztasson; szóval, hogy az okosságnak, és ezzel együtt minden emberi szabadságnak, boldogságnak gyászos eltemettetése, a természet borzadásával szörnyű módon tartasson. Beszélje el ezt annak, a ki ebben kétségeskedik a nyilván való szomorú tapasztalás!!

27. „Szabadság! Szabadság!“ (írja egy tudós hazafi) „teli torokkal kiáltják azon Országokat pusztítók, a kik szintén Egyiptus vidékeire is, számtalan könyveket nyomtatnak, sution gyülekezeteket tartanak, azokból a világnak minden részeire heréket küldenek, a kik a Nemzeteknek a hímes szabadságot széllyel hirdessék: szabadságot t. i. a gondolkodásban, szabadságot a beszédben, szabadságot a cselekedetben, szabadságot a Religióban, szabadságot az erkölcsökben, szabadságot minden törvények ellen, szabadságot minden zabolá ellen, melly az embernek legszemtelenebb indulatjait is meg ne gátolhassa, de vizsgáljuk meg józanul e minden határ nélkül való tágas szabadságnak minéműségét. Oh pokolban koholt mesterség! Minemű szabadság az, amelly az Istent megtagadtatja? Minemű szabadság az, melly követőjit az Istentől rendeltetett Elöljáróknak megölésére esküvéssel kötelezi? Minemű szabadság az, melly szintén régi Eleinktől reánk eredett istenes rendtartásainkat halállal tilalmazza? minemű szabadság az, mellyben a jámborság, a keresztyén tökéletesség számkivetéssel büntetetik? minemű szabadság az, mellyben a nyomorultul sanyargatott ember boldogtalan ügyét sem meri siratni, vagy panaszozni,

és mellyben csak az dicséretesebb, a ki istentelenebb? Ne kételkedjél kegyes Olvasó! Illyen gyümölcsöket szült ezen Filozófusok szabadsága mindenütt, valahová csak csalárdul befűrhatta magát! A Koronás Fejek gyalázatosan Országokból kikergettettek, az igazságnak törvényes szolgáltatása mélyen elnémult, az ártatlanok vére csatornákkal ontatott; a békeséges jámbor polgárok az istentelenek szolgájivá lettek; a Nemes Házak, sőt az Isten Templomai is senkinek menedékhelyet nem adhattak, az Oltárok eleibe borulni, és Isten ótalmáért esedezni, éktelen törvénytelenység volt; a jámborság, az isteni félelem, a gonoszságok ellen való panaszolkodás, avagy csak egy érzékenyes sóhajtás is hazaárulásnak tekintetett, és halállal büntetett; a házak, utcák, és piacok a szörnyen vérengző harczolás helyeivé lettének, egy szóval: de jaj! vonjunk borítékot eféle szörnyűségekre! Ember! a ki illy boldogtalanul szabad akarsz lenni, menj kérlek! menj a vad tigrisek, és oroszlánok barlangjaiba, ezen fenevadak között szelídebb szabadságot fogsz találni, mint sem a millyenre te ásítozol, megtanulod: hogy tigris a tigrissel, oroszlán az oroszlánnal békeségesen, és bizodalmasan él, a mit a te hímes, hazug szabadsággal az emberi társaságban fel nem lehet találni.“ Eddig az említett hazafi, kinek szájába a bizonyos, világ-szerte esmérletes tapasztalás rakta a mondottakat. (Napnyugoti Tördelékek. Első Rész. az 51-dik és köv. lap. N. K.)

28. Íme a meggyaláztatott, a megszegyenítettett, sőt egészen elnyomatott, és megfojtatott emberi díszes, teljes szabadság! így lett ez véres áldozatja a határtalan szabadságnak! ez annak, és minden szabad Nemzeteknek iszonyatos hóhérja! Egy tyrannusi kegyetlen hatalmaskodás ez, melly szörnyetegekké változtatja az embereket, melly igazán az egész világ ostora, az emberi társaságnak végső veszélye, és minden emberi boldogságnak megrontója. Illy gyászos, illy keserves, illy siralmas következései lettének a határt nem ismerő szabad gondolkozásnak, az iszonyatos gondolatok szabados kinyilatkoztatásának, a kártékony, gonosz könyvek szabad kiadásának, nyomtatásának, a meg nem zaboláztatott, s tálam erővel is kicsikart sajtó szabadságának, az erőszakosan eltörlött törvényes könyvvizsgálat elhallgatásának, megnémulásának. így veszett el minden szabadság, a midőn a nagy szájú emberek mindenütt csak azt kiáltották: „szabadság!“ Nem képtelenség e ez osztán?! Nem képtelenség

ez minden szabad és még sem minden ember szabad?! Nem képtelenség ez határtalan szabadság, és még sincs már meg a teljes szabadság? Képtelenség ez bizonyára az emberi társaságban. Az már épen járhatlan a világ történeteiben, a ki ezt nem tudja észrevenni, a ki ezt meg nem ismeri. Hát de

§. 5. *Illy képtelenséget megszenvedhet e a józanabbul gondolkozó szabad emberi nemzetnek nemesebb része? nem szükséges e annak Jókor elejét venni, és vallyon mi móddal?*

29. Nem, egyáltalában nem lehet ezt csak amúgy hideg vérrel elnézni. „Arany a szabadság!“ Az emberi természet pedig eredetiképen csak egy, és azért az ezt megillető teljes szabadságnak is egynek, és közösnek kell lenni, hogy annak minden ember természetére nézve örülhessen. De nem is tulajdoníthatja azt magának egy-két bőriben meg nem férhető, hányakodó, erőszakoskodó, garázda ember; közjava, birtoka ez az egész emberi nemzetnek, mellyből kiki tulajdon helyzetetéséhez képest csak bizonyos részt vehet; senki azt a nélkül, hogy más embertársaival is meg ne osztozzon, egészen egy maga el nem nyelheti. És így minden ember csupán csak a magáéval szabad, nem a máséval, azt a mi másé, igazságtalanság nélkül magáénak nem teheti. Minden emberek jusainak szenteknek, és sérthetetleneknek kelletik lenni. — *Suum cuique tribuendum*, — Ez a természet] törvénye. Ezt az igazság, melly együtt jár az emberi szabadsággal, hozza magával. Igazság nélkül nincsen szabadság; és a mi nem igazságos, az nem is szabad.

30, Vallyon megférhet e tehát a józan ésszel, az okos emberi természettel: hogy az ember maga természeti szabadságát az igazság“ harárin túl is más ember társainak rövidségével, ezek szabadsága, s megállapított jusai, törvényes igazai megrongálásával üzhesse? megegyezhet e ebben valamelly józanul gondolkozó okos-ítéletű férfiú? megengedheti e ezt a szabad nemzeteknek józanabb, és nemesebb része? Ez az emberi természet ellen vagyón. „*Ratio, natura, úgymond Cicero, non patitur: ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*“ L. 2. N. XXI. *miért* is bölcsen inti *mind* azokat, a kiknél van a kormány, a törvényszerző hatalom, a kikre a közjónak, a köz szabadságnak, köz bá-

torságnak, s nyugodalomnak ügye bízattatott: hogy főképen arra ügyeljenek: nehogy az egyes javak, jószágok valamely nyilvános engedelem, elnézés által megcsontkíttassanak, megcsorbuljanak, hanem hogy minden polgár az öszveszövetkezett emberek társaságában a magáét szabadon bírhatta, és bátorságosan megtarthassa, senki jusait meg ne sérthesse, azokat meg ne támadhatta „*imprimis videndum, úgymond, ei, qui Bempublicam administrabit: ut snum quisque teneat, neque (te bonts privatorum publice diminutio fiat)*“ L. 2, N. XIX. — Egy értelemben van Ciceróval bölcs Seneca is, a ki nagyon veszedelmes helytelenségnek nézi minden már csak egyes polgárok jusainak, igazainak is megsértését, és azt ítéli: hogy ha kinek-kinek jussai a törvények által nem ótalmaztatnak, s így a köz szabadság fel nem tartatik, veszni kell az egész polgári társaságnak. „*Nefas est, úgymond, nocere patriae, ergo civi quoque nam et hic pars patriae est, sanctae sünt partes, si universum venerabile est. Quid si nocere velint manus pedibus, manibus oculi? ut opiliia inter se membra consentiunt, quia strigula servari totius interest, ita homines singulis parcent quia ad coetum geniti stirnus Salva autem societas esse, nisi amore et custodia partium non potest*“ L. 2. de ira.

31. Minden jól elrendelt polgári társaságnak t. i. fő, s végső célja a köz szabadság, a köz bátorság, ennek kívánsága seregelteti, gyűjteti egybe a nemzeteket. Valamint tehát az egész társaság öszvesen, az előkelők az alacsonyabb rendekkel, úgy fejenként is a társaságnak minden tagjai legfőképen a köz jónak megszerzésére minden igyekezeteket fordítani tartóznak; és azért szükséges a polgári társaságban esmérni valamely felsőséget, parancsoló hatalmasságot, mellynek mindnyájan szorosán engedelmeskedni tartózzunk, hogy ez kinek-kinek az igazságot a kiszabott rend, és törvények szerint kiszolgáltván, minden veszedelemnek, melly a köz szabadságot, és bátorságot csak távulról is fenyegethetné, jókor elejét vegye, és így kiki igazait sérthetetlenül gyakorolhatta, kiki a törvények védelme alatt minden megháborítás nélkül csendes nyugodalmában megmaradhatson, senki vaíamely erőszakoskodás által el ne nyomattasson. Ennek a sérthetetlenységnek közösnek kell lenni a társaság legkisebb, legutolsó tagjaira nézve is; mihelyest ez nem közönséges, azonnal nem közös a bátorság, nem

közös a szabadság, felbomlik ez, és ezzel együtt könnyen felbomlik, eloszlik az egész társaság.

32. Innen semmi szín, semmi természeti, vagy nemzeti szabadság színe alatt, nem lehet határtalan az emberig a polgári társaságban a szabadság; a megállapított, s köz akarattal elfogadott elkerülhetetlen törvényes rendelkezések bizonyos határok közé szorítják azt; ezek határozzák meg: ki mivel, és meddig szabad? Senkinek többé, ha a közjó szívének fekszik, nem szabad az már egyszer rendesen kijelölt határokon túl a maga szabadságát kiterjeszteni, nem szabad igazainak gyakorlásában valakit akadályoztatni, nem szabad másnak jusait kényünk kedvünk szerint semminemű csipkedésekkel megsérteni.

33. „*Pudor, modestia, justitia (est) quibus omnis civilis societas conservatur,*“ írja egy pogány Bölcs. — Dyon. Halicar. L. 6. a mi úgy lévén, semmiképen meg nem lehet engedni: hogy a polgári társaságban, mellyet valóban a szemérmesség, a tisztos magaviselet, és az igazság tarthat fel, valaki valamely szemtelenségre, valamely éktelen, és igazságtalan tettekre magát felszabadítsa; meg nem lehet következképpen engedni: hogy valaki minden ámbátor rút, ocsmány, fertelmes, és iszonyatos gondolatjait, mellyek a köz csendesség megháborítására céloznak, büntelen másokkal közölhesse, író tollát a fekete tentába azon még ennél is feketébb gonosz szándékból bemárthassa: hogy gyalázatos, minden törvényes hatalmasságokat megtámadó, sértegető, a jámborságot kigúnyoló, ajó rendet felforgató, minden érdemes polgárokat kisebbítő, olcsárló, dízstelen, botránkoztató, lázító írásokkal az egész közönséget vakmerő szabadsággal megvesztegesse. Ezt a szabad nemzetek józanabb része egyáltalában meg nem szenvedheti, el nem nézheti, semmi felsőség pedig meg nem engedheti.

34. Vallyon nem szükséges e tehát minden jól elrendelt polgári társaságokban, mellyekben még a szemérmesség, a tisztesség, az igazság számkivetésbe nem küldetett, mellyekben még a polgári törvények szentek, s tiszteletben tartatnak, nem szükséges e a kártékony gondolatok, mocskos, gonosz írások által való kinyilatkoztatásának idején korán elejét venni? nem szükséges e azoknak közöltetését foganatosan meggátolni? az efféle írásokkal megtöltött mérges könyveket, minekelőtte világosságra jőj-

jenek, kiadattassanak, szoros, és kemény vizsgálat alá venni, és sajtó alá nem eresztteni? Valljon nem kívánja e a törvények szentségének ol-talmazása, a köz bátorságnak állandó feltartása: hogy a sajtószabadsága meghatározta, hogy e megbecsülhetetlen találmánnyal a gonosz, a zabolátlanság vissza ne élhessen? hogy a könyvsajtó, melyhez csak a közjóra törekedő polgároknak van jusok, a gonosztól ne bitangoltas-son? Ez, igen is ez, a gonosz írásoknak tudnillik a sajtótól való örökös eltiltása, a sajtószabadságnak meghatározása, a szentül rendeltetett könyvvizsgálat, a *censura*, azaz egy foganatos mód, és hathatós eszköz, mely a határtalan szabadságot, e képtelenséget, ezen eloltóját, elpusztí-tóját, gyilkosát az emberi, a nemzeti szabadságnak, megállíthatja, meg-ronthatja. E nélkül nincs az a szent törvény, mely a polgárokat szemér-mettesekké, tisztességesekké, igazság szeretőkké tehesse tökéletesen, és így őket egyességben, társasági életben megtarthassa; a határtalan sajtó-i szabadság nem ismer semmi szemérmes, semmi illendőséget, becsületet, semmi igazságot; mind ezek ellen kész az kikelni; mérges fulánkja sért mindent, a kibe csak azt bebocsáthatja. Veszedelmesebb ez minden vé-rengrző csatáknál, háborúknál, minden titkos öszveesküvéseknél, melyek csak egy kis zenebonáskodó csoportnak szoktak, közönségesen könnyen elárulható, kitapogatható, nem mindenkor elsülhető, és azért nem is an-nyira, mint a sajtószabadság, kártékony, veszedelmes szövevényei len-ni, A sajtó-szabadság az egész világot a köz szabadság ellen fegyverbe öl-tözteti. Nem kímél ez meg semmi világi, semmi egyházi hatalmasságot. Ezeket ostromolja az legdühösebben. És mi következik végtére is belőle? az, a mi Cornélius Tacitusnál írva vagon: „*Ut imperium evertant, li-berstatem praeferunt: si perverterint, libertatem ipsam aggređientur.* — Corncl. Tacit. L. XVI. Annál. 22.

35. Dicső magyar Hazám! Szépen virágzó szabad magyar Nemzet! áld az egeket: hogy ettől a veszélytől még mind ekkoráig megmentették felséges szabadságodat. De sokkal is tökéletesebb a te ősi polgári alkot-mányod, mintsem hogy azt valamely idegen, nyughatatlan, állhatatlan, s békételen népek mérges szabadságainak toldalékjaival szükséges lenne tökéletesebbé tenni. Ennek a te dicső alkotmányodnak védszárnyai alatt, te annyí századok olta nemes szabadságodat feltartottad; semmi zivataros

fellegek ezen te szabadságnak egét meg nem homályosíthatták. Miért kellene tehát ahhoz honi dicséretes szokásainkkal, helyes rendtartásainkkal ellenkező újságokat ragasztanod, toldanod? Nem eléggé nemes e még a Magyarnek szíve: hogy ez az idegen szokások, találmányok behozáival inkább is még megneemesítsen? Ki, vagy mi adhat a Magyarnek szebb szabadságokat, mint a millyeneket ő maga magának adni tudott, és legkésőbbi maradékaira is örökségül szállított? Nem szorult a Magyar semmi nemtelen szabadságokra. Miért is érdemes bölcs hazafiak! nem látjuk e: melly szükséges, és hasznos tovább is a Censura Intézete dicső hazánkban? Védangyala ez a Magyar szabadságnak; ennek szolgált ez eddig is, és ennek ajánlja ezentúl is kész hazafiúi buzgó szíves szolgálatját. Épen nem ejt ez csak legkisebb sebet is a Magyarok szabadságán; hanem inkább azután lát teljes szorgalommal: hogy semmi vakmerő orozatlanság azt meg ne sértse. Néma Censura, nem, hanem a határtalan sajtószabadság ólalkodik a Magyar nemzet szabadságának is vesztére. Tudva van az egész világ előtt, mennyire nyughatatlaníja ez e mai napig azon szomszéd nemzeteket, mellyek a könyvvizsgálatot egészen elnyomván, már most annyi gyűlöletes meghasonlásokat magok közt megszenvedtíi kényteleníttetnek. Ennek megfontolása bírja a Magyarot csendesebb, és nyugottabb gondolatokra! „*Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.*“ Hor. A sajtószabadságával kérkedő békételenségnek, melly aszomszéd nemzetek polgári alkotmányát annyi egymással ellenkező, szép, majd ismét rúv színekbe öltözteti, annak minden időváltozáskor más más színt, de soha állandót nem ad, ennek, ennek józan megfontolása bírja arra a magyar állhatatosságot: hogy háládatos tisztelettel fogadja el azon felséges Királyi Rendelést, mellyet édes Hazánknek valódi Atyja, az egész Európának Megbékéltető Angyala, Dicsőségesen Uralkodó Első FERENCZ Apostoli Királyunk még az 1793-dik esztendei Július hónapjának 25-kén Ország- szerte kihirdettetni kegyelmesen parancsolni méltóztatott, és a mellynek boldog következésében a sajtószabadság, a könyvvizsgálati Intézet felállításával, a szükséges korlátok közé szoríttatott. Úgy is

§. 6. *Igen helytelen, és erőltetett okoskodások azok, mellyekkel a sajtószabadság pártfogóji az említett Felsőges Királyi Rendelésen kifogni, és a könyvvizsgálati Intézetet a Magyar Hazából is kitiltani igyekeznek.*

36. Mind, a mit ellenszóképen mondhatnak a sajtószabadság megszorításán bánkódók, ezen öt mintegy talpállításaikból kerekedik ki: 1-ször. Nincs a Fejedelemnek jusa a sajtó szabadságát a könyvvizsgálat zárja alá vétetni; a Fejedelmi jusuk addig nem terjednek: hogy a Felsőges a könyvek szabados kinyomtatását megtilalmazhassa. 2-ször. Az efféle tilall) az ás nem czélirányos, meg nem felel czéljának. Meg sem is egyez 3-szor az ember és a polgári társaság jusaival, sőt a természet ellen vagyon. 4-szer. Még a nép boldogságával, javával, és tekintetével is ellenkezik. Végre 5-ször ezen tilalmazás a kívánt haszonvételt nézve nem csak sikerétien, de veszedelmes is. De hadd fejtsék, hadd nyilatkoztassák ki magokat egészen, a kik ezeket állítják! Kész minden ellenszavakra a felelet.

§. 7. Első ellenszó.

37. a) Mi, (mondják) semmi ollyatén just a Fejedelemben meg nem ismerünk, de nem is ismerhetünk, melly szerint önégie hatalmában állana: hogy akönyvek nyomtatását megengedhesse, a könyvnyomtatóműhelyeket felállíttathassa, avvagy a kinyomtatandó könyveket *Censura*, szoros vizsgálat alá előbb vétethesse; mert nyilván bizonyos az, hogy: minekutána minden Fejedelemségek a népek szövetségéből származtak, a Fejedelmek csak ollyan jusokkal bírhatnak, a millyenekkel őket a népek a vélek tartott szerződés által felruházták. Mire nézve, mivel a Fejedelmeknek semmi eredeti jusaik nincsenek természet szerint; a polgári társaság törvényeiből szükséges azokat kitanulni, és megmagyarázni. Mívei pedig a sajtószabadságát meghatározó Királyi jusról semmi törvényes rendelés a honi törvények közt nem találtatik, annak jele ez: hogy az említett just a nemzet magának fentartotta. Ezen felül még az is igaz: hogy szabadon gondolkozhatni, és gondolatjainkat másokkal is közölhetni az embernek természeti jusaikhoz tartozik. Valamint tehát semmi természeti jusaikról az emberek soha le nem mondhatnak, úgy arról sem: hogy ők szabadon gondolkozhassanak, és gondolatjaikat másokkal közölhessék.

Ezen ő természeti jusokat Fejedelmeiknek soha le nem köthették, a vélek történt megszerződéskor azokat rájuk az emberiség jusai szentségének sérelme nélkül nem ruházhatták. Felsőgeesebb jusa ez az embernek minden polgári Felsőgeesegek jusainál is.

Felelet

38. a) Nem épen olly kicsinált igazság az, a mint az ellenkező felek állítják: hogy a Fejedelemségek a népek szövetségéből lámadtak, mert ha a Fejedelemség által azon fő hatalmat, és felsőseget értjük, mellynek szükségképen az egész polgári társaság, vagy is az őszveszövetkezett nép magát alája vetni, hódúlni, és engedelmeskedni tartózik; úgy a Fejedelemség, átalában szólván, sokkal magosabb származású, mint sem hogy annak a nékie magát természetesen megadni köteles népek szövetségéinél, alkiikötéseinél, abban való megegyezésénél felsőgeesebb eredetéről kellessék kételkednünk. Az már természetében vagon a polgári társaságnak: hogy ez felsősege nélkül meg nem állhat, hogy abban egy fő hatalom, avvagy ha úgy tetszik a Fejedelemség elkerülhetetlenül szükséges. Innen minden természeti jusa a társaságnak, a népeknek csak abban az egyben áll: hogy afő hatalom gyakorlásának módját a nép állapíthatja, s határozhatja meg; adhatja t. s a köz megegyezés szerint egynek, vagy több társainak, tagjainak kezébe a Fejedelmi hatalmat, a társaság igazgatásának ezt, vagy amazt a formáját választhatja; *Monarchiái, Aristocratiai, Democratiai*, vagy akármi más tulajdonságú kormány alá vetheti magát. Ezt a nép közakarattal meghatározhatja, de magát a főhatalmat koránt sem a nép adja, hanem a polgári társaság, az emberi nemzet, a népek termék, szetének Ura, az Isten. Ezt nem csak az Isteni kinyilatkoztatás után tudjuk ama szent írásbéli igékből: „*Perme Reges regnant*“ Prov. 8. v. 15. „*Non est potestas, nisi a Deo*“ Rom. 13. „*Dei minister est (Rex) vindex in iram ei, qui malum agit*“ Ibidem. Még több nagy tudományú nevezetes férjfiak is tanítják ezt. Puffendorf de Jur. Nat. et Gént. L. 7. C. 7. n. 1. így ír erről: „*Extra dubium est sanam rationem satis dictasse, post multiplicatum genus humanum decus, pacem, atque incolumitatem ejusdem subsistere non potuisse, nisi cofstitutis civitatibus, quae sine summo imperio intelligi nefueunt: quo ipso etiam civitates, et summum impérium, a Deo tanquam hgis naturális auctore prófécia censentur. Na in non ea tantum a Dsosunt,*

quae ipse immediate, et citra ullum factum humanum interveniens instituit y sed et quae homines ductu sanae rationis pro conditione temporum, atque locorum recepere, ad implendam obligationem sibi a Deo injunctam, Ergo ut civitas sit civitas finemque suum consequatur, institutus a Deo, a lege natúr ae ordo imperandi, et parendi: in qtto ex ipsa Dei voluntate et naturalis rationis dictamine aliquid summum sit, ac a nemine dependens, nemiuís arbitrio subjectum Deo unt et subditum ita secundum, et vicarium: quae et summa potestas civilis. Id tamen meri esse facti humani, au summam illam potestatem velint uni comittere, an pluribus, et quibus seorsim modis statum rei publicae describere instituant.“

39. De meg Grótius sem fogja ám az ellenkezők pártját, olvassák bár, a mit ír Tom. 1. de Jure Bell, et Pac, L, 1. Cap. 3. — Domatus pedig egy Francia Törvénytudó ekképen szól: „*Reges potestatem suam a solo Deo recipiunt, et in functioibus suis solum Deum repraesentant.*“ⁱ — Droit. publ. I. 1. Tit. 2. Sect. 1. n. 6. — Ugyan ezt tartja Le Bret. (de la Souvr. L. 1. — Több Nemzetek Tudósai még azt is állítják:: hogy a Fejedelmet a nép meg nem ítélni, és azt az okát adják: mivel a Fejedelmeknek hatalma az Istentől származik. Ezt jelentik az efféle kerekmondásaik: „*Imperator superiore caret; nam a Deo solo recognoscit Imperium.*“ (L. et bene de quadrien. possess.) Ide alkalmas VITIGUS Gothusok Fejedelmének is ama kifejezése: „*Causa Regiae potestatis supernis est applicanda Judiciis. Quando quidem ea e Coelo petit a est.*“ (apud Cassiodorum) De még a pogány Bölcsék ítélete is ez volt. „*Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt*“ u. m. Tacit. Annal. VI. 8. „*Subditis obsequii gloria relicta est.* — És: „*Ab Jove summás honos*“ Homer, Illiad. L. 1. —

40. Mind ezek, csak úgy lehet vélekedni, megakasztják ama bátor vitatásnak már előre feltett győzedelmi erejét, melly szerint az állítatik: hogy a főhatalomnak minden ereje a néptől vagyon, hogy a nép ruházza azt által mint tulajdonát a fejedelmekre, különben ezek semmi Fejedelmi jusokkal nem bírhatnának. — Tegyük azonban: hogy a Fejedelmek azért bírnak fő hatalommal a népek felett, mivel ezek önkényt hatalmuk alá vetvén magokat, természeti jusaikról, szabadságokról lemondottak, szabad akaratjokat a Fejedelmeknek lekötötték; de van e az

atyai hatalomnak annyi ereje: hogy a fiak, unokák, és minden következendő maradékok szabadságával is parancsolhatna? elidegeníthették e, eltulajdoníthatták e örökre azok, a kik legelőször a Fejedelmekkel megszerződtek, a későbbi nemzetségeknek is szabadságokat? leköthették ezeknek is szabad akaratjukat? lekötelezhették e őket is a felállított polgári társaság Fejedelmeinek? Eddig csak ugyan nem terjed az atyai hatalom; és még sem szabad már nekünk őseink kötéseit felbontani, nem lehet az eredeti természet szabadságára visszanézni, nem lehet arra, az egész társaság nyilvánvaló veszedelme nélkül visszatérni. Mi tiltja ezt egyéb vallyon, ha nem a természetnek, és így a természet urának, az Istennek t. i. törvénye, a melly azt parancsolja: hogy az emberek, ha bátorságban élni akarnak, egy főhatalmat a magok társaságában ismerjenek, bölcs Igazgatókat, Fejedelmeket válasszanak magok közül, a kik nékiek hasznos rendelkezései által bátorságot szerezzenek, és akik azt, a mi a köz csendességet, és nyugodalmat köztök megzavarhatná, a törvények erejével, megakadályoztassák, messze eltávoztassák!

41. Ez így lévén, csak nem valóságosodhatik meg, a mi az ellenszóban nyilván bizonyosnak lenni hirdettetik; bízvást lehet inkább tagadni azt: hogy a Fejedelmek felséges jusaikat a néptől kölcsönözik. Ennél sokkal bizonyosabb, és világosabb igazság az: hogy a Fejedelmi jusok a természet törvényében, és az Isteni gondviselésben fundáltatott fő hatalomnak, melly a polgári társaságban elkerülhetetlenül szükséges, minden emberi kötések, népek szegődéseit megelőző, természeti tulajdonságai; következésképen: hogy azok eredeti, nem kölcsönözött jusok, úgy: hogy mihelyest a Fejedelem a nép közül kiválasztatik, a társaságnak feje, a kinél lesz a főhatalom a községtől egy szívvel, lélekkel kineveztetik, és, a mi még a népek hatalmában áll, a főhatalom gyakorlásának is módja megállapítatik, azonnal a Fejedelem, a főhatalommal, mellyel megkoszorúztatok, természetesen egybekötött felséges jusokkal valamint bír, Úgy élhet is vélek egyszersmind annak idejében, azokat minden számadás, felelet terhe nélkül gyakorolhatja, kivéven azon eseteket, mellyeket a nép magának nyilvánosságosan kikötött, és a mellyekre nézve bizonyos módosításokat tett csak, a fő hatalom gyakorlása dolgában. Példának okáért: hogy ne maga a Fejedelem éljen a fentartott esetekben a főha-

talom jusaival, hanem egyetértőleg a nemzet képviselőjével tegye meg a szükséges rendelkezéseket, hozza a törvényeket, mint a hogy ez behozat, tátott polgári alkotmányunkkal együtt édes hazánkban, mellynek *constitutionális Monarchája* lévén, a fő hatalomnak több rendbeli jusiai az Ország Nagyjaival, Státusaival, és Rendéivel közösek, ezekkel együtt gyakorolván azokat a Felség, s így a magyar constitutió szerint vélek bizonyos esetekben a fő hatalommal megosztóván; a mi mindazonáltal csak *modificációját*, módosítását jelenti a felséges jusok gyakorlásának, nem pedig azt, mintha azokat a nép határozhatná, mérhetné ki a fő hatalmaságoknak, és nem természeti kifolyásai, tulajdoni lennének a főhatalomnak.

42. E szerint tehát a mi felséges Uralkodónk, Királyunk is bír, és élhet mind azon jusaival, mellyek a Főhatalomnak természet szerint tulajdoni, kivéven egyedül csak azokat, mellyeket szabad nemzetünk magának fentartott. Mellyek légyenek pedig azon fentartott jusok, valóban nem máshonnan, hanem a Constitutió, törvényes pontjaiból lehet kitanulni. — Innen mivel az ellenkezők állítása szerint semmi törvényes rendelkezés, melly a typographiákat, vagy a censúrát érdekléné, honi constitutióunkban nem foglaltatik; inkább következik az: hogy a nemzete tárgyra nézve semmi just magának fel nem tartott, mint pedig az: hogy feltartott; és azért a könyvek megvizsgálását rendelhette is ami Felségünk, és azoknak szabados kiadását megtilthatta, a sajtószabadságát azon felséges jusánál fogva, mellyet a főhatalomtól meg nem lehet tagadni, megszoríthatta, annyival is inkább, mivel egy szó sincs arról a Constitutióban: hogy ezt a just a nemzet magának fentartotta volna. De ki is hinné azt: hogy a magyar nemzet, constitutiója alkotásakor efféle kifogást tenni csak esze ágában is tartotta volna, minekutána tudva vagyon: hogy még akkor, ha írtak is szintén könyveket, de nem nyomtattak!!

43. Mind nem elég még ez, mondják az ellenkezők, erős állítá-sunk eldöntésére; miért is ekképen sürgetik annak helybenhagyattatását: „Ha az királyi jusnak nézettethetne, és egyenesen a királyt illetné: hogy a sajtószabadságát megszoríthassa: az 1791-diki 15dik Art. értelme szerint az ország a könyvek kiadása meghatározásába nem avatkozott volna. A király pedig ezt el nem nézhette volna; elnézte pedig, sőt egy arra kirá-

lasztott különös deputáció ítéletére bízván az egész dolgot, megismerte: hogy e tárgyra nézve országos rendelés, végzés szükségképen megkívántatik.

44. Erre a felelet igen könnyű. Így szól ám az említett 15ik Artikulus: „*annuente sua Majestate Regia Status et Ordines decreverunt.*“ A Felség t. i. engedhet valamit, a mikor jónak lenni látja, a maga jusaiból; ekkor is tehát, a mint világosan kitetszik ezen szóból „*annuente*“ csak megengedte: hogy az országosan egybegyűlt Státusok, és Rendek a sajtószabadságát illető tárgyakat köztanácskozás alá vegyék, azoknak megvizsgálásába, megállapításába ereszkedjenek, és azokról törvényes végzéseket is tehessenek. „*Muitum falluatur* u. m. Grotius; (de Jur. Bell. et Pac. L. I. C. 3. §. 18.“) *qui existimant, cum Reges Adta quaedam sua noluit ráta esse, nisi a Senatu, aut alio coetu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis.*“ Megtörténik az egyébkor is: hogy az Ország gyűlése elébe ollyatén tárgyakat terjeszt Ő Felsége, a millyenekről *extradiaetaliter* is királyi jusainál fogva rendeléseket tehetne ugyan, de nem tesz, vagy azért: hogy több bölcs, és tudományos férjfiakkal tanácskozáván, az, a mi az Ország javára leginkább lehet, s a mi leghelyesebbnek, és legalkalmasabbnak lenni fog ítéltetni, rendeltessen; vagy hogy felséges decretumai, a haza constitutiója szerint, országos, állandó törvények erejével bírjanak, ugyan azt, a mit a Király akar, az Ország törvényül tévén. Ezen okok indították kétség kívül a Felséget arra is: hogy a könyvek nyomtatásáról teendő meghatározásokat, és végzéseket az Ország gyűlésére bízta, és a Státusok s Rendek ítélete, tanácskozása alá bocsátotta; nem pedig mintha ehhez magának semmi királyi jusa nem lett volna, és azért a most uralkodó Felség azon későbbi decretumát, melly által a sajtó szabadságát megszorította, királyi hatalmának erejével ki is adhatta.

45. c). „Nem, így hangzik még tovább is az ellenszó, „nem tehetette ezt meg a Felség, mert kemény büntetés alatt tiltotta meg a sajtó szabadságát, a mi több egy királyi decretumnál.“ Büntetést csak a törvényhozó hatalom szabhat, ezzel pedig nem bír maga a Király, hanem az egész törvényhozó test, melly hazánkban a Királyból, és a Státusokból s Rendekből áll. Már akkor az egész törvénytévőség a Király hatalmában lenne, az ő decretumai, intimátumai, s mindennemű rendeletei a törvény erejével bírnának, és így ő volna a törvényhozó, ha ő bizonyos kiszabott

büntetések alatt kötelező, *sanctiózott* parancsolatokat kiadhatna; mert a büntető hatalom a törvénytévő hatalommal olly szorosan van egybekötve, hogy egyikét a másikatól lehetetlen elválasztani. A ki büntethet, az törvényt is hozhat, a büntetés úgy sem egyéb, mint a törvénytévő hatalomnak munkába való tétele, annak kimutatott valóságos ereje, mellyet ha a Királyban megismerünk, azt is meg kell engednünk: hogy a Király az egész nemzettel tetszése szerint parancsolhat, és így az Övé egyedül a törvényhozó hatalom, a nemzetjusi pedig egyedül üres hangok, merő képzelődések lesznek, s a papiroson már csak halva fekszenek. De

46. Ne tarts ettől nagylelkű magyar! A Király a nélkül: hogy a constitutió ellen csak legkisebbet vétett volna is, felséges eredeti jusánál fogva, melly a főhatalomból természet szerint ágazik, nem csak határt vethetett a sajtó szabadságának, de még büntetéssel is fenyegethette azokat, akik királyi decretumát feltörni, felséges parancsolatját megszegni merészlenék. Ő ezt mindannyiszor megteheti, valamennyiszor valamit parancsolhat, különben micsoda foganatja lesz a parancsolatnak? micsoda ereje? Büntető hatalom nélkül csak a pusztá nevével viselné ő a parancsoló fő hatalmasságnak, a Fejedelemségnek, a mellynek már természetében van az engedetlenség megboszulásának jusa. Büntethet a magyarországi Király is a nélkül: hogy a törvénytévő hatalmat egészen magának tulajdonítsa, mert vagy az Ország törvényei szerint bünteti a nyakasokat, a mi csak ugyan hatalmában áll, vagy olly esetekben rendeli Királyi jusainál fogva a büntetést, a mellyekben semmi törvényes rendelkezés, vagy nemzeti kötések erre való hatalmát semmikor sem szorították keskenyebb határok közé. Megesnék úgy az Orzágnak, ha az illetén kikötött eseteken kívül is mindenkor Ország gyűlését kellene tartani, valahányszor a rendetleneket, és a köz csendesség megháborítóit ránczba kellene szedni. A Király valamint tartózik a jó rendre és közbátorságra ügyelni; úgy jusa is van a gonosz akaratókat büntetések által megzabolázni. Nem lehet mindenkor a *Diaetát* elvárni. Innen mivel azon esetek közt, mellyekben a Király az Ország nélkül senkit sem büntethet, sehol sem jelenik meg a sajtó¹ szabadságával visszaélni akaróknak megzaboláztatása; csak úgy vétett volna a Király a haza constitutiója ellen, a midőn a sajtó szabadságát

büntetés alatt megtiltotta, ha ezt a *Natio* magának valamikor fentartotta volna.

47. Avvagy talán azért meg nem tehetette ezt a Felség: hogy valamint a törvényeket, úgy a büntetéseknek nemét is a törvényszegők ellen a *Diáéta* rendeli? következésképen; hogy a Király maga, semmi országosan meg nem állapított büntetés módjával az engedetlenek ellen nem élhet? élhet, mert ámbár a büntetések neme a Diaetán határoztatik meg bizonyos esetekre nézve, de vannak olly esetek is, melyekre nézve semmi országos rendelkezések nincsenek. A diaetáiis rendelkezésekből csak az tetszik ki, mit tehet az Ország öszvesen Fejedelmével együtt? melly hathatós törvényeket rendelhet? de még az ebből ki nem tetszik: mit tehet, vagy nem tehet a Fejedelem különvéve, az országgyűlésen kívül? A midőn tehát semmi téteményes törvényszabásokból ki nem vehetni, mihez tartsa magát a Felség valamelly rendetlenség megbüntetésében, ennek nemét fejedelmi hatalmának természeti jusainál fogva maga is meghatározhatja.

48. Azonban, mit törnénk ezen tovább is eszünket; hiszen Hazánk törvényei szerint is *illeti* a Királyt a büntető hatalom. íme midőn első FERDINÁND Király az egybegyűlt Státusok előtt kijelentette: miképen büntette meg az engedetleneket, és a köz csendesség megháhorítójit, és egyszersmind azt is ígérte volna: hogy különös szorgalommal fel fog arra vigyázni: nehogy valaki a hűséges, és engedelmes Hazafiakat büntelen merje háborgatni; nem hogy a Státusok a Királynak ezen igyekezetei ellen kifogtak volna, hanem még inkább nagyon is megköszönték királyi gondoskodásait „*gratias immensas egerunt*“ hozzátévén még ezt is: *plurimum momenti ad unionem, pacemque, et tranquillitatem restitnendam, et retinendam positum esse in hac ipsa inobedientiae punitione*“ Lásd. Férd. 1. Decr. 12. Art. 7. A. 1550. Ugyan ezen lső FERDINÁND alatt A. 1556. Art. 23. a Státusok szava volt, a mi itt szóról szóra következik, úgymint: „*Quia vero unionem, et mutuam concordiam in Regno hoc maximé necessariam esse, Status Regni judicarunt, statutum est: ut omnes rebettes et inobedientes, pacisque publicae turbatores, ac Legum, Regiaeque auctoritatis, et mandatorum contemptores, qui nune sunt, VEL IN-POSTERUM exstiterint, sine mora in eatemplum aliorum, juxta Constitutiones praeteritorum Conventuum per Regiam Majestatem puniantur, sine*

cujusquam delectu personae.“ Itt ugyan az határoztatik meg: hogy az előtti gyűlések constitutióji szerint büntetődjenek meg a békételenkedők, de mivel azokban külön-külön minden engedetlenség, minden királyi Felség, és parancsolatok megvetése esetére a büntetés neme ki nem tétetik, ennek meghatározása a Felség ítéletére hagyattatott. De a mi itt legnagyobb világosságra hozza a Király jusát, az a 14-dik Arf. A. 1548. melly ekképen tétetett fel: „*Quod ad obedientiam, quam Regia Majestas sibi per suos subditos praestari cupit, agnoscunt ordines et Status Reg ni , Dominó eorrtm Clementissimo debitam ab omnibus obedientiam praestari debere. Quod sí qui inobedientes fuerint, Majestas Regia, tanquam verus Rex Hungariáé ORDMARIA AUCTORITATE SUA potest in eos animadvertere pro merito cujusques* — Ezen így leírt királyi hatalom soha időjárával sem csonkított meg, sőt az 1791-diki 3-dik Art. értelme szerint az országgyűlésén az által erősített meg: hogy a Státusok és Rendek végzése szerint, mind azon királyi jusok, mellyek az országnak a Constitutió szerint való kormányozását illetik, annál, a kire a megholt Király halála után örökségül szállott a korona, magok teljes voltában meghagyattattak addig is, míg meg nem koronáztatott. Annak csak ugyan nagyon tudatlan-nak, és felettébb járatlannak kellene lenni a köztörvény tudományában, a ki azt tagadná: hogy egy ország helyes, és rendes kormányozására a büntetőhatalom is szükséges légyen. Nem, nem lehet e nélkül jól vinni az ország⁵ kormányát; mivel tehát az említett Artikulus szerint az ország kormányozójának minden jusaival élhetett a megkoronáztatandó Király; jusa volt a büntető hatalomhoz is, melly ha már egy még meg nem koronáztatott főben is tündökölhett, annál inkább ragyoghat egy koronás Királyban. Ki higye: hogy ez a nélkül mind addig szükölködjön, míg újra Diaeta nem tartatik?! Erre csak akkor szükséges Nékei várakozni, mikor Felséges rendeléseit haza törvényeivé akarja tenni, mert 0 ezt egy maga a constitutió sérelme nélkül meg nem teheti, bizonyos lévén az mind az Örökös szokásból, mind pedig az 1791-diki 12-dik törvénycikkelyből: hogy a törvényhozó hatalom öszvesen illeti a Királyt és a Státusokat és Rendeket.

49. De tudja is ezt a Király igen jól, és azért midőn a szükség esetén büntető hatalmát kénytelen elővenni, épen nem az a szándéka hogy

a törvényhozó hatalmat egészen magának tulajdonítsa, mintha valamely új törvényt akarna hozni, hanem csak az: hogy felséges jusaival megegyezőleg olly parancsolatját adja ki, melly az orszóg törvényeivel nem ellenkezik; mivel pedig a haza törvényei a büntetésnek nemét azokra nézve, a kik a királyi parancsolatoknak nem engedelmeskednek, meg nem határozták, az ilyen bűnösöket „*tanquam verns Rex Hungariae ordinaria auctoritate sua*” dicsőséges Őselejinek szokott példáját követvén, maga meghatározása szerint megbüntetheti. Ezért rendelt, és rendelhetett is amaz 1793-diki 25-dik Júliusban kiadott királyi Decretumában *Fiscális Actiót* mind azok ellen, a kik az eltörlött typographiákban nyomtatott könyveket árulgatnák, vagy ingyen is osztogatnák. Dicsőséges Őselejinek példáját követte valóban ebben, azért hivatkozik, többször tisztelettel említett Decretumában az 1599-diki 45-dik törvényczikkelyre, melly erre való példát mutat. Ez úgy van, mindazonáltal

50. d) Épen ez az Artikulus szemszúró szálla az ellenkezők szemében, melly miatt nem akarják látni a Királyban azt a just, hogy büntető rendeléseket tehet. Ezt az Artikulust, mondják: az egész törvényhozó test, a Natió t. i. és a Király, és azért nem Király állapította meg. A nemzet ugyan ezen egyes esetre hatalmat adott a Királynak arra: hogy büntesse meg a törvénszegőket, de egyébiránt a büntető hatalmat magának fentartotta. E szerint az Artikulus szerint t. i. megállapítatik az új kalendáriumnak országszerte való behozattatása, és az ebben foglalt rendelés az első szakaszban: (§. 1.) nyilvánvaló országos rendelésnek neveztetik; mellyben még a büntetésnek neve is az ország által határoztatik meg; úgymint: hogy a Concionátorok, akik ezen rendeléshez magokat nem alkalmaztatnák, azonnal minden törvénykezés nélkül egyházi jövedelmeiktől megfosztassanak, a városok pedig, és a földes-urak, a mint a második szakaszban előadatik, ezer forint bírságot fizessenek. Mind az ország, és nem a Király rendelései valának ezek, mondják; a Királynak több nem maradt, hanem az az egy: hogy mint Végrehajtója a törvényes parancsolatnak, azt, a mire ki büntettetett, az engedetlenkedőkön megvehetete.

51. Bocsássanak meg az ellenkezők! A jó magyar ember, a ki constitutióját tiszteli, és ehhez képest hív mind Királyához, mind pedig

hazájához, az ő felséges Uralkodóját, a maga Fejedelmét csak nem tekinteti úgy, mint valami szófogadó szolgáját, hanem mint teljes hatalommal a constitutio tartalma szerint felruházott parancsoló Urát, következésképpen mint legfőbb büntető bíróját is., ha fel mer tenni véle. Avvagy nem mutatja ezt a magyar hazában is ismeretes királyi *praxis*? Sok országgyűlését látta, vagy hallotta már a magyar, de csak egyben nem hallhatta azt valaki a magyarok közül: hogy a Királynak semmi büntető hatalma nem volna, vagy hogy a hív, és Királyokat igazán szerető magyar hazafiak valaha a Királynak szemére lobbantották volna constitútiójoknak az által történt megsebesítését: hogy a rendetleneket fenyíték alatt tartotta, megbüntette; köszönték inkább ezt nékie, ammint a felébb mondottakból eléggé meglehetett érteni úgy ezt, mind pedig a büntető hatalomhoz való jusát a Felsőes Királynak.

52. Nem szép valóban egy törvényhozó testnek fejről olly keveset állítani: hogy a törvényes büntetés rendeltetésének végrehajtásán kívül semmi több nem maradt a diaeta eloszlása után királyi hatalmában, az 1599-diki 45-dik Artikulusnak pontjai szerint. Hát csak üres, pusztá hangok e azok, nem valóságok, mellyekről szól hazánk törvényeivel teleírt hármás Könyvünk ott, a hol a királyi jusok feljegyeztettek? semmi ollyatén törvénycikkelyeknek címjeit nem lehet abban látni, mellyekben a Királyok jusai előadatnának? Miért van tehát már csak ez az óvás is (*clausula*) ragasztva az 1791-diki 3-dik Artikulushoz: „*Salvis tamen in termedio tempore omnibus juribus Haereditarii Régise* mire valók még ezek is ugyan azon 1791-diki 27-dik Artikulusnak pontjaiban: „*Juribus caeteroquin Regiae Majestatis circa negotia Cleri, Ecclesiae Religionis, Fundationum, Studiorum, ac Juventutis educationis; non minus Privilegiorum ipsorum, quae fundamentali Regfii Constitutioni non adversantur, prout Majestas Sacratissima a Gloriosae memóriáé Majoribus suis accepit, Ua Eadem Altefatae Majestati Regiae porro quoque in salvo relictis.*“

53. Nemde sok szép, és valóságos felséges királyi jusok ezek? nemde több ez, mint csak a végrehajtó hatalom? nemde, nem egy, hanem több törvénycikkelyek világosan hirdetik a magyar Királyoknak parancsoló, és ezzel együttjáró büntető főhatalmokat? Bizony rendes: „A Király az említett bokros jusainál fogva annyi mindenféle parancsolatokat

kiadhatna, de az engedetleneket, ha csak a nemzet országosan rá nem áll, meg nem büntethetné!“ Azt a mit az ellenkezők, olly merészen állítanak soha be nem bizonyíthatják, t. i. hogy az 1599-diki 45-dik artikulusban, mellyre a typographiák tárgyában a királyi decretum hivatkozik, csupán egy bizonyos esetre szorítottatott a Királynak büntető hatalma, egyéb-iránt pedig azt a nemzet magának fentartotta légyen, úgy: hogy azt a Fejedelem több esetekre nem terjesztheti. Egy szócska sincs erről azon artikulusban.

54. De nem is azért hivatkozik a királyi decretum ezen Artikulusra, mintha annak törvényes erejével akarna Ő Felsége a sajtó szabadsága iránt való királyi jusát ótalmazni; hanem csupán csak azért: hogy minden láthassa: melly híven követi a Felség a mi dicső Őseink példáját? melly igen megegyez rendelése azoknak cselekedete módjával, és rendeléseikkel? bizonyos lévén abban: hogy ha dicső Őseink büntetésre méltóknak lenni ítélték azokat, a kik az ó kalendáriumot, melly sem a vallásnak, sem a Státusok szabadságainak legkisebb veszedelmet sem okozhatott, tovább is használni akarták; annál inkább érdemeseknek állították volna lenni a büntetésre azon veszedelmes embereket, a kik ollyan könyveket írnak, nyomtatattak, vagy a köz nép közt hintegetnek, mellyek a vallást, a polgári társaságnak fundamentumát ostromolják, a polgárok szívét gonosz állításokkal megvesztegetik, köztök egyenetlenséget, háborgást szülnek, a Felségnek személyét, jusait, a Hazafiaknak privilégiumit, szabadságaikat megtámadják, és így az egész országot tűzbe hozzák, s végső veszéllyel fenyegetik. Ezt hitette el magával Apostoli Fejedelmünk; miért is mivel épen illy veszedelem környékezte hazánkat, bizvást megtilthatta büntetés alatt a kártékony könyveket, minekutána az ország maga erre nékie utat mutatott, s példát adott azaz előtti időkben az által: hogy az ó Kalendáriumnak nyomtatását sem szenvedte meg büntetés nélkül. Ebben csak ugyan Eleink példáját követte Felséges Urunk, parancsolatja nagyon is megegyezett az országos Rendelésekkel.

55. Mit szúrja tehát a *provocatus* artikulus olly nagyon az ellenkezők szemét? Attól épen nincs mit tartanunk: hogy már azért elvesz a nemzet, hogy vége a nemzet jusainak, mivel a Király büntetéseket is rendelhet. Még eddig, hála az egeknek! legkisebb csorbát sem szenvedett

a magyar szabadság, mind a mellett is, hogy a Király több ízben büntető hatalmát is kimutatta; ennekutána is tehát bátorságban lehet a haza nemzeti szabadságai felől.

56. Az a vélekedés: hogy a törvényhozó hatalom ekképen a Királynál lesz egészen, igen helytelen; mert ámbár a büntető hatalom együtt jár a törvényhozó hatalommal eredetiképen, úgy: hogy aki büntethet, törvényeket is szabhat, minthogy a miben igazok van az ellenkezőknek, a büntetés által tétetik leginkább munkásságba a törvényhozó hatalom; mindazonáltal a mi Fejedelmünk ezen eredeti jusával, az ő törvénytévő hatalmával t. i. soha sem akar élni a Constitutió ellenére, közös jusa marad ez a Királynak, és a Státusoknak, minekutána a Constitutiót elfogadta, s arra szentül meg is esküdött. A mennyire még is a Constitutióval Felsőges Rendelése nem ellenkezik, a mennyire ezek azzal megállhatnak, eredeti jusainál fogva parancsolatit kiadhatja, és azokat büntető rendelkezéseivel is erősítheti. A mi Királyunknak constitutionális törvényhozó hatalma csak annyiból nem *Jus originarium*, hogy azt a polgári alkotmány rendszabásai szerint maga nem gyakorolhatja, hanem a Státusokkal együtt az Országgyűlésein; egyébiránt valamint ez, úgy minden egyéb fejedelmi jusiai eredeti jusok, mivel egyenesen a fő hatalom természetéből szivárognak ki. Fő hatalom nélkül még csak képzelni sem lehet valamelly polgári társaságot, de fő hatalmat sem törvényhozó hatalom nélkül. Minekelőtte a népek öszveszövetkezzenek, már előre fel kell tenni a Főhatalomnak szükséges voltát, és igya törvényhozó hatalmat is, nem függ ennek megismerése a néptől, a természet ezt szükségképen megkívánja a polgári társaságban. A nép a Főhatalomnak csak formáját, munkába való veendőségének módját határozhatja, állapíthatja meg.

57. Ugyan is, mondják meg az ellenkezők: nem a Főhatalomnak jusával osztoznak e a Státusok, és a Rendek a Királlyal akkor, mikor az Országgyűlésekor törvényeket hoznak? nemde azzal? nemde a Státusok teszik a Királlyal együtt a Törvényhozó testet? Minémü jus ez még is a Státusokban: hogy ők a törvény szerint megkoronáztatott Fejedelmekkel törvényt tehetnek az egész Orzágnak? eredeti jusa e ez a Fő hatalomnak öbenek, avvagy csak a Nemzettől reájok ruházott, kölcsönözött jus? Ha nem eredeti, úgy mind azon nem-kedvező következtetéseket a

Diaetán egybegyűlt Státusokra, és Rendekre is lehet alkalmaztatni, a melyeket az ellenkezők a Fejedelem ellen hoznak ki abból: hogy nékie semmi eredeti jusai nincsenek az ő vélekedések szerint. Ekképen valamint a Király, úgy a Státusok, és Rendek sem ereszkedhetek volna a könyvek nyomtatásának dolgába, mivel semmi törvényes hatalmasság, a mint állítatik, a szabad gondolkozást, és a gondolatok kinyilatkoztatását meg nem tilthatja. Érre valamint meg nem hatalmaztattak a Nemzettől, mellynek ők képviselőji, úgy meg sem is hatalmaztathattak az ellenkezők vélekedése következtetésében, az emberi jusok szentségének sérelme nélkül. Már pedig bizonyos az 1791-diki 15-dik Articulus szerint: hogy a Státusok ezt a tárgyat is az Országgyűlésén felvették, annak meghatározásába bebozsátkoztak, sőt törvényhozó hatalmoknál fogva ugyan azon 1791-diki 26-dik Articulusnak 5-dik §-sa szerint azt tartották: hogy a sajtó szabadságát megszoríthatják. Miképen eshetett ez meg vallyon, ha a törvényhozó hatalom, melly egyiránt illeti a Királyt, és a Státusokat, nem eredeti jus? Íme a Király az ellenkezők állítása szerint azért nem tehette ezt meg, azért nem tilthatta meg a könyvek kiadását, mivel semmi eredeti jusai nincsenek, s azért csak azt parancsolhatja, rendelheti, a mire a Nemzet meghatalmazta, erre pedig ő semmi hatalmat nem nyert a Nemzettől, melly ezt, a mint mondják, magának fentartotta. Minden bizonytal tehát annak a jusnak, mellynél fogva a Státusok úgymint valóságos tagjai a Törvényhozó testnek ezt cselekedték, eredeti jusnak kell lenni, melly egyenesen a Főhatalomból származik. Igen is, mondják az ellenkezők: az eredeti jus az egybegyűlt Ország Státusaiban, úgymint a Nemzet képviselőjiben. Úgy de a Törvényhozó testet nem magok a Státusok teszik Országunkban, hanem a Királlyal együtt; magyarázzák meg tehát, halehet, azt is: miképen lehet a Törvényhozó test tagjaiban eredeti jus, a Főben pedig nem? magyarázzák meg: miként hozhatnak törvényt a polgári társaságnak főbb tagjai, miként bírhatnak a Főhatalomnak ezen egyik természeti tulajdonságával eredetiképen, a Király pedig, a ki legfőbb tagja, feje ugyan azon polgári társaságnak, s a kivel a Főhatalomban amazok a törvényhozásra nézve osztoznak, sem a törvénytételben, sem egyéb rendelkezésekben, mellyek különben a Főhatalomnak tulajdoni, eredeti jussal nem bírhat?! Ez hihetetlen!

58. És azért valamint a törvényhozó hatalmat eredeti jusánál fogva gyakorolja a Király a Státusokkal együtt a Diaetán, úgy nála lévén a Fő hatalom mind azon esetekben, mellyek a Constitutió szerint Országgyűlését nem kivannak, eredeti királyi jusainál fogva Felsőleges Rendeléseit kiadhatja, s azokat, a kik a tiltott könyveket ki merik adni, példásan megbüntetheti.

59. e) Nem, egyáltalában nem engedhetjük ezt meg, így emelik még felőbb is szavokat az ellenkezők! mire való a sok szószaporítás? a könyvek tilalmazása egyedül csak a Státusok *originális* jusa, és nem a Királyé. Minden erről való hosszás vetélkedésnek véget vet, mondják, az 1553-diki 24-dik Articulus. Itt a Fejedelem megkérte a Státusokat: hogy az eretnekek könyvei kiadása iránt törvényes rendelést tegyenek; az; Ország a királyi feladást fel is vette köztanácskozásra, s a közönséges értekezés után a Király *propositióját* teljesítette, törvényes rendelést tévén az említett könyvekről, mellynek következtében azután az 1559-dik esztendőben tartatott Országgyűlésen ugyan ezen tárgyban törvényhozó hatalmát gyakorlotta. Mire nézve, minthogy ebből világosan kitetszik; hogy az Országot illeti e dologban a törvényhozó hatalom, és ennek befolyása nélkül azt a Király maga nem gyakorolhatja, a könyvekről kiadott decre-tuma inég nem állhat, ezt semmi királyi jusainál fogva ki nem adhatta.

60. Itt csak az kár: hogy a felhozott 1553-diki 24-dik Artikulitt szóról szóra így olvastathatik: „*Quod verō de editione, impressioneque er-roneorum librorum per Majestatem suam mentio facta est; Status, et Or-dines supra ea reprobate ipsorum nihil statuere potuerunt, cum in eo-rum Bonis nusquam id fieri sibi constare adfirmant*“ Van e itt csak egy szócska is arról: hogy az Ország ekkor a könyvek felől valamit végzett, holott a helybéli környülállásokra nézve nem is végezhetett valamit az iránt? *Sapienti pauca*. A többire már felőbb a 44 — 47 — 48-dik szám alatt készen áll a szükséges felelet.

61. Következnék már most még amaz embert illető természeti jus-nak megforgatása, melly szerint az ember szabadon gondolkodhatik, és pe-dig úgy: hogy gondolatjait szabadon másokkal is közölheti; de erről majd alább többet lehet szólni, a hol ezen állításnak okai meg fognak rostáltatni. Azt mindazonáltal addig is bátran lehet mondani: hogy ezt a just koránt

sem lehet olly hangosan minden polgári Felsőség jusainál felségesebbnek kikiáltani, mint a hogy azt annak lenni az ellenkezők harsogtatják. Ezt ők nem akárkivel is hitethetik el; mert jóllehet van az embernek jusa a szóláshoz, melly által gondolatjait kinyilatkoztatni szokta, és így az íráshoz is olykor, de köteles is gyakran hallgatni, és a hallgatás sokszor jobb a szólásnál. Az okosság meg nem engedi: hogy minden meggondolás nélkül az ember mindent, a mi eszébe jutott, akár beszéd, akár írás által kitálaljon az egész világ elébe, sok esetekben meg kellene ezt bánni. Az okos hallgatás mindenkor előbbvaló, és többet ér a rágatlan szónál, az esztelen, együgyű, ártalmas beszédeknél, avvagy a gyermeki fecsegéseknél, csevegéseknél, csacsogásoknál.

§. 8. Második ellenszó.

62. Tapasztalt dolog az: hogy mindenkor erősebb az emberben a kíváncsiság az után, a mi meg vagyon tiltva, és már csak azért is, mivel nem szabad ez, vagy amaz, arra ingerli, kisztteti, s bírja a szemfülesség az embert: hogy minden akadályokon keresztül törvén, azt, a mi tilalmas, a legforróbb indulattal felkeresse, magáénak tegye, s megszerezze; vágyódik pedig erre az ember annál inkább, mennél keményebben tiltatik meg valami. Hasonló ebben az ember természete a tűzhöz, mellynek annál hathatósabb, és tartósabb ereje vagyon, mennél inkább megfojtatik. Melly sok könyvek nem olvastattak volna, ha nem lettek volna megtiltva! Az által tehát: hogy nem szabad mindent írni, s kinyomtatni, nem hogy elidegeníttetne az emberi nemzet a rász könyvek olvasásától, nem hogy azokat valaki magának meg nem szerzené, hanem nagyon is mohón kapnak az olyanokon sokan, és így ezek több helyeken még inkább elterjednek. De még az a káros következése is vagyon ennek: hogy a tiltott könyveket csak nagy áron lehet megvenni, a mi gazdagokká teszi ugyan a könyvárosokat, de a vevők, ámbár azért semmit sem fog azoknak száma fogyni, szegényebbekké lesznek. Mind ezekből nyilvánóságos az: hogy a szabad nyomtatásnak tilalmazása nem célirányos, hogy az inkább a feltett cél ellen vagyon.

Felelet.

63. Eddig azt lehetett volna gondolni: hogy az ellenkező felek egyedül csak az Ország jusai mellett buzgólkodnak, és azért nem akarnak

a Királyban olytán just megismerni, mellynél fogva Ő Felsége magától, az ország Rendéinek törvényes befolyása nélkül a könyvek szabados nyomtatását megtilthatná. Azonban, amint e második ellenszóból kitetszik, már az országnak sem fogják nagyon pártját. Tagadják általában azon törvényhozó just, mellyet eddig a könyvnyomtató-sajtóra nézve olly hosszas vitatásokkal az országnak tulajdonítottak, és azt állítják: hogy semmi törvényes hatalom a könyvek írását, és nyomtatását meg nem tilthatja. Bár csak fontos okokkal támogathatnák még is ekképen folytatott ügyét a sajtószabadságának, de abból még most sincs semmi. Nem lehet ugyan tagadni: hogy az emberi természet meg vagyon vesztegetve, hogy az ember inkább hajlandó a rosra, mint sem a jóra; és hogy nem mindnyájan kérdezzük, vagy meggondoljuk előre: szabad e, vagy nem, a mire vágyunk, sőt tudva is *nitimur in vetitum*, azt is, a mi meg vagyon tiltva, megkívánjuk. Mindazonáltal mind más valamire vágyakodni megvesztegetett természetünk rász hajlandóságai miatt, és ezen vágyódásainkat teljesíteni is, hajlandóságunkat követni. Ha bár nagy része az emberi nemzetnek vakon követi is gonosz hajlandóságait, elhagyja is ragadtatni magát rendetlen indulatitól, vágyódásaitól, nem tekintvén sem Istent, sem embert; de vannak jó lelkiismeretű emberek is nem kevesen, a kik előtt szentek a törvények, mellyekhez illendő tisztelettel viseltetvén, nem fogják minden kívánságaikat kielégíteni, hanem inkább indulatikat meg fogják tudni zabolázni, s arra, a mi tilalmas, magokat nem fogják felszabadítani. Ezekre nézve tehát nagyon is hasznosan tiltatnak meg a gonosz könyvek \$ mert ezek ekképen előre megintetvén, óvják magokat azoknak olvasásától, vigyázóbbakká tételnek, ne hogy azokat magoknak vígyázatlanúl megszerzezzék. Micsoda? nincs az a kíváncsi szemfülesség is, mellyet a büntetésnek félelme tartózkodóbbá nem tehetne. Rettenti ez a könyvek szerzőit is; nem merik ezek sem veszedelmes írásaikat a királyi decretum büntető ereje miatt kiadni; ha pedig ki nem adatnak az ilyen írások, ha világosságot nem láthatnak, nem is lesz, a kit természeti vágyakodása azoknak olvasására unszolna, ösztönözne, mert „*ignoti nulla cupido*.“

64. A tűzről vett hasonlatosság inkább öli, mint sem élteti az ellenszóban foglalt állítást, mert ez meg sem is állhat, különben haszontalanok volnának a tűz eloltására fordított minden emberi igyekezetek; nem

kellene a tüzet soha megfojtani akkor sem, mikor emészteni, pusztítani kezdi már házainkat, vagyonainkat, ha ennek annál nagyobb lenne dühe, mennél inkább megfojtatik. Nemde így illik inkább okoskodnunk: valamint okosan cselekszünk: ha a tűzhelytől mindazon könnyen lángot vethető szereket eltakarjuk, a mellyek az elaltatott tüzet feléleszthetnék, ési: ha a tűz még is lobot vetne, ezt azonnal megfojtani semmit sem késünk; úgy igen is bölcsen gondoskodik a Fejedelem az egész hazának javáról akkor, a midőn olly Decretumot ad ki, mellyben Felséges hatalmának érezhető erejével nem csak elfogattatnak minden hazafiak kezei, és szemei elől az olyan könyvek, mellyek a gonosz kívánságok tüzeit szíveikben *felgyújtván* azokból a jó erkölcsöket kipergelik; hanem egészen el is nyomattatnak, úgy: hogy setét rejtekeikből soha elő ne állhassanak, kiútván pedig imitt amott fejeket, csak hamar a büntetésnek súlyától megfojtassanak.

65. Jó feszítő zabolája bizonyára a könyvek szabados hintegetésének, és olvasásának, az ezt eltíltó királyi Decretum, nem pedig ennek sikerezető oka, mintha épen a tilalmazásnak lehetne tulajdonítani agonosz könyvek, és ezek olvasójának szaporodását. így olasz, s spanyolországban; valamint még más olyan tartományokban is, mellyekben még a censura szoros vizsgálat alá veszi a kiadandó könyveket, több tiltott könyvek találtathatnának a könyvárosok boltjaiban, vagy a *privátus* embereknél, mint amellyekben már mindent szabad írni, nyomtatni, ahol már ezt a Fejedelmek, és az ország tisztviselőji többé nem tiltják; sőt arra való törvényes szabadságot is engednek. Még ezen tartományokban a Censura híven megtette kötelességét, a dögleletes könyvek meg nem vesztegették az emberek leheletét; akkor öntötték ki ezek magokat árvíz módjára az egész fold kerekiségén, mikor a határtalan szabadság kiszegezte zászlóját azon vidék országokban, mellyekben a censura eltöröltetett. Vallyon nem volt e szükséges e“ szomorú esetben legalább a szomszéd tartományokban mind azon foganatos ellenszerekkel élni, mellyekkel a megmételtyesedésnek lehetett elejét venni? meg lehet e engedni: hogy csendes hazánkat is a pártütésre lázító köoiyvek olly zürzavarba hozzák, *így* megrontsák, mint ahogy a külföldieket még most is háborgatják?! nem hasznos e azokat megtiltani?!

66. Megeshetik ugyan, hogy a legkeményebb tilalmazás mellett is becsúszhatnak az idegen portékák édes hazánkba is, de még sem szerzetethetnek meg olly könnyen, mint ha szabad volna a vásár. Setétségben kell azoknak maradni, mihelyest nincs megengedve: hogy valaha napfényt lássanak. És ha megvesztegettetnek is azok által, a kik a setétséget szeretik, de a világosság fiai többet, és jobbat fognak látni mindenkor; meglátják és felérik eszekkel azt is: miként kell a határtalan szabadságot megzabolázni? a józanabb rész nem fogja magát hagyni megvesztegettetni. A királyi Decretumnak erejét még a szabad gondolkozásúak is nagyon érzik, azért nem szenvedhetik azt. A censura ellentáll minden gonoszság eláradásának. Egy híres tudós Anglus, kinek neve *Ábrahám Le Moine* nyilván bizonyítja: hogy már az ő idejében *London* város olly feslett, romlott, veszett volt: hogy soha addig az ideig ollyannak lenni nem tapasztaltatott. S minek tulajdonította ezt a romlást a bölcs Anglus? Némelly istentagadó forma emberek könyveinek, mellyek szabadon olvastattak. Minekutána pedig több szavaiban előadta volna, melly mérgesek legyenek e könyvek, mingyárt hozzáveti: „*hogy Európának más Birodalmi is, és csak nem minden tartományi megromlottak; de kétség kívül u. m. sokkal romlottabbak volnának, ha azokban az emberek a gondolkodásban az írásban, az olvasásban olly szabadsággal bírnának, mint ónáló Angliában.*“

67. Íme egészen más formájú ítéletét nyilatkoztatta ki *Le Moine* a könyvek szabados kiadása, s olvasása megtilalmazásáról, mint a hogy erről az ellenkezők ítélnék. Ő ennek tulajdonítja: hogy még egészen meg nem romlottak Európának minden tartományi. Hát de nem ugyan ezt ítéli e minden okosan gondolkozó férfiú? tudós, tudatlan, bölcs, együgyű, s az egész világ mind azt tartja: hogy a parancsolatok ösztön, a tilalmazás pedig zabola gyanánt szolgálnak a kötelességek teljesítésére, és a kicsapongásoknak megállítására. Ha az megállhatna: hogy a tilalom még inkább rugója volna, nem zabolája a szilaj kívánságoknak, úgy minden ismeretes törvényhozóji a polgári társaságoknak csúfosan elhibázták volna a czélt, a midőn szoros parancsolatok, erős meghagyások, és retentő büntetések által kötelezték az alattvalókat a jó rendtartásra. Nem kellett volna nékiek semmit sem megtiltani; vagy ha annál inkább ingerel-

tetik, ösztönöztetik az ember valamire, mennél jobban megtiltatik az nékie; azt, a mire, mint helyes cselekedetre kötelezték az embereket, keményen meg kellett volna tiltaniok, hogy csak azért is, mivel meg vagyontva, tegyék meg kötelességeket, ez ellen pedig azért ne vétsenek Soha sem, mivel, hogy véthessenek, meg van engedve. De micsoda sikere lett volna az efféle törvényhozásoknak?! Szegény Plató! mire való volt minden bölcselkedésed, mely által polgártársaidat az erkölcsnek darabos útjain, egyenetlen ösvényein is járni kényszerítetted! kár: hogy ezen legújabb Filozófiának titkaiba éles elméddel sem láthattál be! kevesebb munkával is elérhetted volna célodat; erkölcsösebb embereket nem formálhattál polgártársaidból, mintha azoknak a szép erkölcsök gyakorlását-megtiltottad volna! De még a mi Magyar őseinknek sem azt kellett volna felelniük első Ferdinánd *propositiójára*: hogy ők a tévelygők könyvei felől semmi bizonyos rendszabást nem tehetnek azért, mivel birtokaikban soha híreket sem hallották; azt kellett volna inkább tanácsolniuk a Királynak; hogy az ilyen, könyvek sehol se tiltassanak meg, ne hogy a tilalmazás felingerelje az emberekben az olvasásnak kívánságát, és a könyvek számát szaporítsa. Jobban cselekszik (mondhatták volna) a Király, ha a jó könyvekre vettet tilalmat mert ennél semmi sem csalogathatja jobban a hazafiaknak vizsga szemeit azoknak olvasgatására. Avvagy ha azon setét évek szakaszában még így bölcselkedni nem tudtak az akkori őszinteséggel teljes magyar férfiak, legalább az 1791-dikben tartott országgyűlésekor, a mikor már egy felvilágosodott század derűit fel, nem kellett volna azon mocskolódo könyveket megtiltani, a mellyek akkor tettében meg is tiltattak.

68. Mit lehetne végre felelni azon belső szánakodást jelentő sopánkodásra: „*a tiltott könyvek*“ nagy ára miatt a vevők szegényebbekké lesznek“ minden meglett férfiú, a kinek kisebb gondja is nagyobb ennél, könnyen eltalálhatja. Mintha bizony azzal kellene az időt vesztenünk: hogy csak azoknak panaszait hallgassuk, a kik arról panaszolkoznak: hogy nagyon sokat fizettek azon méregért, mellyel vagy magokat, vagy másokat akarnak megégetni!!

§. 9. Harmadik ellenszó.

69. a) Az embernek természeti jusai megszoríthatatlanok; innen mivel a gondolkozó tehetséget a természet oltotta be az ember lelkébe,

úgy: hogy olyan tulajdona légyen az embernek a gondolkodhatás; mint az élhetés, és mozoghatás, ki tilthatja meg: hogy az ember szabadon ne gondolkozzon? Tovább, valamint senki sem ellenezheti a lélekzelést, úgy azon tehetség is., melly által gondolatinkat egymással közölhetjük, oily sérthetetlen jusa az emberiségnek: hogy azt, mint nemzőinkről reánk szállított Örökségünket megtámadni senkinek sem engedtetik meg. Ezen két velünk született természeti tehetségeinktől, tulajdonságainktól, sajátjainktól fosztatunk akkor meg, mikor a könyvek szabados nyomtatásától eltiltatunk; ez tehát ellenkezik embernek természeti jusaival.

F e l e l e t .

70, a) Abból: hogy az embernek természetében van a gondolkozó tehetség, még olly hirtelen nem lehet következtetni azt: hogy ezen tehetségünkkel tetszésünk szerint minden határozás nélkül szabadon is élhetünk, hogy gonosz, ártalmas, veszedelmes dolgokat is kigondolhatunk. Ehhez csak ugyan semmi just a természet nem adott nekünk. Tulajdona ugyan az embernek, hogy ő lelkes állat lévén gondolkodhasson, de a léleknek eme természeti tulajdonsága az emberben, csak emberi tulajdonság, és nem emberi jus; a jus ennek a természeti tulajdonságnak, tehetségnek, úgymint a gondolkodhatás tehetségének erkölcsös tekintetben is való szabad használhatóságában áll; mennyire lehessen pedig egy okos értelemmel, ésszel természetesen felruházott embernek, a ki a jó, és a rász, a dicséretes, és a gyalázatos közt különséget, választást tud tenni, mennyire mondám lehessen nékie gondolkozó tehetségét használni, kiterjeszteni, azzal élni; azt a józan ész a polgári társaságon kívül, ebben pedig a törvényes rendszabások határozzák meg; határtalan szabadsággal semmi okos ember, semmi jó polgár gondolkozó tehetségeit nem használhatja. A józan ész ezt meg nem engedi; a törvényes hatalmasságok tehát a szabad gondolkozást határok közé szoríthatják, megzabolázhatják, a nélkül: hogy az embert valamelly természeti jusától megfosszák, mert ha a gondolkodhatás maga az a kérdéses jus, a mi különben nem az, hanem csak természeti tehetség; épen semmi rövidséget nem szenved agonosz gondolatoktilalmazása által az emberiség, mivel mind e mellett is megmarad minden emberben a gondolkozó tehetség, senki azt az ember természetéből ki nem irtja, annyival is inkább: hogy az emberi törvények csak annyira tesznek

lakatot a gondolatokra, a mennyire úgy tárják azokat be: hogy világosság-ra ne jöhessenek, belsőképen semmi gátat nem vethetvén ellenek. Ha nyertesek akarnak lenni az ellenkezők, ne csak azzal álljanak elő; hogy a gondolkodhatást a természet oltotta be az ember lelkébe; hanem azt is mutassák meg: hogy ugyan az a természet, az okos emberi természettel ellenkező, ezt megalacsonyító, vétkes, iszonyatos gondolkozás határtalan szabadságát is beoltotta az ember lelkébe; így a Demagogusokkal allegálhatják hallatlan nagy jusaikat.

71. De ha csak azzal állanak elő: hogy olly tulajdona az embernek a gondolkodhatás, mint az *élhet és vagy mozoghat is*; ezen igen nagyon is sántikáló hasonlatosságokkal nem messze haladhatnak. Hát már azért hogy az ember élhet, mindenhez, a mi által feltarthatja életét, szabadon nyúlhat? élelmét tiltott utakon, és módokon is megszerezheti? avvagy hogy mozoghat, kezét, a hová tetszik, oda is, a hová nem szabad, kinyújthatja? azt arra a végre is felemelheti: hogy öljön, üssön, verjen, a kitér, hogy lopjon? nyelvét pedig a rágalmazásokra, átkozódásokra megeressze, s a hamis esküvésekre? nemde igazságosan tiltatnak meg az efféle erkölcstelenségek? igazságosan tiltatik meg tehát a kártékony, és erkölcstelen szabad gondolkozás is; ezen természeti tehetségünkkel sem élhetünk az erkölcsiségnek határin kívül; gondolkozásunk tárgyainak tisztáknak, igazságosaknak, ártatlanoknak, tisztességeseknek szükséges lenni. „*Sic cogitandiim u, m. Seneca Ep. 83, tanquam aliquis in pectus intimum inspicer possit. Quad enim prodest ab homine aliquid esse secretum? nihil Deo clausiim est, interest animis nostris, et cogitationibus mediis intervenit.*“

72. A mi az ellenzónak második tagját illeti; az még az elsónél is lankadtabb. Ha a gondolkozó tehetséget is szükséges bizonyos határok közit az okosság és erkölcsiség reguláji szerint szorítani; annyival inkább nem szabad minden gondolatinkat kinyilatkoztatni. Nagy merészség az erre való természeti tehetségünket, olly illetellen jusnak mondani, mint a millyen szabadságunk vagy on ahhoz: hogy lélekzetet vegyünk. Lélekzet nélkül, tudjuk, hogy nem élhetünk; locsogás, nyelveskedés nélkül pedig, kiállítthatja: hogy nem élhetünk? Azután nem is ollyan szándékból tiltatnak a gonosz, a censurán meg nem állható könyvek, mintha azon természeti tehetségeinkről, mellyek által gondolatinkat ki szoktuk jelenteni, örökre le

kellene mondanunk, úgy: hogy már se nyelvünket, se kezünket e végre többé ne használhassuk, meglévén ezek mintegy halva akképen, miképen az, a kitől alevégő is el vagy on tiltva. Nem. A Fejedelem csak zaboláznia akarja a csintalan, pajkos nyelveket, és a gondolatok közölhetésére teremtett más egyéb garázda emberi tagokat. Méltán pedig. Mert semmi olyatén jns nem szállhatott örökségül az emberi nemzetre, mellynél fogva valaki polgártársainak fejét tisztátalan, ocsmány, lázító gondolatokkal megtöltse, azokat megrontsa, pártütésre gerjessze. „*Constituendi Juris* u. m. Gicero de Leg. L. 1. n. 6. *ab illa summa lege capiendum exordiuu quae seculis omnibus ante nata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnium Civitas constituta.*“ Azon legfőbb törvény pedig, melly minden emberi jusoknak eredete, nem egyéb, hanem ugyan azon bölcs szerint „*Mens omnia ratione aut cogitatis, aut vetantis Dei.*“ (Ibid. L. 2. n. 4.) A mi tehát az Isten akaratjával meg nem egyez, ahhoz az embernek nem lehet jusa. Már pedig ajózan ész is elég világosan tudunkra adja, melly távol van az, az Istentől: hogy Ő a gonosz gondolatokat akarja. Hogy hogy lehetnének tehát ezek tárgyai valamely emberi jusnak? hogyan tulajdoníthat magának Talaki arra való just: hogy ó az Istennek örökös átka alá esett, az Istentől szükségképen örökké gyűlölt, gonosz gondolatokat nem csak elméjében szabadon forgathassa, hanem azokat ki is nyilatkoztathassa, és másokkal közölhesse?

73. a. 6.) „De még a polgári társaság jusaival sem férhet meg, mondják, a sajtószabadságának megszorítása. Minden polgári társaságnak végső célja a közjónak előmozdítása, valamint tehát minden polgárnak jusa van a társasági kötés szerint, a közjóhoz; úgy jusa van kinek-kinek ahhoz is: hogy azon módokat, szereket, és eszközöket a társaság elébe terjessze, a mellyek által a közjó előmozdítottatik; miért is szabadon lehet írni a fő valóságról, ennek tisztelete módjáról, a társaság jusairól, s kötelességeiről, az uralkodó Fejedelmekről, a törvényekről, s ezeknek megjobbíthatásáról, a mesterségekről, a kereskedésről, az Istenről (mint-ha nem az isten volna a fő valóság!) az emberről, szóval mindenről.“

74. Micsoda *cotisequentia* ez ismét?! Hát megáll e már az, nem szenved többé legkisebb kérdést sem: hogy mind az, a mit csak az előadott tárgyról írni lehet, a közjónak előmozdítására szolgál, arra na-

gyon is alkalmas? A józan ész, és a közönséges tapasztalás inkább azt bizonyítja: hogy a fő valóságról, a Fejedelmekről, a törvényekről, és egyebekről oly dolgok is íratathatnak, a mellyek nagyon is ellenkeznek a köztársaság javával, boldogságával; innen, mivel minden polgárnak nem csak jusa van ahhoz: hogy részesüljön a köz boldogságban, hanem még köteleztetik is ennek előmozdítására; tartózik kiki fejenként is tehetése szerint arra minden igyekezetét fordítani, hogy semmi olyas ne íratasson, vagy ki ne adattasson, a mi a közjóra nézve veszedelmes lehetne.

75. a. c.) „Sőt *egyenesen* a természet ellen vagyon, (még így is szembe állanak az ellenfelek) hogy az ember könyveket szabadon ne írhasson: mert csakúgy lehetetlen nem gondolkozni, mint ép, s egészséges szemmel nem látni. Ha pedig senki sem tilthatja meg: hogy az ember ne gondolkozzon; szabad gondolatinkat másoknak is tudtára adni. Erre a természet maga szabadítja fel az embert; s azért, aki ezt tiltja, az a természetet támadja, és alacsonyítja meg. Megalacsonyítja pedig azért, mivel a gondolkozó tehetség az emberi elmének szüleménye. Az elme az, a mi az embert emberré teszi. Innen az ész, melly az Istenségnek rajzolatja, képe, az embernek teljes szabadságában vagyon, kirak ez legdrágább kincse, egy oly kincs, mellynél drágább nem lehet. Okoskodhatik tehát minden ember, a mint csak tudhat, eszével élhet. Az okoskodás, és annak, a mit az ember eszével feltalált; közölhetése, oly tulajdoni az embernek, mint a millyen tulajdona a szemnek a látási tehetség. Azt: hogy ne lássunk, semmi törvény meg nem tilthatja, tehát azt sem: hogyne okoskodjunk, és amit eszünk kifőzött, azt ki ne találhassuk.“

76. Ki nem látja: melly feszült, melly erőltetett okoskodás ez! Ennél ugyan ízetlenebbet valamit nem lehetett kitalálni, sem öszverontsoltabbat, gyűrttebbet kisajtoltatni a magyar név dicsőségének igazi megalacsonyítására. „*Lehetetlen az ép, egészséges szemnek azt, a mire nézünk, nem látni; tehát az elmének is lehetetlen arról nem gondolkozni, a mi feltűnhetik előtéd.* Hát de nem áll e hatalmunkban: hogy vagy behunjuk szemeinket, vagy arról, a mire nézünk, azokat másra valamire fordítsuk? Úgy ez nem lehetetlen? Ha tehát az a természete az elmének, melly a látó szemnek, nem lehet e azt is megtennünk: hogy szűnjünk meg arról gondolkozni, a mi eszünkbe tűnt volt, és tüntessünk

annál valamit jobbat elménkbe? Az címe tüneményeit bizonyára megváltoztatni, azoktól képzelődő tehetségünket elvonni, gondolatinkat elfordítani, csak úgy áll hatalmunkban, mint az előttünk lévő tárgyakat, ha úgy akarjuk, nem látni. A természetnek tehát minemű megtámadásáról, vagy megalacsonyításáról panaszkodhatnak az ellenkezők? Úgy panaszkodhatnának erről, ha a természet azt hozná magával: hogy teljességgel sehogy sem fordíthatnánk el szemeinket a látott tárgyaktól, avvagy elménket ennek tüneményeitől, és még is erre kisztetne valakinek teljesíthetetlen parancsolatja bennünket. De még az sincs jól kifőzve: hogy természetünket tekintvén, szabad, gondolatinkat másokkal is közleni; még az itt nyersen maradt: hogy minden gondolatinkat e, vagy csak egynémelleyeket? ha csak egynémelleyeket? senki sem ellenkezik; de ha arról van aszó: hogy minden gondolatinkat, légyenek azok jók, vagy ártalmasok, szabad másoknak is felfedezni; minekelőtte erről voltaképen, meggyőzöttessünk, előbb szükséges ezt erős okokkal bebizonyítani; nem elég csak kopaszán mondani: hogy ezt a természet kívánja, mert abban semmit sem veszünk észre olyast, a mi ezt szükségképen megkívánná. „*A nyelv tűz, u. m. a természet Alkotója, minden hamisságoknak egyeteme, nyughatatlan gonosz, teljes halálos méreggel.*“ Jak. Köz. Lev. 3. Rész. 6. 8. v. Ezt a gondolatok csapját parancsolná e tehát a természet megereszteni, vagy csak megtágítani is. „*Non oportet Fratres mei, haec ita fióri „nem kell ezeknek így lenni Atyámfiai.*“ vagy is nem kell nyelvünk tehetségével visszaélnünk; ekképen intetünk ugyan ott a 10-dik. v. Ha pedig nem kell visszaélnünk nyelvünkkel, méltán tiltatunk is el attól; ha méltán tiltatunk; a természet, sem meg nem támadtatik, sem meg nem alacsonyítottatik, hanem inkább attól, a mi azt díszétől megfosztaná, megőriztetik, és a maga tisztességében megtartatik.

77. „*A gondolkodhatás az elme szüleménye.*“ Mi ez?! így volt olyan idő, mellyben az elme elvolt, vagy ellehetett a gondolkozó tehetség nélkül, az elme elme nélkül; mert semmi szülemény a határozott természetben nem lehet egyidős szülőjével. „*Az elme az, a mi az embert emberré teszi.*“ Megengedettik; de az elmével, s értelemmel való visszaélés, azt is okozza: hogy az ember olyan légyen, mint *a ló, és az öszvér.* „*Az elme az isten képe.*“ Nem tagadja senki; de ebből az következik:

hogy ezt az Isten képét meg kell becsülni, és mind azt szorgalmasan kerülni, a mi ezt megrútíthatná. Következik ebből az: hogy mind gondolatunkat, mind cselekedeteinket rendbeszedvén, semmi olyast el ne kövessünk, a^v mi nem az Istenképét festené le mi rajtunk. „*Qiti se ipsum uorit* u. m. Tullius de leg. L. I. n. 22. *primum aliquid sentiet se haber divinum, ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod dedicatum patabiti tantoque mimere Deortim semper dignum aliquid et faciet, et sentiet.*“

78. A mi az okoskodási tehetséget illeti; erre, valamint az okoskodásnak közölhetésére is, csak az a felelet illik, és elegendő is, melly a gondolkodhatásra adatott. Azt az egyet szabad légyen itt megtudni; tréfa e, vagy valódiság, a mit az ellenkezők arról mondanak: hogy a látás az emberben semmi tilalmat meg nem szenvedhet; mert kicsoda olly tudatlan, s annyira együgyű: hogy mindent, még azt is, a minek látására csak a szemtelenek nem szoktak elpirulni, látni akarni, nem véli semmi Isteni törvény által megtiltva lenni? maga a természet azon tárgyakat, melyekre nem illik nézni, befedezte, „*Natura eas res, quae aspectum deformem essent habiturae, atque turpem, contextit, et abdidit: natúram verõ usque adeo imitata est hominum verecundia, ut quae illa occultavit, eadem omnes, qui sana mente essent, removerent ab oculis.*“ (Cicero de Off. L. 1. n. 35.)

79. d) „A viadal még is áll, már az ég is ostrom alá vétetik; mert az a mondás, hogy az emberi elmén még a mennyei Felség sem űzheti hatalmát. Kimérte ugyan annak határit, de hogy az elme, tehetségeit ne gyakorolhassa, magát munkásságba ne tehesse, abban az Isten sem akar ellentállani erőszakosan, de nem is állhat.“

80. Hallatlan dolog! a Teremtő az 6 alkotmánya felett nem uralkodhatik! az Isten, az a Felséges, határozatlan, független Úr, akitől minden ereje, és munkálkodása függ az emberi eszeskedésnek, nem űzheti hatalmát a mi elménken, ennek nem parancsolhat! az az „*Úr, a kimegrilágosítja a vakokat* (145 Zsol.) és ellenben „*megvakítja a nép szívét*“ hogy ne értsen (Ésai. 6. v, 10.) a ki Mozsés átka szerint (V. könyv 28. rész. 28. v.) „*megverheti a gonoszokat balgatagsággal vaksággal, s elmedühösséggel*“ ez semmi hatalmát ki ne mutathassa az embernek gondolkozó

tehetsége körül. Egeket hasító, ostromló káromkodás! Hát ezt lehet e már abból következtetni: hogy az elmének természeti tulajdonsága a gondolkozó erő? hiszen még ebből nem következik az: hogy ezt a természeti tehetségünket, a gondolkodhatást t. i. az Isten sem vetheti bizonyos törvények alá, hogy annak sem nem parancsolhat, sem nem tilthat meg semmit sem, és így nem is uralkodhatik rajta. De tegyük, hogy azért, mivel az emberi természetnek felforgatása nélkül, az emberi elmét még a mennyei Felség sem foszthatja meg a gondolkozó tehetségtől, tegyük, hogy már ezért az Isten sem vethet határt gondolkozásainknak, a mi mindazonáltal nem igaz; az ellenkezők okoskodása még is nagyon helytelen, mert ebből legfeljebb is csak azt lehetne kihozni: hogy a földi Fejedelem annál inkább meg nem teheti azt: hogy úgy a mint tetszik, ne gondolkodhassunk minnekutána ezt az Isten sem tilthatja meg. Még e szerint ők a királyi deere-tmnak erejét legkisebbet sem gyengíthetik meg, még így az nincs megmutatva: hogy a Király a könyvek kiadását meg nem tilthatja, mert a királyi decretum nem a szívben elrejtett gonosz gondolatokat tiltja egyenesen, hanem azoknak kinyilatkoztatását. A ki az Istentől nem fél, mind e mellett is kigondolhat mindennemű istentelenségeket. Ha tehát *philosophice* akarnak az ellenkezők káromkodni is, így kellene öszveszőnek okoskodásokat: *Az Isten sem a nyelven, sem az író, vagy nyomtató-eszközökön nem űzheti hatalmát, uralkodását, tehát a Fejedelem sem.* “ De ki hallgathatná az *Antecedentst* borzadás nélkül!! Avvagy talán csak, nem akar az Isten határt vetni, ha vethetne is, a szabad gondolkozásnak? Még ezt sem lehet megengedni, mert maga az Isten mondja: „*semmi gonosz beszéd szájaktokból ki ne származzék.*“ Pál az Efézusiakhoz 4 rész. v. 29. Az Isten t. i. véghetetlen szentségére nézve nem csak tiltja a gonosz beszédeket, akár azok a nyelven peregjenek le, akár az író-tollból folynak; hanem tartózik is, kénytelen is úgy ezt, mint mindent, a mi erkölcsi tekintetben gonoszság, megtiltani, és így nem lehet nékie az ember elmén nem uralkodni.

81. e) Még sem szűnik az ellenkezés. „A gondolatok közlése által ember emberhez szoríttatik. így a lélek tökéletesedik, mert az értelem élesedik, a szív megjuhászodik. Ez által sok igazságok világosságra jönnek, a homályban elrejtett igazságok fényesen kiderülnek. A hitvallások

tisztábbakká tételnek. A népek dicsőségre, és boldogságra felvitetnek. Szóval a gondolatok közlése az embert emberré teszi, (ez felébb az elemének inkább is tulajdoníttathatott) istenfélővé, és jó polgárrá, így aa ellenkezők. De

82. Nem igaz ez mindenkor. Menjünk ált sorban a mondottakon

a) „*A gondolatok közöltetése állal ember emberhez szorítottatik*“ de sokszor egymástól veszedelmesen el is szakasztatik, és azért a hallgatás több esetekben igen helyesen parancsoltatik. „*Qui imponit stulto silentium, iras mitigat*“ (Prov. 26. v. 10.) a hol pedig a haragosok lecsendesítettnek, ott kevesebb visszavonások történnek az emberek köpött. Tudjuk: hogy szó-és írásbeli kötések által állottak fel az emberi társaságok; de azt is tudjuk: hogy szó-és írásbeli beszédek által nem egyszer meg is zavartattak, és fel is bontattak. „*Natura et ratioms hominem conciliat homini ad orationis, et vitae societatem*“ (Cic. de Off. L. 1.) a mi tehát a józan ésszel meg nem egyez, az természet szerint az embereket egymáshoz nem szoríthatja, b) „*A lélek tökéletesedik.*“ Gyakran nagyon is megsértetik, mert a miről a jólelkűek gondolkozni sem tudtak, arra a rosszlelkűek közölvén rút gondolatokat, azokat megtanítyák. Azután nem a tévelygések, hanem az igazságok teszik a lelket tökéletessé; márpedig bizonyos a mindennapi tapasztalásból: hogy a hallás, és olvasás által számtalan emberek tévelygésbe vitetnek. Rövideden: egy okos ember sem tagadhatja azt: hogy az istentelen gonosz beszédek, és írások dögleletes nyavalyába ejtik az ember lelkét, c) „*Az értelem élesedik*“ néha igen is a jónak végbevételére, de gyakran a fertelmességnek elmés feltalálására, és elkövetésére is. De nem is mindenkor élesedik az ilyen tudomány által az elme. Mert ha a könyvek. ocsmányságokra tanítanak, ezeknek olvasása által nemhogy élesednék az értelem, hanem még inkább megtompítottatik, és elkábítottatik. Mert valamint a fajtalan testi gyönyörúségek a testet fogyasztják, azt puhává, erőtlenné, fonnyadtá, az egész embert pedig butává teszik; úgy az ocsmány könyvek olvasása is behomályosítja az elmét, az értelmet megvakítja, és az embert az igazságnak megismerésére alkalmatlanná, annak nyomozására lustává, késedelmessé teszi, d) „*A szív megjuhászodik.*“ Láttuk ezt azon tigrisekben, akik emberek lévén, szívek kegyetlenségére nézve fenevadakká lettek a gonosz könyvek szabad olvasása által.

e) „*A homályban elrejtett igazságok fényesen kiderülnek.*“ De a legvilágosabbak is, mellyeket kézzel is lehet tapogatni, a gonoszul használt ékes-szólásnak mesterséges, s álnok fogásai által, főképen a tanulatlan nép előtt kétségesekké tételnek, és úgy behálóztnak, hogy többé nem láttathatnak, f) „*A hitvallások tisztábbakká tételnek.*“ Kitészik a Keresztyéneknek annyi szakadásaiból, mellyeknek szerencsétlen szerzője az Apostoli hitet, az ő szabados beszédek, és írásaik által olly felségesen, ha még is nem bánják az egek, megtisztították, g) „*A népek dicsőségét, és boldogságát nagyra veszik, felébb emelik.*“ Látjuk azt a nagy dicsőséget, és boldogságot, melly azon tartományok lakosait még most is ezer aggodalmak közt tartja, mellyekben szabad a sajtó. Az ilyen dicsőséget nincs mit megirigyenünk. h) „*Az embert emberré teszi.*“ Nem egyet szörnyeteggé. Nem is egyéb a szabad gondolkozásnak célja: hanem: hogy a hol még emberek Jaknak, ott is a szörnyetegek ezek helyébe támadhassanak, és a valódi emberiségnek végére járhassanak. Q „*Istenfélővé.*“ Illyent még egyet sem szűit a hamis Filozófia! azonban ne gúnyolódjanak essen új Filozófusok, az isten nem engedi magát kicsúfoltatni. k) „*És jó polgárrá,*“ Tudnillik: hogy nyakaskodjon, az Elöljárókat fel se vegye, a Császártól azt, a mi a Császáré megtagadja. Vannak, nem lehet tagadni, olly jó, és hasznos könyvek, mellyeknek olvasásából csak ugyan dicsőséges hazafiakká formálhatják, mívelhetik ki magokat a polgári társaságnak mindennemű tagjai; de nem ezekről van itt a szó. Agonosz könyvek, a miről talán már megfélejtkeztek az ellenkezők, vannak a kérdésben; és ezek méltán tiltatnak meg, mert a mi a jó könyvekben az emberi nemzet javára találhatik, az a gonosz könyvek által mind embertelenül felprédáltatik.

83. f) Sürgetik a magokét tovább is az ellenfelek, és mondják: „A gondolatok közrebocsátása neveli a tudományokat, az embereket gyönyörködteti, őket az Istenhez közelebb juttatja. A jóknak nyugodalmat szerez, af gonoszokat a megjobbulásra kíszteti.“

84. Ez már felettébb nagy boszontás! nem lehet rajta meg nem indulni. De ki is szenvedhesse békével: hogy az ellenkezők olly finomul elmeilőzik mind azt a rosztat, ama tetemes károkat, mellyek a gondolatok közrebocsátásából az emberi nemzetre haramiának; és csak a mi jó szokott

ebből származni, azt szedegetik, azt válogatják ki amazok közül ügyök támogatására. De ha szintén többet tud is az ember mások gondolatának, elmés találmányának kitanulásából; szükséges e mindazonáltal, hasznos e, jó e mind az, a mit így tudunk, vagy megtanulni akarunk? Nem minden tudomány, nem minden mesterség érdemli meg a dicséretet, sok van, amit jobb volna nem tudni, sok van olyan is, amit vesztünkre, gyalázatunkra tanulunk meg. Még olly tudományok és mesterségek megtanulásában is módot., és mértéket kell tartanunk, mellyek nem annyira veszedelmeseknek lenni látszatnak; elég, ha annyit tudunk, a mennyi kötelességeink teljesítésére szükséges. „*Plus scire velle, quam satis est, intem perantiae genus est*“ u. m. Seneca. A gonosz könyvekből még ezenfelül semmi tudományt, vagy mesterséget, mellyre szükségünk volna, nem tanulunk; fertelmességeknél, gonosz feladásoknál, kárhuzatos tanításoknál, ámitásoknál egyebet benne nem olvasunk; jobb volna addig mesterségünket folytatnánk, avvagy azon tudományok megtanulásában foglalatostkodnánk, a mellyek szükségesek, míglen a tiltott könyvek olvasásával a drága idői erkölcstelenül elvesztegetjük. Hogyha már mind azon hasznos könyveket általolvastuk volna, a mellyekből kötelességeinket szükséges megtanulni; nem lehetne talám annyira feddésre méltó szemfülességünk, mellyel az ártalmas könyvek iránt viseltetünk. Azonban olly hamis szín alatt, mintha magunknak nagyobb tudományt akarnánk szerzeni, a gonosz könyveket elővesszük, és ámbár jól észre is vesszük: hogy semmi jót belőlök nem tanulunk, még sem cseréljük fel azokat ajó könyvekkel, mellyek a szükséges tudományokra oktatnak minket. És mi következik azután az illy rendetlen cselekedetből? Neveljük így a szükséges, és hasznos tudományokat, mesterségeket? Épen nem, hanem inkább tudatlanságban, setétségben, értetlenségben maradunk. Avvagy talán a gonosz könyvekben is sok igazságokra akadunk? Igaz mindazonáltal az is: hogy a ki okos, nem a fertőben keresi az aranyat, ha azt másutt, a nélkül, hogy megmocskolja magát, levelesebb ügygel bajjal is megtalálhatja. „*Kiküldi, u. m. egy keresztyén Filozófus, maga szüz leányát a bordélyházba, noha talán nemellyek ottan megszeplősítetéseket siratják, hogy ott a tisztaságot tanulja? Ki bízza maga örökösét a latrok“ seregére, hogy tőlök a bátorságot tanulja? Ki megyén be az általfúr ott lyukas hajóba, hogy a hajótörést tá-*

voztatni tanulja?“ (Hyer. apud Sixtum Scnen. Tom. 1. L. 2.) „*Senki onnan, kiáltja egy más nagy Bölcs, nem épül, a honnan lerontatik, senki attól nem világosulatik, a kitől setéttetik.*“ (TertuII. de Praescr. C. 2.)

85. „*Úgy de a furcsa, s elmés gondolatok gyönyörködtetik az embert!* A jóknak gyomor émelygést okoznak inkább, és rász vért, ha azok egyszersmind mocskosak, és irtózatosaak. Azután nem mind jó az, a mi gyönyörúséges. *Istenhez közelebb juttatják az embert.* Ugyan hogy vallyon?! A szabad hitűek a mint tetszik úgy szólnak az Istenről. Az aíheusok tagadják: hogy van isten, Illy gonosz gondolatok is bocsáltatnak ám közre! Nem lehet tehát általában minden gondolatok közlését efféle nagy dicséretekkel tetézni.

86. g.) Mit használ hát az ész, mondják végtére, ha nem szabad véle élni? csak annyit használna ez így, a mennyit a szem, mellyel nem lehetne látni, vagy a mennyit egy olyan ház, mellynek ugyan üveg táblái vannak, de a melyek vastag fátyollal be vannak vonva?

87. Úgy vagyon , semmit sem használ az ész, ha nem szabad véle élni; de sokat is használ: ha nem szabad véle visszaélni, mert így „*tol-litur*“ u. m. Seneca (de Clem. L. I.) *licentia pereundi.* „*nem lesz szabad elveszni.*“

§. 10. Negyedik ellenszó.

88. a) „Minden nemzetek boldogsága a felvilágosodástól függ, ezt pedig egyedül csak a gondolatok közöltetése szüli; miért ne volna tehát szabad azokat a könyvek kiadása általa világ előtt kinyilatkoztatni?“

F e l e l e t .

89. Az bizonyos: hogy a valódi felvilágosodás, míveltség, az elmébéli tehetségeknak derekas kiformáltatása, az észnek kiderülése boldogokká, virágzókká teszi a nemzeteket; de nem az úgy nevezett Illuminátusok könyvei mutatnak erre utat, módot, s alkalmatosságot. A szomorú tapasztalás bizonyítja, miként világítanak ezek, melly rettentő világoságot terjesztenek ezek azon setét elmékre, mellyekben az ész világa, ezeknek olvasása által egészen eloltatott! Világítanak ugyan ezen gonosz könyvek az általok megmaszlagosított szerencsétleneknek, de nem a jótévő napfény módjára, hanem mint egy meggyújtott szurkos fáklya,

mellynek utálatos füstszag sebes nagy lángja képes, ha tovább is megszenvedtetnek, ha meg nem tiltatnak, egész Európát a legpusztítóbb tűzbe hozni, annak minden boldogságit felfalni, megemészteni, s a legvirágzóbb nemzetek dicsőségét, ezek lakhelyeinek füstölgő omladékai közé örökre eltemetni. *) — Ugyan is, micsoda jóra, micsoda boldogságra viradhatunk fel egy olly boldogtalan században, mellyben az úgy nevezett Illuminátusok azt akarják elhíttetni az ő kiadott írott gonosz munkájikban, könyveikben: hogy ők egyedül bölcsek? hogy minden egyéb világ bölcsei, a kiknek szélesen kiterjedő tudományát mind eddig csudálta minden okos, dicséretekkel magasztalta, helybenhagyta, követte, nagy setétségben botorkáztak, tévelyegtek, semmit sem láttak, semmi igazat nem mondtak? hogy tehát az erkölcsiség, a Religió, a jó rendtartás, a törvények tisztelete, noha ezek által jutott az emberi nemzet a legkívánatosabb nyugalomra, és boldogságra, merő fabula, mese; és azért gondolhat minden ember, a mit tetszik, szólhat, írhat; semmi rendetlen indulatit nem tartózik megzabolázni; sőt ha még mind ezekhez nem ért, olvassa könyveiket, mellyekben a bűja szerelemnek mesterségeit megtanúlhatjaj mellyekben a természet csalogatásai élesítettnek, édesgetőbbekké tétetnek, mellyekben a becsület, és tisztesség a világból kikergettetik, a gyönyörűség, és kedvenvaló élet pedig prédikáltatik, mellyekben a hit, a Religió egy gögös filozófia próbakövére kitétetik, és végre a lélek halhatatlansága tagadásával egészen minden parancsoló tekintetétől, s méltóságától megfosztatik, szóval a mellyekben minden botránkozásoknak, minden elcsábításoknak, minden országló roszaságnak egyenes okai, és kútforrásai feltaláltnak. Szóljon az ellenkezőknek, a sajtószabadság barátinak tulajdon lelkiismerete: ha nem ezekre tanítják e könyveik által amái Illuminátusok aföld népét? ha nem illy kártékony felvilágosodásra akarnak e tehát az ellenkezők is okot adni az ő annyira vitatott gondolatok szabad közölftése által? I A bölcsek az illyen felvilágosodást soha sem óhajthatják, sem ennek gyújtogatójival nem czimborálhatnak.

90. Az illyen Illuminátusoknak méltán lehet ama tudós Protestáns HEINZEMANXAL mondani: „*Besser die dickste Finsterniss, als ater*

*) Ama Francia Jacobinus Brissot óhajtása szerint man muss Europa an allen vier Enden in Brand stocken; unser Heil beruher darauf (Fliegende Blätter febr. 1794.. S. 187.)

stinkend Licht.“ Appel an meine Nation.) Igen is, méltán! mert a legbárdolatlanabb nemzetek is, mellyek a *Cultúra*, csinosodás felől épen semmit sem tudnak, sokkal boldogabbak mind azon kimivelt, pallérozott népeknél, mellyek az Illuminátusok pusztító világításával megégtek. Boldogabbak legalább annyiból: hogy ők egymást fel nem eszik, mint az Illuminátusok boldogtalan tanítványi, a kiknek mestereik erről való *praelectiókat* mérges könyveikben tartanak. Méltó a megjegyzésre, a mit e tudós tárgyban ír MOSER Protestáns, „*Jede Aufklärung, u. m. theologische, philosophische, und politische, die nicht um das wenigste zu sagen, gleichen Schritt halt mit der zeitlichen, und eivigen Glilckseligkeit der Memchen, ist verdächtigt, Jede Aufklärung, die dem Memchen das nimmt, was er zum Troste, Licht, Stab, und Ruhe in dem jetzigeu Erziehungsstande dieses Erdenlebens braucht, oder die ihm mehr gebén will, als er nach seinen Geistes-und Verstandes- Kräften zu bemitzen, zu gebrauchen, und zu verwalien vermag, ist Tauschung, Betrug, Schwärmerey, Treulosigkeit an Menschen, und durchaus nicht die Handlung eines verstátidigen und rechtschaffenen WLannes; ist so schlimm, als Aberglauben Uuglauben, und Despotismus, immermehr. Sie fängt mit Philosophie an, und hört mit Scalpiren und MEJYSCHENFRESSEN auf.*“ (Moser patriotisches Archiv T. 1. S. 533.)

91. A gyümölcséről ismertetik meg t. i. a fa A valódi felvilágosodásnak nem vad, hanem szelíd, és kellemetes gyümölcssei szoktak teremni. *Fructus lucis est in omni bonitate, et justitia, et véritate.* „A valódi világosságnak gyümölcsői a jóság, az igazság, az igazmondás“ bizonyítja ezt a valódi felvilágosodásnak terjesztője (Efesz. 5. Rész. 9. v.) Ehhez képest fejtette ki maga ítéletét a felvilágosodásról tekintetes Balás-házy János Úr is az Adóról való értekezésében. „*A józan felvilágosodás, vagy is míveltség által értetődnek, u. m. a jó erkölcsi ki fejt edzésekre életre-valóság, és a polgári kötelességeknek hív betöltései. A jó erkölcsi kifejtődzések alatt a buzgó, de nem vak vallásosság, midőn az ember különösen maga igaz keresztyéni indulatit inkább jóságos cselekedetekben mutatja meg, mint sem pusztá áhítatoskodásban. Senkit meg nem ront, meg nem csal a felvilágosodott, hanem józan munkássága által igyekszik sorsát gyarapítani; az ügyefogyottak iránt könyörületes. Teremtőjét fa-*

képen féli és tiszteli; és ha jól folynak dolgai , mást azért meg nem vet, hanem hálát ad a teremtőnek azért, hogy jóvoltával szerencsétlente. Az életre-valóság abban áll; hogy bírjon az ember világi bölcseséggel, és ezt egybekötve vallásos érzéseivel iparkodjék mindég a jobbra, és tökéletesebbre, azonban sorsával legyen megelégedve akkor is, ha kívánságait el nem érheti, bizzon az Isten gondviselésében, mindent megbecsüljön, az emberi méltóságot az emberségben keresse s magát állapotjához képest a hasznos, és szükséges ismeretekben gyarapítani törekedjék, s. a. t. A polgári kötelességeknek betöltése abban áll: hogy kiki azon kötelességeket, mellyek őtet mint polgárt illetik, híven, és pontosan betöltse. Királyához, és hazájához egyiránt hív legyen; igyekezzék szelíd, és szabad, nem tiltott utakon különösen az ország, trónus, és polgártársai javát előmozdítani, a törvényeknek híven engedelmeskedni; a polgári társaság részére gyermekett jól nevelni, a Király, és haza iránt viseltető hűséges indulatokat szíveikbe csepegtetni, s. a. t. Ezekben, nem pedig, a mint némelylek hiszik, a külső bánás csinosságában, a hízelkedő magaviseletben, a módihoz alkalmaztatott öltözetekben foglaltatik a felvilágosodás; sem pedig a keresztyén Vallás szent törvényeinek összevisszagázolásában, a Király, és haza iránt tartozó kötelességeknek felsemisvételében.“ A józanul gondolkozó, keresztyén, és hazafiúi valódi buzgósággal megtelt férfiakkal, mint a milyent Balásházy Úrban méltán tisztel a haza, soha el nem hitethetik a sajtószabadság pártfogóji azt: hogy a felvilágosodás a szabad gondolkozásban, és minden akár jó, akár rász gondolatok kinyomtatásában áll. A józan felvilágosodást pedig a censúra soha el nem akarja nyomni, sőt inkább elősegíti, és ezzel együtt tehát a nemzetek boldogságát is.

92. 6) „De vesz a dicső magyar nemzet becsülete, és tekintete, azt mondják, mind azon külső mívelt nemzetek előtt, mellyek a felvilágosodással meg nem egyeztethették a censúrárt, és azért ezt el is törölték. Az okos nemzetek úgy szemlélik a szabad gondolkodhatást; mint a barbáriesnek gyilkosát, a babonaságnak lerontóját, a nemzetek boldogítóját. Mit fognak tehát ezek ítélni azon tartományú emberekről, a kik még ezt által nem látták, és azért gondolatikat, kötve tartatják, szabadságotól magokat megfosztatják? Nem csökken e meg így nemzeti tekintetek?“

93. Feleljen meg erre Cicero, a ki (de Inv. Rher, L. % n. 55) az emberi tekintetet így *definiálja*: „*Dignitas est alicuius honesta, et cultu et honore et verecundia digna auctoritas.*“ E szerint valakit különös tekintetben tartani, nagyranézni, annyit tesz: mint íranta tiszteletünket, érdemeinek, tökéletességeinek megbecsülése kijelentésül, szemérmes magunk viseletével, tisztos tartózkodással kimutatni, bebizonyítani. Hát de megérdemli e ez egy olyan nemzet, melly a legilletlenebb dolguk olvasásában mocskos, ocsmány gyönyörűségét keresi, ezekről szabadon írni, a legrútabb, legtisztátalanabb gondolatokkal megtöltött könyveket az emberi nemzet megvesztegetésére kiadni, érdemes, dicsőséges tételnek lenni nézi? Egy ilyen nemzetet, melly magát a legutálatosabb szemtelenségekre, s a legveszedelmesebb feltételekre szabadnak lenni gondolja, ezt tartásák az okos nemzetek különös tekintetben? ezt méltasák arra: hogy minden idegen, nagyságától tartván, és azért előtte magát öszvehúzván szemérmes magaviseletével íranta való magos érzéseit bebizonyítsa? Marékkor az ész tartományának is fenekestül fel kellene fordulni, az okosság többé az emberek szívében nem uralkodhatna; uralkodik ez mindazonáltal még most is, mert ennek szava után minden józanul felvilágosodott, csinos nemzetek azt hiszik: hogy akkor érdemlik meg az idegen nemzetek előtt is a tekintetet, becsületet, és tiszteletet, ha magokat tisztességes, hasznos, és szükséges dolgokban foglalják, ha a gonoszságokat megzabolázzák; nem pedig, ha ezeknek a határtalan szabadság, a szabad gondolkodás, vakmerő, s oktalan Írások, szólások által tágas kapukat nyitnak. Ezek, ha úgy szemlélik is a szabad gondolkodhatást némelly esetekben, mint a barbáriesnek gyilkosát, a babonaságnak lerontóját, a nemzetek boldogítóját; koránt sem olly értelemben veszik ök a gondolkodásban való szabadságot, mint amilyenben azt megtágíttatni kívánják, a kik árvíz gyanánt úgy ki akarják önteni minden gondolatikat, hogy minden jó gondolatokat az emberek fejéből kiragadjanak; mérsékelik mindenkor a mívelt nemzetek a gondolkodásban való szabadságokat, csak annyira vélik ebben magokat szabadoknak lenni, a mennyire az ész öket felszabadítja; az okosság határin túl csak az eszelősködők, *a fanatikusok*, vakon buzgólkodók üzük szabadságokat; az okos törvényt ismer, és ahhoz méri szabadságát.

91. A magyarnak bizonyos méltóságot mutató külsőjéből kitetsző komoly természete megveti a gyáva hízelkedőknek csélcsap dicséreteit. De nem is ijed meg a magyar maga árnyékától, attól ő csak ugyan sohasem tartott, sem nem tart; hogy az idegen nemzetek megszólják: ha nem engedi gondolkozása módját azok kaptájára verettetni. A magyar nemzetnek nagy a neve a Külföldön is,, ennek az ő nagy nevének, és érdemlett dicsőségének híre mind a mellett is: hogy hazájában a Censura mai napig sem töröltetett el, megzendült az egész nagy *Publicum* tudtára, még olly nemzetnek is a földjén, melly abban helyezteti dicsőségét: hogy a Censurát eltörlötte, „Nem árt, (ezeket hirdeti a Hazai, és Külföldi tudósítasoknak érdemes szerzője a 42-dik szám alatt közlött hasznos multságokban 1830-dikban,) „nem árt a külföld szavát is hallanunk.... „A francia Gazette így elmélkedik: Millyen szívreható egy hű, egy háládatos népnek, (érti az V-dik FERDINÁND Királyunknak a minapában felséges pompával végbevitt dicsőséges megkoronáztatásán testestől lelkestől örvendező magyarokat) „ezen lelkesedése; mennyire különböző az illy tü-nemény azon gyanakodó népekétől, mellyek amagok Királyokban mindig csak egy ellenséget szemlélnék! De a magyar, egy hűséges, büszke, vitéz nép, mellyet senki meg nem tudott hódítani, elnyomni a mellett okos, és előrelátó nép, meilyet századok megtanítottak arra: hogy semmi dicsőség, semmi állandó boldogság nem lehet másutt, mint atörvényesség (*legitimitás*) ótalma alatt..... Mennyire ellenkezik azon kölcsönös hajlandóság, melly egy népet Fejedelmével egyesíti, azoii gyűlöletes gondolkodással, melly más országokban megzendül! Itt a Király arra fordítja hatalmát: hogy népeinek boldogságát gyarapítsa: amott alig van arra való tehetsége: hogy hatalmát a megtámadás ellen megóvja. Magyarországnak nem sok két Király; másutt egyet is alig szenvednek; itt egybegyül a nép, hogy Királyát megkoronázza, amott egybesereglenek, hogy azt elűzzék. Bezzeg a mellett magyarország gazdag, békeseges boldog, midőn a vérrel öntözött Belgium még nem is tudja, mit ad néki a jövendő. A népeknél, valamint az egyes személyeknél semmi sem használható, mint a mi az okossággal, semmi sem állandó, mint a mi az igazsággal megegyez. ízetlen állítás az: hogy a polgári alkotmányt úgy lehet változtatni az országban, mint a módit, hogy az igazgató az igaz-

gatottak kénye alá tartózik magát vetni; hogy a törvéncsavarók csevegeése, az izgága emberek incselkedése, a gazdagok felduzzadt kevélysége a nemzet akaratját fejezi ki. Ha a rend, és állhatatosság elkerülhetetlenül szükséges még a legkisebb háznépnek is fentartására, a legcsekélyebb munkának is végbevitelére, hogyan lehetne el a nélkül egy országnak Igazgató-Széke.“.... Forma ez, nemde a határtalan szabadság, a szabad gondolkodhatás, a szabad, és semmi vizsgálatot meg nem szenvedő szabad könyvnyomtatás barátinak részére? nemde ezen külföldi talpra esett, megérett ésszel kidolgozott, egymásból a legszebb rendben következő, velős mondások, mellyek egy különös szabadságra szüntelen vágyakodó nemzet józanabb részének is elmélkedése tárgyaivá választattak, nemde mondám ezek, minekutána az egész okos világ előtt mint kérdést sem szenvedhető világos igazságok, minden kifogás, meghazutolás nélkül meg is állhatnak; egyszerre fülét, farkát elvágják azon erőltetett okoskodásoknak, mellyekkel a sajtószabadsága védelmeztetik? A külföld magasztalja a magyarok Királyát kinek atyai gondoskodása alatt g. «!agnak, boldognak lenni elismeri a vitéz magyarokat; és ey hazafi panaszkodjon az ő Királya ellen: hogy a könyvnyomtatást eltiltó decretuma által a haza szabadságáról, igazairól atyásan gondoskodik!!

95. A melly magyar örül hazája derék, és eddig semmi változást nem szenvedett constitutiójának; a melly magyarnak igaz lelke van, szívből, nem színből szereti úgy Királyát, mint hazáját; nem lehet a censura ellensége. Mi ásta meg legközelebb Franciaországban a *Monarchiái principiumoknak* fenekét? mi tétette le a Koronát X-dik Károllyal a francziák Királyával? a nyomtatással való visszaélés. Ennek tulajdonítják több újságleveleikben nyilván magok a francziák azon dicsőségeket, mellyre szert tehetek az által: hogy az ekképen font, és szótt revolutio szerencsésen kiüthetett. A censura nem tetszék (így közli Franciaországnak, ugyan ott, francia író által feljegyzett *Statistikáját* honi szeretett tudósítónk, a 41-dik szám alatt kiadott hasz. mulats. 1830.) nem tetszék (a francia Király) „alattvalójinak; lemonda azon jusáról, hogy szükség idejében icle oltalomul élhessen. A követ-választásokba való befolyása, elnyomásnak, és csalásnak kiáltott; másokra bízta tehát. Azonnal megásták fenekét a monarchiái principiumoknak a nyomtatással való visszaélés

által, a választási jussal való visszaélés által: a Királyt szembe állíták ellenségeivel, és igazgatását végre túl nyomák a Constitutio határain, egy üres térre, hol többé semmi támaszt, semmi erőt nem találhatott. Illy módon 1830-ban eljutának végre a francziák a dicséert földre; a Bölcsek követ megtalálák; a Monarchiából respublika lett, mellynek a neve még is csak Monarchia; a Király polgár lett, és minden polgár Király. Soha sem lehetett illy egymással ellenkező részeket egybekapcsolva látni; tűz, és víz, ég, és föld összekeveredtek, és így készült meg minden országlás- formák közt a legtökéletesebb.

96. Ki áll jót róla: hogy a kik hazánkban is a censura elnyomatását sürgetik, hasonlóképen arra nem törekednek: hogy mind a Monarchiának, mind a Constitutióknak fenekét megássák? Az ő kezességeket semmi esetre sem fogadhatják el az előrelátó Bölcsek!! „*Félix, quem faciunt ahenapericula cautum.*“ Míg a magyar, Királyához, és Constitutiójához hív lesz, ha soha nem igyekszik is abban megtetszeni egynémelly külföldi nemzeteknek: hogy példájokat acensura elnyomásában követi; dicsőséges nemzet marad; nem lesz szükséges nékie a maga tekintetét idegenektől koldulni; a sok, és érdemlett dicséret mind a mellett is: hogy Királya a sajtó szabadságát megszorította., mind Monarchájára, mint hazájára halmozva száll egész Európától. A nemzet dicsősége úgy sem a szabad gondolkozásban, és írásban áll. „*Gloria, u. m. Tullius Quaest. Tuscul. L. 3. C. 2. est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute.* Kicsoda meri pedig azt állítani: hogy a gondolkozásban, írásban, olvasásban való határtalan szabadság legyen az avirtus, melly minden józanul gondolkozók ítélete szerint csalhatatlanul az ajánlásra méltó? ha pedig az erre nem méltó, a mint nem is, *így* ezen szabadságnak megszorítása miatt a nemzet dicsősége legkisebbet sem csökkenik meg. Ezért a nemzet rabbá nem tétetik, sem minden szabadságától megfosztva fogva nem tartatik, máskép mind azon polgárokat raboknak, foglyoknak kellene tekinteni, a kiknek nem szabad a pestises helyekre kivándorlani, vagy a kik a^r méreggel megvesztegetett kutaktól eltiltatnak.

§. 11. Ötödik ellenszó.

97. a) „Nyilván bizonyos az: hogy a kérdésben forgó tilalmazás a kívánt haszonvételre nézve sikertelen, mivel a valót soha sem lehet elfoj-

tani. Megszűnt-e, mondják az ellenkezők, a Sokrates tanítása azért: hogy ez méreggel megöleltetett?“

F e l e l e t .

98. Azért: hogy a legbölcsebb törvényhozók sem nyomhatják el egészen a gonoszságokat, már semmi törvény se légyen? sem a törvényhozók ne vessenek gátat rendelkezéseikkel a latóságok elébe? Nem *elég* e: ha csak fogyasztani is lehet a gonosztévőknek számát, és ezek gonosz szándékát hatalmasan megakadályoztatni? „*A valót nem lehet elfojtania* Mi az a való? a mi igaz? de hány igazságok fojtatnak el! avvagy az, a való, ami nem álom, a mi tehát magában létei? de hányszor nincs az meg többé ma, a mi még tegnap volt?! Nem azt kell itt végre keresni: megszűnt e Sokrates halálával az ő tanítása, hanem azt: megzaboláztatott e a szabad gondolkodás a Sokrates kivégeztetése által? és íme a felelet, nagyon is megzaboláztatott.

99. 6) „*De* még veszedelmes is következéseire nézve, mondják ismét, a könyvek tilalmazása; mert előbb utóbb megnyílnak az emberek befátyolozott szemei, és akkor a legnagyobb hirtelenséggel egyszerre felfordul minden.“

100. Igen is: ha úgy nyithatja ki az emberi nemzet szemeit: hogy ezeket lássa: „nincs Isten, vagy ha van is, 0 igen jó, semmi gonoszság által meg nem bántathatik; a bujaság csak emberi gyengeség, semmiben sem kér tanácsot az észől, engedj mindenben indulatodnak, „*nihil ratione, totum passione.*“ Oh így bizonyos: hogy felfordul egyszerre minden. *De* az efféle princípiumokat nem más könyvekből fogják látni a szegény megcsallattatott halandó emberek, hanem a gonosz könyvekből, és az *így* őket megvilágosító gonosz mesterek sugallásából. Szükséges azért a gonosz könyveket megtiltani, az ilyen gyújtogatókat pedig arra, a mire az illyeknek érdemesek, ítélni.

101. Ekképen viaskodván, a censúra ellenségei, akaratjok ellen is ilyen szókra fakadnak: „távollégyen mi tőlünk, hogy azt vitassuk: mintha semmi határok közé nem kellene szorítani a gondolatok szabad közlését. Megismerjük: hogy meg kell szemesen tekinteni mind azt, a mi íratik, mind pedig a mi kinyomtatatik. „*De* ezen megjuhászodásokkal, úgy tesz, csak bepalástolni akarják törekedéseknek minden célját. Hiszen ez

igen hihetetlen, minekutána mind eddig látni lehetett: hogy nem egyebek csigázták fel annyira ezeket ellenszavaik kidolgozásában, hanem csak azért: hogy erővel is rá tolják az emberekre azt a természeti just, mellynél fogva minden, a mint tetszik, úgy gondolkodhatik, és azért: ha azt gondolta: hogy másokkal is közölje gondolatit, ezt is szabadon megtehesse, nem ismervén a Királyban sem, annyi hatalmat: hogy ez azt nékie megtilthassa. Miiégyen az ővalódi szándékok, talám nem hibázunk, ha azt mondjuk, hogy ők magok ínye szerint való *Censorokat* kívánnának erre a végre a Felségtől rendeltetni, mivel a kiket a Felség rendelt, és a kikre a nagyméltóságú Királyi Helytartó-tanács szemesen vigyáz, ne hogy visszaéljenek hivataljokkal, csak *olly fogadott* emberkének nézik, akik mind gyanús, mind nem alkalmas voltokra nézve a nemzet gondolatának bíráji soha sem lehetnek, nem is lesznek, és a kik, a mint ők állítják, már előre fel vannak készülve arra: hogy a könyvvizsgálatkor nem a nemzet boldogságát tekintsék, hanem más valami mellelegi hasznokat, meghagyván gyakran azt, a mi, az ő ítéletek szerint, szemét, a drága *gyöngyüket* pedig kihányván a szemétdombra Vallyon nem a magok elrejtett veszedelmes szándékát elősegítő koholásaikat akarják e *így*, mint valami gyöngyöket, a valódi, már az élővilágban is, és mindenkor azoknak okosan ismert gyöngyök helyébe, az ő tetszések szerint kinevezendő *Censorok* által a Publicum elfogadására méltatni?!!

102. Neveli a gyanúságot az: hogy a censorok az ő vélekedések szerint valamint *incompetens*, úgy igazságtalan bírák is. Ezek a Natio gondolatának bíráji nem lehetnek, azt mondják, és ha azok volnának is, ítéleteket nyilván kellene kimondaniok a bünösök ellen, holott ők ezt titkon minden *publicitás* nélkül cselekszik, a nélkül: hogy már valami meglett dolgot, *factumot* imputálnának a vétkesnek, a kit különben csak akkor lehetne ítélőszékek eleibe, ha bíráik lennének is, idéztetni., mikor már a sérelem, mellyel valakit illettek, *de facto constat*, tettében biünyosj nem pedig a *factum előtt*, a csupa *faciendumért*, melly még nem bizonyos, s mellyről ők helytelenül Ítélnének előre, annyival is inkább: hogy a vélt bünösnek sem hely, sem idő maga mentségére nem engedte-tik; de még az sem tudatik: az volt e a könyv szerzőjének szándéka: hogy ő írásai által valakinek ártson, ha bár árthat is minden bizonynal.

Mintha bizony azért (mondják) előre el kellene vágni mind azoknak ujjait, a kik lopnak, hogy ne lophassanak. Ekképen (folytatják tovább) a kultúra, a csinosodás, a felvilágosodás felébb nem hathat, sőt egészen meggátoltatik, az emberi szabadság rútul megnyomorítottatik, az emberi nemzet a vélemények kinyilatkoztatásának megfojtása miatt óhajtott boldogságára nem vergődhetik, soha virágzó állapotba nem tételhetik. Mire nézve semmi sem szükségesebb a sajtószabadságánál, egyenesen és egyedül csak ez segítheti, és eszközölheti e felséges czélnak elérését. A censura tehát már csak ebből az okból is felettébb káros intézet a hazában, és még mind e mellett is teljes sok, fogyatkozásokkal, gyűlöletes visszaéléseire *abususaira* nézve is.“

103. „Azt ugyan nem tagadják: hogy a sajtó szabadsága főképen eleintén irtóztatós *phoenomemnok*at szülhet, és sok panaszra okot adhat; de ezek a szörnyűségek nem lesznek, azt mondják, tartósak, időjártával megszűnnek; az egyes személyek pedig sérelmeiket a köz jóért elszenvedhetik, mivel ennek amazokat szükséges mindenkor feláldozni. Úgy tökéletesedik (mondják) az emberi nemzet, ha kiki érzeményeit bátran kimondhatja, világosságra szabadon bocsáthatja; a különféle vélemények közöltetése, azoknak öszvehasználása, s megválasztása vezeti az embert az igazságra, s a csinosodásnak felsőbb fokára, ennek pedig egyetlen egy *organonja* a sajtószabadság, mellynek Anglia egyenesen és eredetileg köszöni kimíveltségét. Ugyan is, mondják még ezt is, elterjedhetett volna e az egész világon a keresztyén hit, ha az emberek ez iránt való véleményeiket szabadon az egész világgal nem közlötték volna! Soha (azt tartják) a bátran, s szabadon kijelentett vélekedések különbfélesége meg nem zavarja a köz bátorságot., a nemzetek boldogságát; mert ha ezek csak pusztá, üres, haszontalan, sikereden állítások, és nem gyökeres természeti főigazságok, magoktól is elenyésznek Cicerónak ama mondása szerint: „*opimorum commenta delet dies, naturae iudicta confirmat*“ a mi pedig a sajtó szabadságával való visszaéléseket illeti; azok nem elháríthatatlanok; asajtó vétségeit, mondják, törvényes büntetések által meglehet orvosolni. De még nem is elegendő ok a sajtó szabadságának megszorítására az azzal való visszaéléseknek története, mert más részről semmi sem hasznosabb az emberek köz boldogságára a sajtó szabadsága-

nál. „*Iniqua est a* mint mondja Cicero *in omni re acousanda praetermissis bortis malorum emimeratio, vitioruttmque selectio.*“ De

104. Ki nem látja mind ezekből; hogy megengesztelhetetlen nehézséssel viseltetnek a censura ellen ennek nembaráti? és azért ki hitesse el magával: hogy akkor is, mikor még a természet ösztönéből valamennyire szükségesnek lenni állították a censurát, ezzel állandó barátságra lépni szerényen kívánczok volna?! De még nem is lehet ott az ellenkező feleket soha egymással megegyeztetni, a hol egyszer az előítéletek úgy elfoglalják az elméket: hogy azokat tudományaink tárházába is befogadjuk, azt tartván: hogy akkor mutatjuk ki, melly nagy ésszel, olvasottsággal, és tudománnyal bírunk: ha azokat mini legszentebb, és mint kicsinált igazságokat a legszebb színekkel lefesthetjük, bájos ékességekben a hivalkodó, és félig meddig tudósok eleibe adhatjuk, nem lévén az a tudomány, mellyből színes okokat, és erőt azoknak elhitelére ne kölcsönöznénk. Hibája ez egynémelly jelesen tanult, és olvasott férjfiaknak is, és annál veszedelmesebb, mennél tanultabb az, a kinek szép elméje ekképen elfaglalatik.

105. Nincs, ha józanul gondolkozunk, ha az előítéletektől, mellyek igazán a culturát hátráltatják, mentek vagyunk, nincs csak legkisebb okunk sem a censurára neheztelnünk. Ez a határtalan szabadságnak, melly minden culturának halálos, s eskütt ellensége, leghathatósabb zabolája. És azért, ha megengednénk is, (a mi mindazonáltal még több kérdéseket is szenved) hogy egynémelly fogyatkozások is szemléltettek acensorokban, sőt hogy ezek valamikor vissza is éltek a könyvek megbíráásával, ha bár mondám, ezt megengednénk is; ebből az okból még sem kellene ezen intézetnekeltörlését olly megengesztelhetetlenül sürgetni; mert ennek fogyatkozásai, vagy vétségei igen is tűrhetők, és igen könnyen megorvosolhatók, csak semmiségek úgy szólván azon kipótolhatatlan károkhoz, és rettenetes esetekhez képest, mellyeknek ugyan ezen intézet szerencsésen elejét vette mind eddig, már csirájában megfojtván akkor a határtalan szabadságot, mikor az erre ingerlő írásokat a sajtótól eltiltotta, és így a hazát a legnagyobb veszélytől megmentette. Innen sokkal inkább illenek Cicerónak szavai a censura, mint sem a sajtó szabadsága mentségére, úgymint: „*est iniqua in omni re acvusanda praetermissis bonts malorum enumeratio,*

vitiorumque selectio, Nam isto quidem modo, u. m. tovább, vei consnlatits mtuperio est, si consulum (censorum) qttos emtmerare tiolo, peccata coll&geris. Ego etutn fateor in ista ipsa pút estette inesse quiddam mali,, sed bonam, quod est quaesitum in ea, sine isto malo non haberemus.“ L. 3. de Leg. N. X.

106. Hogy Cicerónak most felhozott szavai inkább szolgálhatnak a censura., mint sem a sajtó szabadság rettenetes vétkeinek mentségére, magok az *ellenkezők*, ha részrehajlás nélkül vizsgálják a doJgot, általláthatják. Tegyük csak mind egynek mind másnak vétkeit a szoros igazság* mérő serpenyőjébe, és akkor fogják látni, melly súlyos az a vád, mellyel a sajtószabadsága terheltetik, és melly nagy csekélység légyen a censurának vétké amannak rémitő pusztításaihoz képest, a millyenekről még soha senki a censurát nem vádolhatta. Ide lehet alkalmaztatni, a mit Montesquieu a Latán után a Religióról mond. „*Est male ratiocinari u. nm de religione., (censura) recensere longa serié mala ab ea producta, nisi simul quae hona nobis adtulerit, enarrentur. Si veltem referre omnia mala quae orbi crearunt civiles leges, (libertas prelf) Monarchia, aut forma regendi, quae obtinet in republica, res horribiles dicerem.“ De Spir. Leg. L. 24. Cap. 2.*

107. A censura minden megeshető vétségei mellett is inkább érdeemes a *köz* pártfogásra, mint sem a sajtószabadság, azon köz hasznú szolgálatira nézve, mellyeket tesz a hazának, amidőn ügyes szorgalma tossággal egyre abban foglalatatoskodik: hogy a mi a valódi felvilágosodást, culturát, és anemzetvirágzását, ennek szabadságait megakadályoztatná, nyilván, vagy csak távulról is bizonyos veszedelemmel fenyegetné, magvában megfojtsa, az ilyen magot kikelni ne engedje, hogy annak keserft mérges gyümölcseitől a hazafiak soha meg ne zabálhassanak. S vét e ez által valakinek valamit a censura? Nem a leghasznosabb intézet e ez inkább egy olly országban, tartományban, melly a csendességet, békeséget, és maga javát szereti? Tudva vagyon; melly veszedelmesen éltek volt vissza a sajtó szabadságával, melly nagy pusztításokra buzdító nyomtatványokkal vesztegették meg még a fegyverviselőket is *Lotwet*, és egyéb Francia lázítók a revolutionális háború alkalmával, meghatározván, és elvégezvén magok közt: „*Jeder Soldat in diesem Kriege eine Patrontasche*

soll Kugeln für die Herrn, und eines Sach voll Meiner Freyheitf-Schriften für ihre Unterthanen bey sich fuhren soll“ (Genz: Über den Ursprung und Character des Krieges gegen die französische Revolution. Berlin. 1801. S. 72—82.) De ha nem említjük is mind azt, a mi a censurát minden mértékletes hazafiakkal megkedveltetheti, mert megszámlálhatatlanok ennek hasznai a haza boldogságára nézve; már csak abból a tekintetből is az egész polgári társaság felfoghatja minden irigyei ellen szent ügyét: hogy a dísztelen, mosdatlan, gyalázatos undokságokra tanító, gerjesztő, ocsmány könyveknek nyomtatásával nem hagyja megfertőztetni a sajtót, ezt a tiszta igazságok kivilágosítására egyedül fordítható egek megbecsülhetetlen adományát; valóban igen gondatlan apának, és anyának kell annak lenni, és vallástalannak, a ki azon bánkódik: hogy különben is tüzes-vérű fiacskája, léányocskája asajtó megszorítása miatt illy mérges édességekkel, kellemekkel megtöltött könyvek olvasása által meg nem vesztegetheti magát. A jámbor, istenfélő, s ki ni iveit, felvilágosodott szülék, kiknek szíveken fekszik serdülő, s jó reménységű mind a két nemen levő magzatiknak ártatlansága, tisztos viselete, s jövődő boldogsága, háladatossággal tartóznak, nem megvetéssel, s elpártolással ez intézetnek.

108. Avagy talám csak a botránkoztató írott, faragott, metszett képeknek, rajzolatoknak szemlélése, vesztegetheti meg az ember testét, lelkét, s erkölcsiségét? a könyvek pedig nem, ha még egyszer olly ocsmányságokat írnak is le, a millyeneket a festett képek mutatnak? Sőt ezek inkább, mint amazok; mert akik még a megégetni való könyvekből a szemtelenséget meg nem tanulták, a kik még minden szemtelenségeken elpirulnak, a kik még a természeti szemérmetség: erkölcsét többre becsülik a könyvekből tanult pajzán szemfülességnél, ezek egyébként gyenge koroktól fogva az Istennek félelmében felneveltetvén nem is fognak nézhetni a botránkoztató képekre, ártatlanságok bizonyos szent borzadása nélkül, tiszta szemeiket illy ronda tárgyakon koránt sem fogják legeltetni, hanem tüstént el fogják azokat rólok másfelé fordítani. A kik illetén rút látásokban gyönyörűségeket lelik, azok noha a csintalan beszélgetések által is megvesztegettettek lehetnek immár; de közönségesen, és többnyire régen ismerik már e csúfságokat a könyvekből, a mi sokkal kárhozatosabb, és veszedelmesebb a jó erkölcsnek, mint a szemmel látott botfán-

koztató képek; mert bizonyos a Psychológiából, hogy a felhevült *phantasia*, melyet az olvasott tárgyak felgyújtani szoktak, sokkal inkább nagyítja a képzelő tárgyaknak mérges kecsseit, mint a hogy azokat az érzékenység tapasztalja; ki nem veszi észre tehát: hogy nagyobb erővel is rohan a képzelődő tehetség a szív várának ostromlására, mint az érzékenység is? Ezt nem egyszer tartóztatja fel egy más hatalmasabb, vagy attól különböző érzés; de a képzelődés, melly ugyan azon egy tárggyal, melly a *könyv* olvasásakor szüntelen az *elme* körül forog, foglalatoskodik, és a melly a megkedvelt tárgyat annál elevenebb színekkel festi le az ábrándozónak, mennél az ötlet jobban mulattatja, annyira felhevül: hogy a tüzes olvasó, vágyainak égető lángjait már másképen el nem olthatja, ha nem ha szemeinek, és egyéb érzékenységeinek kedvét bár dísztelenül, és undokul is betöltvén, ártatlanságát ugyan azon buja vagy másképen is bel-sejében dühösködő lángok prédájává téteti. Illy megégett, félig megemésztett, könyvekből tanult szerencsétlenekkel tele a világ, a mi csak ugyan nem a culturához való, melyet az ész úgy fog meg, mint az emberi természetnek a szív tisztasága által való megnemesítését is. És azért, ha a képek botránkoztatok lehetnek, annál inkább az ocsmány könyvek. Mi nagy haszon árad tehát már csak ebből a tekintetből is a censura által a polgári társaságra?

109. Ellenben micsoda ajánlható közhasznú javaival pótolhatja ki a sajtószabadság (értetődik a határtalan) azon siralmas pusztításokat, zavarodásokat, s megháborításokat, mellyekbe szemlátomást keveri apolgári társaságot, és a mellyeket a meghasonlott rész sem tagad? mit hozhat fel magát az eget ostromló szörnyű nagy vakmerőségeinek, goromba vétkeinek mentségére? hogyan fogja elfelejtetni mindezeket az elnyom altatóit, örökös gyászba merített, kárvallott emberiséggel? Talám azzal a sovány vigasztalással: hogy nem lesz az így mindenkor? hogy a borulás után még ki is derül? hogy ezen az úton ér el a csinosodni kívánczó népség feltett céljához? hogy csupán csak ekképen világosodik fel a nemzet? hogy ismét helyreáll a csendesség, békeség, a nyugodalom, és ez után fog még csak virágozni a haza? hogy így kap lábra az óhajtott cultura, mellyuek okáért valamit fel is kell áldozni a közjónak oltárára? s a magos egek is e szent végből minden boszúállás nélkül nézhetik a sok égbe

kiáltó istentelenségeket? Oh de ez mind hihetetlen. Már felébb Seneka szavaiból észre lehetett venni: hogy az egyes személyeket sem szabad semmi szín alatt az egyszer organizált társaságban kiváltképen, igazai-
ban megsérteni.“ *Nefas est nocere Patriae, ergo et Civi, quia pars pá-
triáé est etc.* ut supra pag. 36. Seneca L. de ira. Máskép ítélnék e dolog
felől, a kik élesebb belátással bírnak; ezek semmi jót sem jövendölhet-
nek, annyival inkább, hogy arczúl ellenkezik ezen kecsgetésekkel a
szomorú tapasztalás, melly szerint kipótolhatatlanok azok a károk, mel-
lyeket a polgári társaság elkerülhetetlenül szenved a sajtó szabadságától;
haszontalanok, míg ez korlátok közé nem szoríttatik, a legkeserveesebb
és legigazságosabb panaszolkodások; nem elegendők a tovább meg tovább)
harapózó fenének megelőzésére, a sajtó vétkei ellen törvényesen kiszabott
büntetések. Lássuk, mit bizonyít e kiállthatatlan veszélyről tudós
MOSER. „*Der Strom, u. m. der Publicität im guten, und schlimmett
Sinne lässt sich nicht mehr aufhalten: man hats zu weit kommen lassen:
mari hatte ihn larigst besser eindämmen, und ihm eine andere Richtung
geben können; man verachtete aber die Gluth weil sie mit Asche bedeckt
war, man vemachlassigte den inneni Brand, weil man keine Flammen
sah, oder sie leicht du loschen glaubte. Alle Lamentationen und Comitial-
schlüsse bey der Beschaffenheit, Politik, und Independenz des Buchhandels,
bey der Freyheit und Frechheit so vieler Schriftsteller, und bey der un-
ersattlichen Leselust aller Standé gerade so viel helfen, als der bekannte
Vorschlag des Generals von JKYA.U, dass man die Wiesen pflastem solle,
damil ihnen die Maulwürfe keinen Schaden thun können*“ Neues patrioti-
sches Archiv Th. 1. S. 519.) Nem jobb lett volna e eme borzasztó törté-
neteknek a censúra által elejét venni? lehet e még tovább is mondani e
nyilvánóságos tapasztalás után: hogy a sajtó kicsapongásait meg lehet állí-
tani, s az így okozott halálos sebeket is, hogy még be lehet gyógyítani?
„*Sero medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras,* s azért
„*principiis obsta* a mi csak a censúra által történhetik meg. Bölcsen
behozott intézet ez még eddig boldog magyar hazánkban! kicsoda, aki
jót állhat ennek eltörlése után hazánk megmaradandó boldogságáról?!

110. A censúra egyáltalában nem hátráltatja, sőt inkább elősegíti
a kultúrát, mellyben a haza boldogsága állíttatik; mert a mi csak a ki-

mívveltséget előmozdíthatja, azt a sajtó által a Publikumnak serényen kiszolgáltatja. Csak egy hasznos munkát sem szándékozik ő, Isten óvjon ettől, elnyomni; teljes szabadsággal írhat akár ki arról, a mi a haza boldogságára tartozó felvilágosodást, és csinosodást illeti; nem tesz ebben semmi akadályt a censúra. Azért, hogy a sajtótól eltiltja azon írott munkákat, mellyekben a keresztyén vallás rút gyalázatokkal illetetik, a Királyi Felség, a haza Constitútiója kisebbítetik, megtámadatik; mellyekben utálatos ocsmányság találtatik, vagy mások drága jó híre s neve hamisan, és erkölcstelenül rongáltatik; még mind azért azzal a váddal nem terheltethetik: hogy a culturát meggátolja. Avvagy talám az ilyen czégéres gonoszságoknak is elnézése, meg nem zabolázása a culturához való? Ezt semmi józanul gondolkozó meg nem engedheti. Már pedig bizonyos: hogy az említett eseteket kivévén, senki előtt nincs a sajtó elzárva, eszközölheti ez által minden a mint csak tudja a culturát.

111. Azt, hogy a vélemények szabad kimondása, azoknak az egész világgal a sajtó szabadsága mellett való megismertetése egyetlen egy kútfeje légyen a tökéletes felvilágosodásnak, és pedig mindegy, akár jó, akár rász, helyes, vagy helytelen légyen is valakinek vélekedése, mellyet így közöl; ezt sem az ész bizonyosnak nem tarthatja, sem a tapasztalás, melly inkább ellenkezőt mond, nem erősíti. Ugyan azok a Filozófusok, a kiknek a felvilágosodás, barátjaiktól tulajdonnítottatik, vallják: hogy a könyvek szabad nyomtatásával semmivel sem gyarapodtak a tudományok, hanem még inkább homályba borítottak. így az *Encyclopediának*, amaz óriási munkának szerzője az előszavakban nyilván mondják: hogy épen nem dicsekedhetnek valamely jeles új munkákkal. „A mi könyvcink (így szólnak ott) közönségesen alábbvalók azoknál, mellyek az előbbeni században adattattak ki.“ Es már 1769-dikben Április 22-dikén második Fridrik Burkus Király ezeket írta D^s Ablembertnek: „annyira megfogyatkozott most a litteratúra, hogy sok, ha száz könyvekből, mellyek a sajtót elhagyják, egy találtatik, mellyet meglehessen szenvedni. Mi több? ugyan ő második Fridrik, noha az előtt imádója vala a Filozófusoknak, általlátván utóbb eszelősködéseiknek helytelenségét, arra fakadott: hogy ezeket mondaná felölök: „az milyen Filozófusokat csak a bolondok házába kellene küldeni: hogy ott magokhoz hasonló em-

bereknek törvényt szabjanak; és hogy ha valamely tartomány magát a korbácsolásra érdemessé tenné, annak igazgatását reájok kellene bízni.“ (Dialóg, de Morts I.) — Maga Rousseau, kit az új filozofusok annyira magasztalnak, a *Les Pensées* nevezetű munkájában arról panaszkodik: hogy nagy setéség borította be őket filozófus-társaival együtt, bár mint dicsekedjenek is az illuminációval, sőt még esztelenségnek is mondja lenni a felvilágosodással való kérkedéseket, minekutána n. m. sokkal hátrább estünk a tudományra nézve a régi tudósokhoz képest, mert u. m. tovább, ezek, midőn a közjóról értekeztek, az erkölcsről szólottak többnyire, a máj tudósok pedig egyébről nem tudnak szólni, hanem csak a kereskedésről és a pénzről. Ugyan ezt bizonyítja Vendeborn, azon munkájában, mellyet írt Angliának tudományos állapotjáról, tulajdon tapasztalását említvén a tudományoknak a közelebbi időkben *ugyan* ott Angliában való megcsökkenéséről. Leginkább hiteti el pedig ezt a tudósokkal *is Abbé Baruel* illy című öt kötetében: *Les Helviennes ou lettres Provinciales*, mellyekben Buifon, Voltaire, Diderot, d’Alembert, Rousseau filozófusok munkájira tett észrevételeiből megmutatja: hogy ezek a logicát, Metaphysicát, Physicát, atermészeti históriát, az erkölcsi tudományt, és a Politiát derekasán éppen *nem* értették, és ezen tudó mán jokban való nem kis tudatlanságokat nagyon is elárulták, minden dicsőségeket nem a jeles tudománynak, mellyel bírtak volna, hanem könyveik olvasóji gyengeségeknek egyedül köszönhetvén, úgy: hogy ezen filozófusok munkájira nézve itt is megállhat az, a mit már Cicero mondott, t. i. „*quod docti diserte, id stulti Vere dictum esse putant.*“

112. Ezek úgy lévén okosan magunkkal el nem hitethetjük: hogy a sajtó határtalan szabadsága által juthatunk csak a Cultúrához. Ezt akkor lehetne legfeljebb is olly erősen vitatni: ha minden kiadandó könyvekből azokat a tudományokat szerezhethénk meg, mellyek a cultúrát promoveálják, és semmi ollyatén dibdáb fabricátumok nem kerülnének ki a sajtó alól, mellyek inkább vesztirc lehetnek a cultúrának. De minekutána ekképen, sok olly gáncsos, gyalultatlan munkák is jönnek világosságra, mellyek amellet, hogy semmi szükséges, vagy hasznos tanúság benne nem foglaltatik, még as előítéleteket is a nem fundátus, és részrehajló emberekben nevelik, s a mellyek a valódi felvilágosodásra oktató hasznos

könyvektől a rövid látású, és tunya olvasókat elidegenítik; nem tudom, micsoda képezeteket formálnak magoknak a kultúráról azok, a kik az efféle könyveknek is szükséges olvasása végett sürgetik a sajtó szabadságát?!

113. Az a vélemény csak vélemény marad, s nem több: hogy a különbözőféle hangzású szózatok, mellyekkel mind a jó, mind a rossz könyvek olvasása után füleink is már nyilván megtelnek, végtére az okosságának szava által harmóniára, szép öszvehangzásra vitetethetnek, mivel „*contraria juxta se posita magis elucescunt*,” mert ha nem tagadjuk, a mit nem is lehet tagadnunk, ha csak egészen értetlenek nem vagyunk: hogy eredeti jó természetünk mind értelmünkre, mind szívünkre, akaratunkranézve igen is meg van vesztegetve, és hogy sokszor a tanultakban is megfogyatkozik a *judicium*; ha ezenfelül még a jelen század szellemét is tekintjük; meg kell vallanunk; hogy nagyobb része az emberi nemzetnek, főkép az éretlen-eszű ifjúság inkább fogja a mulató, és tüzes vágyainak hízelkedő, a maga meghittségét, s gyáva büszkeséget nevelő *immorális* nyomtatványok olvasásával az időt eltölteni, mint a hívságos gondolatok megczáfolását a bölcsek könyveiben keresni. De ha megtörténik is esettel: hogy egyvalaki mind a két *opposita* részt ezek könyvekben megkeresi, s szeme eleibe állítja; győz-e mindenkor foganatosan minden ember szívében az igazság? követi e azonnal az értelem világosságát az akarat? Nemde többen is mondhatják Ovidiussal: „*Video meliora, proboque, deteriora sequor*. Nemde minekutána az előítéletek már megrögzének, csak azok mellett maradunk, azokat ápolgatjuk? az *egoismus*, ennenség, mellynek ha valamikor, most legnagyobb divátja vagyon, meg nem engedi: hogy magunkon csak legkisebb erőszakot is tegyünk. Azt mondjuk egy nevetlen tanulttal: „*Convinci possum, non item persuaderi*.” Ez annyival megtörténhetőbb a mi időnkben, mennyivel inkább tudva vagyon, hogy a mostani századnak szelleme: *extremitásokat* követni. Majd a hazának tulajdoníttatik, a mi még ebben híjányos, majd ismét egy más *opmió* a kormányt veti okul. És mivel mind a két részt azt véli: hogy meggyengíthetetlenek okai, mellyekkel állításait támogatja, a vélemények mind a két részről megörökösödnek, s így az olvasók sem fognak mondhatni egyebet: hanem csak azt: „*ex* így, *amaz* pedig *úgy*

vélekedik; de kinek legyen igaza? soha ki nem süthetik, mert a sok vélemények közt nehéz a közép útra, mellyen legbátorságosabban ballaghatnánk, találni, és így a vélemények országában örökös bizonytalanságban, merő aggodások közt szükséges élni. A hol az *argumentumok* nem győzhetnek, ott az *auctoritásnak* kellene a viszálykodásoknak véget vetni. De van e az *auctoritásnak* akkor helye, a midőn még erről is szabad mindenféle *opinióval* lenni.

114. Nem a vélemények végzetlensége, nem, hanem amegbírált igazságoknak közlése mozdítja elő a culturát. Az ilyen megbírálásra pedig nem minden alkalmas az olvasók közönségében. Jó lelki-isméretű Filozófusnak, jó Politikusnak, de még jó theologusnak is kell annak lenni, a ki a *könyvet* olvasván megbírált igazságot szóljon belőle a cultura után szomjúhozó ember-társainak. Az efféle *qualitású* férfiakra kell tehát bízni a nemzet kimíveltetését, csinosítását. Ennek fundamentumát a nem rég szülöttekben, akikben még nincs semmi álnokság, szükséges, nem a *pure nationalis*, mellyet egy idegén *generatio* jövőben megbomlaszthat, hanem a *religioso nationalis educatio* (nevelés) által megvetni. Mert hogy a religionak fundamentális és leghathatósabb befolyása vagyon a valódi, s állandó culturába, el nem kell felejteni, jól meg emlékezővén arról: melly kívánatos változást okozott a legbárdolatlanabb, legincultusabb nemzetekben is a Religio. De épen ezért a sajtót sem kell megszabadítani a hamis vélekedések (*falsa Dogmát a, errores, praejudicia*) erkölcs, és hit-vesztegető opiniók veszedelmes hintegetésére.

115. A keresztyén Religio, mellyben gyökeresen oktattva kell lenni mindennek, a ki a cultura Barátja, nem véleményeken, hanem meghazudtolhatatlan igazságokon fundáltatik. Innen el nem kerülheti a *erisist* az az állítás, melly szerint azt hiszi az ellenkező rész: hogy a keresztyén Religionak szapora terjedését a vélemények szabad közlésének lehet tulajdonítani; más okait adja ennek a *Critica*, és a *História Ecclesiastica*, tessék az ellenkezőknek egy kevéssé ezekbe is belé tekinteni. Természet felett való erőnek munkája vala a keresztyén Religionak az egész világon való elterjedése. Nem hogy szabadon minden ellentállás nélkül hirdethették volna ezt ennek terjesztőji, hanem még inkább kemény büntetések által el is tiltattak attól sokáig, és sokszor, és még is elterjedett. Ha Cicerónak

felhozott szavai szerint: „*opinionum commenta delet dies*“ a keresztyén Religio annyi fatalitások közt, a mennyit már szenvedett, regen kitöröltetett volna a világból, ha csak ugyan merő vélemények volnának azok, melyeknek közlése által ő mindenütt ismeretessé tétetett. Nem *dies*, hanem már századok, s nem sokára ezredek folyása mulatja: hogy a keresztyén Religionak *dogmáji, natúrae, et Authoris naturae judicicia sunt*.

116. A mikkel végtére a különböző *opinio* a censorok ellen kikelj azok csak annyira tehetnék gyűlöletesekké a censorokat: ha ők *criminalis processus* alá vonnák a könyvek szerzőjít; de nem ez az ő tisztjek; ők csak abban foglalatoskodnak: hogy soha senki ellen semmi *criminalis processus* ne is indíttathasson. A köz bátorság, melyre ügyelni kell a hazának, nem csak abban áll: hogy *delictapuniantur*, hanem hogy *etiampreapediantur*. Az ugyan nem szükséges: hogy minekelőtte lopjon valaki, újjai előbb elvágattassanak, de azt sem lehet semmi természeti szabadság színe alatt senkitől sem kívánni: hogy szekrényeit nyitva tátva tartsa a tolvajok előtt; annál inkább nem lehet még törvényes rendelkezéseket is a feől tenni: hogy senki el ne zárja azt, a mit valaki elloponi akar. Az alkalmaztatást a sajtó szabadságára könnyen megteheti ebből akárki. A censorok tovább, épén nem a *natio* gondolatának bíráji. Hiszen talán a könyvszerző *privatus* emberek nem teszik az egész nation. Semmi *diaetalis aduknak*, vagy országos *deputatio operatumainak* megbírálásába nem ereszkednek a censorok, hogy a *natio* gondolatának bíráji lehessenek. A *censura*, akár hogy vélekedjünk, szükséges. Arany a szabadság, kivált a vérrel, s ésszel szerzett magyar arany szabadság!!

II.

A sajtó szabadsága.

Quid veruro atque decenc euró et rogo, et omnis in hoc aum.

Hor.

Az újabb időkben egyéb politikai tárgyak között a könyvnyomtató-sajtónak szabadságáról majd szinte legtöbbször szó tétetett, s úgy látszik, hogy, ha szabad némelly javallatokból ítélni, igen sokan különösen sza-

badságtól várják a státusnak valódi boldogságát. Ekörnyülállás, és a dolognak nyomossága arra bírtak engemet, hogy magam is elkezdtem a sajtónak mivoltát minden oldalról vizsgálgatni; jól tudván pedig azt, hogy Anglia-, Francia-, és Németországokban e tárgy már számtalanszor megvizsgáltatott, és szinte kimerítettett elannyira, hogy csupán ama munkák, mellyek a sajtó állapotját érintik, felállítatván, már szinte egész könyvtárt formálnának, igyekeztem a legjelesebb külföldi íróknak állításait is e tárgy felől kitanulni, meghányini vetni, s az által önnön ideáimat vagy jobbra igazítani, vagy gazdagítani, s íme annak rendbeszedéséből, a mit ím ez úton magamévá tettem, a jelenvaló rövid értekezés keletkezett.

Midőn a sajtóról értekező külföldi írókat forgatnám, elsőben is *Sheridan* szavai tűntek szemeimbe, ki az angol Parlament előtt 1810-ben így fejezte ki magát: „én mindenkor barátja valék a sajtó szabadságának; legyen bár a Felsőház a minisztereknek szolgája, úgy szinte az Alsóház is legyen azok iránt engedelmes, sőt azok által megvesztegettetve, bár a miniszterektől függjön a hivatalokra másokat kinevezni,; a nemzeti kincstár is legyen az ő kezekben, azonban én csak az egy sajtó szabadságával bírnak, és bizonyos vagyok benne, hogy íme hatalmas rúddal azon megvesztegetetésnek egész épületét helyéből kiemelem, s annak dűledékeire a népek jusait építendem.“ Megvallom, ezen ígéret az említett Parlamentbeli tagnak annyira meglepték és feltüzelték lelkemet, hogy a sajtó szabadságát a népek boldogságára leghathatósabb és legszükségesebb eszköznek néztem, s így (mondám magamban) gondolkodnak bizonyára mind ama buzgó hazafiak is, a kik a sajtó szabadságát hazánkra nézve óhajtják. Azonban íme felbuzdulás, melly egyéb iránt minden magasabban érző kebelnek tulajdona, olly rendkívül való állapot lévén, melly az emberben egyenlő magasságban és mértékben soká nem maradhat, hanem szükségképen alább száll, és megtikkad, bennem is alább hagyott hevéből, így hogy közelebbről és hidegebben vizsgálhattam a dolgot, s azt kérdezem magamtól: ha ugyan csak eszközli e tehát a sajtó szabadsága mind ama nagy jót, mellyet olly sokan neki tulajdonítanak?, s ha valljon

azon Brittusnak nincs inkább úgy, mint Archimedesnek, olly támaszra szüksége, mellyre előbb a rudat tegye, hogy azután az épületet tövéből kiemelhesse? hol ezen támasz? s a lerontott épület omladéki nem ütnék e agyon, Sámsonként, magát a vakmerő döntőt is? Ezt, s több e félt fontolgtván, ismét egy más munka akadt volt kezembe, tudnillik a Demosthenes lelkű Burke *) munkája, ki a sajtóval való visszaélésnek sajnos következéseiről, sőt magának a sajtót korlátozó törvénykezésnek ártalmasságáról a harmadik kötet 21-dik lapján így panaszkodik: „A fiskális perek a legirtóztatóbb vétkeknek iskolájivá lettek, és egyébre nem valók, mint sem, hogy a vétkesek a hiú mentségek titkaiban ügyességeket gyakorolják, s az egész világot arról meggyőzzék, milly féktelen szabadsággal lehessen a Státussal szembe szállni, és milly gögös megbízottsággal támadhatja meg a leggonoszabb ellenség is annak felséges Kormányozóját. Minden bátorságba van helyeztetve, azt kivévén, amit magok a törvények szentnek tartanak; minden lankadoz és csüggedez, a mit a pártosság dühe nem lelkesít; míg az inaknak rugóssága, elenyészvén, a státus egész testének convulsióját jelenti, és készíti, addig az orvos állhatatossága már csupán a betegségnek tekintete által is leveretik; színlett hidegvérúséggel akarván nyúlni a dologhoz, mellyel megvívni elégtelen, az orvos maga is megijed azon gyógyítószerektől, mellyekhez nyúlania kellene, kétségeskedik és késik, valahányszor egy nehéz, de jótévő operáció által kellene a betegség csíráját kiirtani, sőt elhibázott próbájiból még egy nyomorult hasznót is akar venni, és önnön tehetlenségét a gyengéded bánás és nagylelkűség álszínével akarja fedezni, s azért még dicséri a törvények mérséklését, holott azok önnön tette által éktelen csúfsággal illetetnek.“

Íme szomorító rajzolatot 1796-an tette a fenn nevezett híres férjfiú, melly azolta vonásaiból semmit sem vesztett, minthogy későbben a sajtó szabadságáról egy másik jeles író ezt mondja, „ezen egyetlen

*) Burke Edm, az Alsóháznak egy ideig a Minisztériumnak tagja Angliában több híres politikai munkákat adott ki. Ezt mondja felőle egy nemet író: Edm. Bürke, steht auf seinem Kampfplatz ohne Mitwerber und Genossen wie Demosthenea gegen Philipp, und nur diesem Fügen der Redner, keinem Andern, weder aus dem Alterthunae, noch aus der neueren Zeit, ist er an Einsicht, Wahrheit, Edelmuth, Beharrlichkeit, Gluth und Erhabenheit za vergleichen. Ládd: Nemesi von Luden. Weimar 1814« 2. B, S. 69.

szörnyű roszhhoz hasonlítva minden más okai a meg nem el éged esnek csak kicsinységek; úgy hogy alig érdemlik meg az említést.“ *)

Ezeket olvasván, nem kevésbé csudálkoztam az embereknek különbözőféle, s gyakran, ugyan azon egyféle tárgyról épen ellenkező, ítélethozásain, de azonban gyanús lett előttem a sajtó szabadságának fellengős dicsérete, míg további gondolkodásom arról, hogy a sajtóval való szabad élés azon jót, mellyet olly sokan tőle reménylenek, meg nem szerzi, tökéletesen meg is győzött, hogy pedig erről másokat is meggyőzzek, a végett szükséges egy bizonyos Systemiát követnem, azért e kérdést teszem először:

Miben áll a sajtónak valóságos szabadsága?

Nem minden ember, ki e szabadság után sóhajtozik, formált magának igazi ideát arról, sőt lehet mondani, hogy a hányan e tárgyat említik, majd szint annyian értik különb meg különbféleképen, szükséges tehát mindenk előtt erről valami bizonyosat megállapítani. A sajtó valóságos szabadsága abban áll, *hogy a közönséges társasági élet viszonyairól (relatiójiról) mindenki azt nyomtathassa, és nyomtatás által közönségessé tehesse, a mi neki tetszik, a nélkül, hogy őtet valamely nyilván való hatalom abban meggátolhassa, vagy azért kérdőre vehesse.* Számat adok e definitióról. *A közönséges társasági élet viszonyait* említem; mert olly tárgyak, mellyek a köztársasági étellel bizonyos belső öszveköttetésben nincsenek, kérdés alá nem jöhetnek, mivel azokról minden időben írhat és nyomtathat mindenki kedve szerint, hanem ha olly móddal írna, melly már magában foglalná a gátlásnak okát, de ekkor is csak azért történnék meg a gátolás, mivel az írásmód aj köztársasági élet környülményeivel ellenkezik; valóban, a sajtó dolgában soha sem is volt egyébre szemügy, mint arra, a mi a Státust, a Religiót, és az erkölcsöt illeti. Ama közönséges tudományok, p. o. a Mathesis, meilyek a társasági életnek belső relatiójin kívül esnek, mindenkor szabadok voltak, és azok is maradnak, azaz: mindenkor írhat és nyomtattathat azokról akárki is inye és kedve szerint, a nélkül, hogy valamely gátlástól, vagy kellemetlen következtől kellene tartania. Azon ellenvetés, hogy

*) Quarterly Review, January 1817.

Gallilei, Kopernicus, Descartes, az Ő physikai és matematikai vélekedéseik miatt üldöztettek, itt semmit sem nyom, mert, ámbár igaz is ez? de csak azért történt, mivel az ő thesiseiket nem a tudományos oldalról fogta fel a világ, hanem arról, melly a bevett, és közönségesen elismert egyházi systemára nézve veszedelmesnek lenni látszott.

Továbbá, a *nyilván való hatalmat* érintettem; mert a sajtó korlátozásának egy közönségesen elismert főhatalomtól kell származnia, hogy vagy a meggátolás, vagy a büntetés ellen tett panasznak helye lehessen; azért, ha valamelly írásnak kinyomtatása, vagy pedig, ha annak szerzője más privátus embertől szenvedne akadályt, vagy büntetést, ezen esetben már nem lehetne a sajtó korlátozása ellen panaszkodni, hanem inkább a durva erőszakvételt, és hatalmaskodást kellene vádolni. Már ezen első kérdésből egy második támad, tudnillik:

Volt e már a sajtónak illy valóságos szabadsága?

E kérdésre, úgy tetszik, a históriának nyomdokán, s a mindennapi tapasztalás után lehet legsarkalatosabban megfelelni. Tagadhatatlan az, hogy az embert egy belső ösztön szünetlenül serkenti szabadságának megszerzésére, és ismereteinek gyarapítására; im ez ösztön megszámlálhatatlan lépcsők szerint jelenti ki magát az egyes személyekben. Ha már a polgári társaságnak viszonyai olyanok, hogy azokban íme természeti ösztön, minden felől csupa akadályokra találván, kielégítést nem nyerhet, akkor a lélek egy feszült, és természetével ellenkező állapotban van, mellynek minden módon véget akar vetni, mert szükséges önmagával egyiránylatbajönnie, minél nagyobbak pedig az akadályok, annál inkább felzúdulnak az érzemények azok ellen; hamar valamelly külső vagy belső ok a polgári életet megzavarta, s annak olly irányt szabott volna, hogy afelháborodott elmék azt ama természeti ösztön kielégítésére kedvezőnek lenni gondolják, akkor hirtelen kitornek az emberi kebelből az elfojtott érzedelmeik, s a polgári életnek új folyamától elragadtatván, ugyan ezt, mivel általa gondolják reményeiket valósítani, szájjal és írással szinte a vak buzgóságig magasztalják, s íme illyenkor mindenfelől tapsot és örömet lehet hallani a sajtó szabadsága miatt. Azonban az idő gyakran megjárja az embert, az, a mit ő eleinte legfőbb javának vélt, nem egyszer vált már boldogtalanságára, és a zsenge szabadság már többször szolgálai já-

rommal váltatott fel, ekkor hasonló sors érte a sajtót, és tüstént panasz lón annak korlátozása miatt; tudnillik: ugyan azon ok, melly a polgári társaságnak új irányt, s életet adott, egy új hatalmat állapított meg, melly az egész Státusnak törvényt szabott, s egyszersmind a sajtó felett ás felemelte fenyegető ujját, úgy hogy ilyenkor csak azt lehetett nyomtatás által közönségessé tenni, a mi az idő szellemével nem ellenkezett, és az időkornak, vagy a Státus kormányára különösen kiható főnek gondolkodása módjával megegyezett. De hát ebben áll e a sajtónak felébb érintett valóságos szabadsága? Igaz azonban, hogy imitt amott még is jött ki olly íromány asajtó alól, melly az idő szellemének, vagy egy hatalmasnak ellentmondani bátorkodott, de az, vagy mivel alattomban történt, vagy mivel annak foglalatját hevenyében nem sajdították, vagy pedig mivel annak célját vagy nyelvét nem értették, még nem erőlténíti megállítasomat. De már tekintsünk a históriába.

A Reformat kezdete olly időszakasz, mellyben asajtószabadsága leghevesebben kívántatott. Ekkor számtalanoknak jelszava csak egyedül a lelkiösraéret szabadsága volt, s azon igyekezetet, hogy a beszédre és tanításra nézve minden külső akadály végképen megszűnjön, lehetett leginkább észrevenni, s azért ama könyvek, mellyek a Reformatio idejében napfényt láttak, valóban illy határtalan hevességgel íratnak öszve, a világ pedig tapsolt asajtószabadságának; ámde vizsgáljuk meg ha szabad lett volna e azon országokban, hol a Reformatio uralkodóvá lett, valamelly nyilvános Írásban a Pápa és a Katholika vallás mellett felkelni akadály, sőt veszedelem nélkül? szabad lett volna e ott az új tudományt megczáfolni, és annak szerzőji ellen olly keményen kikelni, mint azok a Pápa ellen kikeltenek? szabad lett volna e a lelkiösméret szabadsága mellett az egész keresztyén vallást megtagadni, Muhamed hitét, mint egyedül üdvezítőt hirdetni, vagy pedig a pogány, vagy akrámeily új vallást ajánlani? Pedig, hacsak ez meg nem engedtetett, akkor ugyan a lelkiösméretnek valóságos szabadságával nem lehetett dicsekedni. Mi történt az Anabaptistákkal, és más felekezetekkel, jól tudjuk, és abból kitetszik, hogy mi volt megengedve. Megengedetett azonban a legújabb időkben az úgy nevezett Protestáns országokban az egyházi dolgokról akármit írni és nyomtatni, de miért történt ez? mivel tudniillik azon országokban a Religia iránt való

indifferentismus annyira ment, hogy az Ecclesia már alig volt egyéb, mint egy rakáskő, egy olly épület, a mellyben valami jeles, úgy nevezett kímivelt, társaságot ritkán lehetett látni.

Angliában a Stuart házból endő Királyok személyes gyengeségeik és sok fonák rendeléseik miatt a nemzetet annyira felboszantották, hogy ez kétféle tekintetben az Egyház és a Státusra nézve, meghasonlott, végre első Károly a vesztő-helyen végezé életét.*) E szerencsétlen Királynak ellenségei, hogy czéljokat a respublika felállítását minél előbb, és bizonyosabban elérhessék, kezekbe vévén a hatalmat, elsöben is az írást, és a sajtót szabaddá tették; de hát ugyan volt e akkor a sajtónak valóságos szabadsága? Mit volt akkor szabad írni és nyomtatni? Mindent, a mi a Stuart királyi ág ellen volt; mindent, a mi a hatalmasok plánumát a néppel megkedveltethette; mindent, egy szóval, a mi a kormányt vezető pártosoknak tetszett. Menjünk által a francia revolutióra; itt 1789-ben az „*assemblée nationale*“ hasonlóképen sajtó- szabadságot hirdetett, és ez, mint a nemzetnek legdrágább, és legföltöbbs kincse mindenektől magasztaltattott; azonban milly szörnyű sors és kegyetlen bánás érte azt., a ki valami ollyast mondott, a mi azoknak vérrel jegyzett systemája ellen volt, kik a polczon ülven, vad kények szerint adták végezéseiket! Mit várhattott az, ki a Király és Monarchia ügyében megszólalt volna? Nem tudjuk e, hogy az úgy nevezett „*Comité des Recherches*“ minden szót felfogott, és minden írást felfürkeszett, melly az új tyrannismust ócsárlotta? hogy a „*l'ami de la Religion et du Roi*“ czímű Journalnak szerkeztetője bevádoltatott, és hogy *Durosoy* egy hasonló foglalatú írás miatt fejét vesztette? Hát megfedekezünk e arról, hogy a Directorium ötven Journalistákat és más politikai írókat ítelt számkivetésre Sinnamari pusztájiba? Így kell e a szabadságot megszerezni? s lehet c vele illy formán méltán dicsekedni?

A németek is azt állítják, hogy míg a római német birodalom fenállott, ök sajtó szabadsággal bírtak; de hogyan kell ezt érteni? Úgy, tudniillik, hogy átalában véve a német birodalmat kisebbíteni, institutiojit szidalmazni, s a birodalmi sereget nevetségessé tenni lehetett; *melly*

*) 30 Január. 1649.

okból? Mert a sok apró Dynasták, kik között Németország fel vala osztva, a birodalmi törvényeknek fejet hajtani nem akartak, mert azoknak mindenike függetlenségre vágyott, meg nem gondolván azt, hogy egy kised országának ura a Souverenitás által nem csak semmit sem nyer, hanem inkább nagyobb szolgaságba lép. Különösen pedig ezt úgy kell érteni, hogy egy országocskának utalnia alatt egy másik országocskát szabadon lehetett gyalázni, s ha valamelly gyarlóság, rendetlenség történt volna abban: azt szabad volt nyilván kihirdetni; jól tudjuk, hogy az ösmeretes historikus Schlözer Göttingából tetszése szerint írhatott mindent a szomszéd és távolabbi apró Státusokról, de azt, a mi Hannoverában történt, dicsérnie és magasztalnia kellett. A lipcsei győzelem által a francia góg megtöretvén, ismét sajtószabadságra tettek szert a németek; azaz, szabadon írhattak, nyomtathattak mindent, a mi az önkényű francia uralkodást lealázta, a Rajnai szövetséget és annak Protectorát gyalázta. De vegyük gondolóra, ha ezen örökké emlékezetes epochában olly alacsony lelkű író találtatott volna, a ki azt állította volna, hogy az uralkodók az adózó népet nyomorgatják, ennek kárával szerzik meg dicsőségeket és hogy annak javáról aggódni nem tartják kötelességeknek, s t. e félét, vallyon elnézték volna e hideg vérrel a kormányshékek azt? Nehezen. Ugyan is mire mutat azon környülállás, hogy némelly gyanús foglalatú Írások a szerzőnek és nyomtatóhelynek neve nélkül jelentek meg? mire mutat az, hogy némelly Írások az országló-székek részéről olly formán jeleltettek meg, hogy a kiadónak hasonló értelmű Írással a Publicumot megkínálni nem egy könnyen fog kedve jönni? Tehát volt e már a sajtónak valóságos szabadsága? De mind e mellett azok, kik a sajtó szabadságát sürgetik Anglia példájával állanak elő; minthogy azon sajtószabadság, melly más országokban, úgymint: Dániában, vagy Schwéd-országban találtatik, nem különb a németekénél. Ámde, bár igaz is az, hogy Angliában sok ollyast egyenesen ki lehet mondani, és írni, a mit más tartományokban érinteni sem volna tanácsos, még is igen hibázna, a ki azt gondolná, hogy Angliában asajtó minden felvigyázat nélkül van, és hogy ott fenyíték nélkül kin«k-kinek tetszése szerint lehessen írni, és nyomtatni; a sajtónak Angliában is határok jeleltettek ki, mellyeket kénye szerint, a nélkül,

hogy azért kérdőre vétetnék, senki által nem hághat.*) Így a Királynak személye, a Constitutiónak ideája magában sérthetetlen és szent; hasonlóképen az egyházi bevett rendet sem szabad megtámadni, nem különben az egyes házi élet, s a jó erkölcsök, mellyek nélkül a polgári társaság fen nem állhat, sérthetetlenek; a ki pedig eme határokat áthágja, az el nem kerüli a büntetést. Ezen felül annak, a ki Anglia példáját olly hevesen ajánlja, egyszersmind meg kellene gondolnia, hogy Angliában a sajtó szabadsága nem annyira bizonyos törvényeken, mint inkább azon relatióon épül, mellyben ott az egyes ember az egész társaságra nézve él, és hogy a sajtó szabadsága ott mint egy magából a Constitutió által megállapított szabad életből foly, azért a sajtónak épen annyi és akkora a szabadsága Angliában, mint a polgári életnek. És így a história után, úgy tetszik, azt lehet következtetni, hogy minden időben csak egyedül az élhetett a sajtónak valóságos szabadságával, a kinek ideáji, gondolatjai, vélekedései, s érzeményi a társasági életnek ugyan azon időbeli állapotjával már Önkényt megegyeztek: a ki pedig a társasági belső élettel illy harmóniában nem volt, az soha sem dicsekedhetett a sajtónak valóságos szabadságával.

Megszerzi e a sajtónak szabadsága ama nagy hasznot, melyet tőle olly sokan reménylenek?

Midőn némelly körülműllások, mellyek által a polgári társaságnak állapot ja vagy változást, vagy pedig ugyan az egy idegen és külső hatalom ellen még erősebb alapot nyert, az emberi érzeményeket nagyon fellázították, akkor ugyan olly irományoknak, mellyek a közönségesen elterjedt lázadásnak nyomait követték, nagy foganatját lehetett tapasztalni, minthogy sok ide s tova ingó érzemények, habozó elmék egy olly beszéd által hirtelen irányt nyertek, a magokkal ellenkező kívánságok harmóniába jöttek, az elmének késedelmes fontolgatásai elhatározottak, az egyenetlenség megszűnt, az elszéledt erő egy központra vonódott, s így, vagy a Státusnak kívánt új formája eszközöltetett, vagy a fenálló régi forma még inkább megerősítettett; ellenben olly irományok, mellyek az

•) Ez theoretice tökéletesen igaz, de praktika tekintetben alább fogjuk észrevenni annak hiányosságát.

uralkodó és sebesen folyó enthusiásmussal ellenkeztek, a megeredt közönséges mozdulatot vissza nem nyomhatták. Tanúji ennek az újabb időkben gyakran kiadott, és gondos kezekkel terjesztett Proclamációk!

Ha pedig egy idomulva a felgerjedt keblek lecsendesedtek vagy azért, mivel céljokat elérték, vagy azért, mivel a veszedelem, melly őket fenyegette, eltávozott, tehát, ha az. egy darabig magában forró polgári élet a maga rendes folyamába visszatért, s a polgárok neki tördtek, vagy sorsokkal megelégedtek, vagy pedig, ha azt vették észre, hogy reménységekben megcsalatkoztak, akkor ugyan valamely nyilvános írás által egyes igazságtalanságot, a magát hol itt hol amott jelentgető Visszaélést lehetett akadályoztatni, de semmi nagyot, maradandót, s az egészre különösen kihatót nem lehetett véghez vinni; mert: tudnillik, csupán csak a fáradhatatlan tudományos vizsgálódás, gondos oktatás, s a tanításban való állhatatosság által gyarapul, s terjesztetik lassanként az igazság országa. Több felséges ideák, mellyek ma már a köznép között is elterjedtek, egykor csak néhány bölcseknek valának sajátjai, kik feljegyezték ugyan azokat írásaikban, de leginkább élő szavok által hirdették azokat tanítványaiknak, ezek ismét másoknak, és így valósodon meg ama mondás, hogy a nép az ő tudósaitól vette neveltetését. A mi a Fejedelmeket, s az országfő tisztviselőjöt illeti, ezek is egészen elragadtattak a háborgó időkben, de írás által e, vagy pedig inkább a közönséges, és mindent magával sodró mozdulás által? azt nem akarom itt meghatározni; azonban épen azon Fejedelmek, és fő tisztviselők csendes időkben ritkán figyelmeztek a nyilvános írásokra, s e szerint, általában véve, Puffendorfnak mondása igaz, hogy azok, kik a Státus kormányát vezetik, a³ Privátusoknak gondolatjait és javallatit csak igen kevésre becsülik; ezen okból én az egyetlen Fridiiket azért, mivel ez egy ötet mocskoló de igen magasra ragasztott írást a könnyebb olvashatás kedvéért alább ragasztatott, még sem nem csudálom, sem nem dicsérem; valamint Nero Császárt sem dicsérem, ámbár ennek nyugodt elméjét, mellyel ez az ötet mocskoló írókat eltúrte, fennyen hirdeti Suetonius. *)

*) *Mirura et vei praecipue notabile inter haec fuit, nihil eum patientius, quam maledicta et convicia hominum, tulliae: neque in ulloa lenirem, quam qui se dictia aut carminibus laccessissent, exstitisse. Multa graere latineque proseripta aut vulgata sunt. Sed neque auctores requisivit: et quondam, per indicem delatos ad Senatum, adfici graviore poena, prochi buit. Suet. Cap. 3g. in vita Nercmis.*

Általában tekintvén a dolgot, ki tagadhatja, hogy a legmélyebb, legszentebb, és legszükségesebb ideák a religióról, szentegyháztól, erkölcsről, szabadságról, a nemzetről, hazáról, az emberi természet méltóságáról, és a fejedelmi tulajdonságokról már a legrégebb idők óta megvannak állapítva, ki vannak mondva, és írásban felvannak jegyezve; mindaz, a mi az elnyomtatást, hódoltatást, az önkényű uralkodást illeti, már érdeme szerint kemény ítélettel van bélyegelve; nem különben ellenmondhatatlan argumentumokkal meg van mutatva, s a história által is bebizonyítva, hogy az uralkodóknak és a nemzeteknek végveszedelmére szolgál, ha azok az erkölcs, igazság, és becsület útjától eltávoznak, és ha a józan szabadságnál, a haza ügyénél, s az erkölcsnek, szépségnek, és jónak gyakorlásánál más egyebet kívánnak; mind ez, sőt ennél sokkal több már a régi könyvekben is feltaláltatik, ha pedig a sajtó olly sokat tehet, mikép van az, hogy a rász, és fonák még is újra meg újra visszakerülhet? hogy némelly uralkodók hatalmokkal visszaélnek, a népek az erkölcs és becsület útjáról eltérnek, több Aristokraták megörögzött makacssággal a¹ régi előítéletekhez ragaszkodnak? Mikép van az, hogy rabszolgaság gyötri, becsteleníti gyakran a polgári életet? avvagy az írásoknak új kiadásától várjunk e ezek ellen orvosságot, nem pedig azoknak lelkétől és foglalatjától? Ily elmékedések épen nem bíztatnak azzal, hogy a sajtó szabadsága különös nagy jóval volna öszvekapcsolva.

De már különösen tekintsük a dolgot. Balgatagság volna azt gondolni, hogy mind azt, a mi a Reformáció idejében történt, egyedül Luther tanítása vitte véghez; épen nem, már erre az előszázadok törtek vala utat; tudnillik: az új találmányok, és Amerika felfedezése új ideákat szültek; más részről, némelly visszaélések nagyon elterjedvén, a népeket igen felháborították, úgy hogy a 16-ik században neki ifjudó polgári élet és a régi idők vásott formája között naponként nevededett az ellenmondás, és innen az egyenetlenség; már az illy felháborodott keblekbe vetette Luther az ő tanítását, s íme mint a szikra a puskaport, ő is mindent hirtelen fellobbantott. Akármelly lebeszélések, tanítások, erőszaktételek, mellyeket az ellenfél elkövetett, foganat nélkül maradtak, míg végre felháborodott elmék, mint valamelly vulkán a kiszórt láva után, magoktól csendesebb állapotra jutottak; de ekkor a Reformáció

fejei egy Symbulumot alkottak, s azt erővel követőjikre tolták, melly által a csak imént nyert lelkiismereti szabadságot ismét újra lebilincselték, e miatt vélek már sokan meg nem elégedtek, és ugyan ebből származott, hogy az ellenkező értelmű írások is lassanként valamelyes befolyást nyertek.

Angliában Cromwell kormánya alatt mit nem írtak, nyomtattak a szabadságról, s a népnek jusairól? Még is második Károly, az atyja thronusát visszanyervén, csak egyedül azon volt, hogy Famíliája maximájit, mellyeket a nemzet és a sajtók szünetlenül kárhoztattak, visszaállítsa.

A francia Revolutió alatt csak arra hallgatott az egész Nemzet, ha a sajtó által olly valami tétetett közönségessé, a mi önnön gondolatjával a határtalan szabadságról, s a rendetlen, képzelt, polgári jusokról megegyezett, azt pedig, a mi vagy előbb, vagy ugyan azon időben józannabb gondolkodást, mérsékelt módokat ajánlott, figyelmére sem méltatta. Azonban néhány esztendőök múltával mi nagy változás történt; Egy határtalan hatalom vas jármával zaklatta Franciaországot! pedig mit nem hirdetett a sajtó mindegyik Extremnmról! De mi haszonnal? *)

Németországban a Francia befolyás s a Rajnai szövetség idejében csak egyféle ideákat volt szabad a sajtó által terjeszteni, de azért gyökeret verhettek e azok a nemzetnek szívében? rábeszélhették e a nemzetet arra, hogy ez méltatlan sorsát megkedvelje? Avvagy nem tudjuk e mi nagy tűzzel rázta le németország magáról a Francziák jármát? de ez megtörtént volna e, ha csak már sokkal előbb fáradhatatlan tanítás által magasabb ideák, és nemesebb gondolatok nem éltek volna közönségesen anemzetnek keblében? És így a felébb tett kérdésre kénytelenek vagyunk ezen feleletet adni: „A sajtónak szabadsága nem szerzi meg ama különös nagy jót, mellyet olly sokan tőle reménylenek “

Minekutána szólottunk volna arról, hogy mind eddig a sajtónak valóságos szabadságával dicselkedni nem lehetett, lássuk már, ha ugyan *lehet e azt legalább a? jövődre nézve reményleni?*

*) Valóban nevezetes Napóleonnak 5 Febr. 1810. költ és 51 ártikulusból álló Decretuma, melly által ő a nyomtató-sajtót a legszűkebb határok közé szorította, úgy hogy nem csak a könyvnyomtatóknak és könyvkereskedőknek meg kellett esküdni arra, hogy minden nyomtatást a Censoroknak be fognak küldeni, hanem még a könyvkötőknek is kötelességébe állott valamely tiltott könyvről bejelentést tenni, és azt a Policziának beküldeni.

A nyomtató-sajtó 1436-ban találtatott fel; az evvel való élés egyedül csak a társaságos életben gondoltatható, s azért annak szerkeztetései közé tartozik. Ha már mind annak, ami a társaságot valamely oldalról érinti, harmóniában kell lenni annak állapotjával, lehet e csak gondolni is, hogy a sajtó maga egyedül e törvénytől ment, sőt azzal ellenkező lehessen? Ugyanis, lehet e kívánni p. o. hogy egyik tag magát jobban kifejtse, a másik pedig kifejtődésében hátra maradjon? igaz, hogy a kifejtődött tag talán igen gyönyörű formában jelenne meg, de a másik, mely kifejtődésében hátráltatott, nem tenné még rútabbá az egész testet? Vessünk már egy tekintetet a polgári társaság alkotmányára: Ebben vagy bizonyos törvények uralkodnak, vagy egy főnek szabad kénye határoz el mindent, vagy pedig Anarchia találtatik abban. A két utolsó esetben lehet e reményleni, hogy a sajtó által a fék nélkül való hatalmat, a törvényteleniséget lehessen kárhóztatni? hogy megengedtessek a népet tyrannusa és zaklatóji ellen felindítani? ellehet e magunkkal hitetnünk, hogy azok, kiknek van oka az ész“ szavától tartani, a beszéd és írás szabadságát megengedjék?

De vegyük az első esetet, hogy egy társaságban bizonyos törvények határoznak el mindent, és kérdezzük, ha illy állapotban lehet e kívánni, hogy a sajtó által mind az elterjesztcssek, ami atársaságban valamely tagnak eszébe fejébe jut? Már ez nehezebb kérdés; azonban igyekezzünk erre is megfelelni; ha mindegyik társaságbeli tag annyira haladott volna előre kimíveltetésében, hogy egyenlő eltökéléssel önkényt hódolna az erkölcsnek, ha mindenki csak azt akarná, a mi szent, s a mi az Istenhez, mint a tökéletesség fő ideáljához, vezet, és ha mást nem keresne, nem kívánna, mint a mi a józan szabadságot, a hazát, és ebben a valódi jót és szépet tárgyazza, ismét, ha e mellett mindenki az ő igyekezetében érett ész, és mérséklést képes volna mutatni, akkor ugyan egy pillantanyi meggondolás sem szükséges, hanem a sajtó kinek kinek tetszése szerint nyitva álljon minden felvigyázat, és akadály nélkül, mert akkor az nem csak nem árthat, hanem, inkább a tökéletesedésre hathatós eszköz fog lenni, mint hogy az igazán kimívelt tagok a sajtót kétség kívül bölcsen fogják használni; ennek bölcs használása pedig egy híres újságlevélnek vallása szerint csak akkor teend, midőn a sajtó egyedül a jót, és

igazat, igazságot és nyilvános rendtartást akarja, midőn az a cultura előtt mint tanító és vezető lépdegél, is előre nem haladja meg túrheterenül a tapasztalatlan és készületlen nevrndéket, s ha e mellett az illendőségnek, a jó erkölcsüknek bélyegével, s a szemérmességnek és erkölcsi szépségnek malasztjával jeleskedik. *) Nem áll az én plánumomban azt vitatni, ha vallyon illy tökéletességre az emberi társaság valamikor eljuthat e vagy nem., de azt csakugyan kell erősítenem, hogy a sajtónak valóságos szabadsága csak az illy tulajdonságú társaságba való, mert egyedül az illyenben lehet az életnek valóságos szabadságát is feltalálni.

Már, ha mindazt, a mit eddig a históriának és tapasztalásnak útján felfedeztünk, mélyebben megvizsgáljuk, valóban kénytelenítettünk úgy ítélni, hogy mivel mind ezek eddig így történtek, alkalmasint ezeknek már a dolgok természeti folyásával is meg kell egyezni, és hogy ezek általában véve a¹ jövőre nézve is csak így fognak maradni. Tehát, míg a fonákság, és rendetlenség lehetséges fog lenni, míg az embert szenvedelmi tétó ragadják, míg a pulya érzékenység a lelkiesméreten olly könnyen erőt vesz, míg az emberek képesek olly cselekedeteket elkövetni, mellyeket büntetni kell, s a mellyeknek elkövetésétől őket még a legkeményebb büntetések sem rettenthetik el, míg valamelly Státusban egy Codex poenalis szükséges lesz, mind addig, azt tartom, a sajtót sem lehet szabad kényére eresztetni, mert általa egy rossz akaratú író olly gonoszságot vihet véghez, mellynek elejét venni jó, sőt szükséges. Nincs tehát annál bizonyosabb, mint sem, hogy olly rendelkezéseket kell tenni, mellyek a sajtó által elterjedhető tévelyedést, balgatagságot, gonoszságot, istentelenséget, és semmirevalóságot a társaságból lehetőleg kizárják, s a mellyek as egyes tagoknak boldogságát, erkölcsiségét és javát megőrizték!

De már, úgy tetszik, minden rendelkezéseknek, mellyek a sajtót érintik, *negative* kell megesni, azaz, egyedül csak az avval való visszaélés ellen kell czélozni, mert nem az a kérdés, hogyan kell a sajtó szabadságát megállapítani, hanem inkább ez:

*) Nur der weiss Gebrauch verleihet der Pressfreylieit ihren Wertfi. Weise ist die Pre«se aber our dann, wena sie nur das Gut und Rechte, Wahrheit, öfentliche Ordnung will, wena ale der Cultur als Lehrerin und Filhrerin vorangeht, nicht aber ungeduldig dem unerfahrenen, únworbereiteten Zögling voraneilt, und wenn sie dabey ihren Bestrebungen daa Gepregé dea Anstandes und der guten Sitten, die Weihe der Ehrbarkeit und sittlichen Schoaheit zu verleilien beflisten ist. Lásd: Allgem. Zeitung ausaeror. Beylage Nro, 142. 1831.

Hogyan kell a sajtót, mivel azt korlátok nélkül nem lehet hagyni legjobb móddal határok közé szorítani?

E végre csak két mód között lehet választani, tudnillik: a sajtóval való visszaélést vagy olly rendelés által lehet zabolázni, melly annak elejét veszi, ez a censura (censura praeventiva): vagy pedig ollyan által, melly a visszaélést, ha az megtörtént, megbünteti, s ez a szerzőnek, vagy nyomtatónak felelet terhével (responsabilitas) jár. Azért most csak az a kérdés: *e hét mód közül mellyik érdemli meg leginkább az ajánlást?*

A sajtóval való visszaélést legtöbben a felelet terhe, vagy is responsabilitas által kívánják elmellőzni. Hogyan van az, hogy íme második mód, a felelet terhe, közönségesen jobban tetszik az elsónél, vagy is a censuránál. íme annak fejtegetését egy rövid Epizód gyanánt vegye ezen értekezésnek olvasója. Hogy a censura VI. Sándor Pápa idejétől (1490) fogva még mind a mai napig sem nyerhetett köz kedvességet, azt így lehet megfejtteni, tudnillik, ha bár azon fogyatkozásokat, mellyek a censurával mint emberi alkotmánnyal, szükségképen együtt járnak, nem tekintjük is, annak egész systemája magában már gyanúsnak tetszik, mintha abban mindent csak az önkény határozná el; e systemának azonban még többet ártott az, hogy a pusztá gyanú, már gyakran valóságos factumnak is bebizonyodott; ezen felül, a censura által olly emberek érintetnek, kik ugyan nagy érdemmel, de egyszersmind mérték felett való önszeretettel is bírhatnak, a kik el nem tűrhetik azt, hogy egy valaki az szabadon eresztett gondolataikat, vagy kimondásaikat akadályoztassa, s a kik, (a hiú önszeretet, és negédes érzékenység benne megsértetvén) akármit előbb megengednének, mint sem azt, hogy valakinek ama tárgyról, mellyet ők írásban előadtak, náluk igazabb belátása lehessen. Ellenben, az is igen természetes dolog, hogy a felelet terhének systemája kedvességet nyert, ámbár a büntető törvények, mellyekkel az öszvekapcsolatott, magokban igen kellemetlenek. Tudnillik: sok ember előtt már elegendő ajánlás e systemára nézve egyedül az is, hogy általa a policziai törvényeket (a millyenek a censura törvényei) el lehet kerülni; ott, hol a sajtó ellen indított pereknek mivolta még a tapasztalásból nem igen ismeretes, csak a kellemetesebb oldalról szokták azt tekinteni; ide járul

meg ama hatalmas inger, melly azt, a mi új, felette kívántatja az emberrel. A szerző részéről pedig már csak azért is kedvesebb ezen systema, inivel sok szerző azt gondolja, hogy, ámbár felette bűnösnek érzi is magát, el fogja kerülni az érdemlett büntetést, vagy pedig abban bízik, hogy ha ugyan csak törvény elébe kél is a dolog, ügyészének vagy önmagának mesterkedése által ki fogja magát vágnia kelepceből; vannak ismét olly Szerzők is, kik szinte kívánják, hogy bíró elébe idéztessenek, vagy mivel ez által hírré és névre, vagy mivel az ellenek kimondott törvényes büntetés miatt még nagyobb populáritásra reménylenek szert tenni. Már, előítéletektől elfoglaltatva, akárki mit tartson az egyik vagy a másik Systema felől, lássa; nekem azonban kötelességemben áll mind a kettőt előadni, öszvehasználni, s azután rólok való ítéletemet egyenesen de teljes szerénységgel kimondani. Minthogy pedig közönségesen Anglia példáját hozzák elő a sajtó dolgában, én is, engedvén a többségnek, átmegyek Anglia systemájának vizsgálására.

Már több mint száz esztendeje annak, hogy Angliában a sajtóval való visszaélés büntető törvények által, tehát a második mód szerint zabójáztatik; de ott különösen csak a mocskolódo irások (libelli famos) kiadásával lehet a sajtóval visszaélni, úgy hogy akár valamely privát személy, akár maga a Státus, annak viszonyai, vagy képviselőji, akár a Fejedelem szidalmaztassék valamely irásban, az a brittus törvények előtt csak egyféle bűn, s úgy tekintik, mint a társaság nyugodalmának megzavarása, mellyet vagy fogság, vagy pénzfizettetés, sőt egykor pö-löngér által is szoktak volt megbüntetni. Angijában semmi criminális pert sem lehet elvégezni a Jury (olv. dsúri) vagy is Esküdtek nélkül, ennél fogva tehát a mocskolódo irás is, mint criminális dolog, a Jury törvény. hatósága alá tartozik. Már mindenik grófságban bizonyos napokon öszvegyűl az úgynevezett nagy Jury; ehhez a grófságban lakó jóhírű és nevű emberek választatnak, akiknek száma tizenkettőnél kevesebb nem lehet, de huszonháromnál felébb sem mehet. Már ezen Jury elébe terjesztetnek közönségesen minden criminális perek, de az ezeket illető irásokban a személynek, helynek, s a per okának előadásában a legfőbb tökéletesség kívántatik meg, úgy hogy a legcsekélyebb gáncs már elegendő ok volna az egész pernek visszavetésére. De a lehető legnagyobb tökéletesség mellett

is, ha csak tizenkét esküdtek (tehát a Jury teljességében a többség) a pert el nem ismerik, akkor annak helye nem lehet, ellenben ha tizenkét vagy több tagok a pernek felvételét jóvá hagyják (mert a nagy Jury nincs meghatalmazva egyéb ítéletet hozni, mint sem: ha a per felvétethető e vagy nem?) akkor átmegy a per a criminalis bírák elébe, hol a dolog a csak tizenkét személyből álló kisebb Jurynak hozzá járultával megítéltetik. Azonban a mocskolódó írások ellen intézett pereket még rövidebb úton szokták az újabb időkben elvégezni; tudnillik: a generális Fiskálisnak (Attorney generál) hatalmában áll, a nagy Jury közbejövetele nélkül, a pert egyenesen a királyi főtörvényszék (kings-Bench) elébe vinni, hol abban, ugyan az esküdtek és közönséges bírák által végképen ítélet hozatják; de itt az a terhes környülállás adja elő magát, hogy, minekutána a generális Fiskális a panaszt bejelentette, csupán csak az ő tetszésétől függ a per elkezdésének idejét meghatározni; esztendeig, sőt tovább is halaszthatja az alperesnek előszólítását, sőt alattomban el is állhat a pertől, a nélkül, hogy mind ezekért valakinek tartóznék számat adni, s így a félelem a bevádolt írók valóban sok ideig gyötörhetik

Könnyű már ezekből észrevenni azt, hogy Angliában a sajtó elletti indított perekben két ágra szakad a bírói hatalom: az egyik szerint a Jury határozza meg a fő kérdést, ha tudnillik, az író bűnös e vagy nem? a másik szerint pedig a közönséges criminalis bírák intézik a pert, és hoznak abban ítéletet. Íme ez ama procedúra, melly Európának majd nem minden országaiban elannyira csudáltatik; azonban pedig, a dolognak fenekére tekintvén: meg kell ismernünk, hogy az meg nem érdemli ama mérték felett való dicséretet, mellyet annak lármás imádóji rá szoktak volt halmozni. Ugyan is, ama lármás dicséret után indulván, azt lehetne gondolni, hogy Angliában a nyomtató-sajtó minden oldalról tökéletes elhatározást nyert, hogy a törvények eme határokat pontosan kijelelik, es hogy mind a statusnak belső állapotja, mind az egyes személyeknek szabadsága e tárgyra nézve teljes bátorságba helyeztetett; pedig ellenkezőre találunk, hogy tudnillik az egész systema tökéletlen, még pedig először: magában; másodsor: az ítélő bírakra nézve.

1. Már magában tökéletlen a britusok systemája a nyomtató-sajtónak állapotjában.

Említettük felébb, hogy Angliában leginkább csak a mocskolódo irások kiadásával esik meg a sajtóval való visszaélés. Elképzélhetni, hogy Angliában, hol a politikai pártos felekezetek olly számosok, a mocskolódo irásoknak egész özöne találtatik, de épen azért azt várhatnánk, hogy ott ellenmondhatatlanul el is van határozva, hogy miben áll a mocskolódo irás? annyival inkább, mint hogy imezen, első és legszükségesebb megfogat nélkül a dologban helyes Ítéletet hozni lehetetlen. De milly igen megcsalatkozunk várakozásunkban! Halljuk bár, mit mond erről egy újabb időbeli igen nevezetes író; „a törvényhozás a sajtóval való visszaélés ellen olly meggyőzhetetlen nehézségeknek van kitéve, hogy azt igazságosan senki sem kívánhatja,, sőt arra csak törekedni is felesleges dolog volna. Az egész igyekezetnek csak oda kell irányozni, hogy olly mód találtassék fel, melly ezen kifejezést: *mocskolódo irás*, a lehetőségig practiceleg határozza.“*) Ismét ugyan azon jeles író ezt vallja: „a törvényszékeknek jusa a mocskolódo irások¹ büntetésében épen nem épül törvényes rendeléseken; vegyük bár az egész törvényes gyűjteményünket, és csak egyszer sem akadunk arra, hogy valamikor próbáltatott volna annak szavak által való meghatározása, hogy ugyan mi teszi ez vagy amaz írást mocskolódová, sem olly regulára, melly a büntetésnek minéműségét, mekkoraságát kijelelné, sőt még csak olly készültre (dispositiora) sem találunk, melly a mocskolódo irásokat általában véve törvény ellen valóknak kimondaná. És így nincs olly írott norma, amellyhez magokat a törvényszékek az ítélethozásban tarthatnák.***) Igyekeztek ugyan több híres törvénytudók, hogy e fontos kérdésről egy minden oldalról megfelelő ideát állítsanak. Ama híres törvénytudó Comyns így szól munkájában: „a mocskolódo irás a megvetésnek, vagy szemrehányásnak ki nyilatkoztatása, melly az országlószéknek, a nyilvános hivataloknak, vagy valamelly privát személynek kisebbítésére terjesztetik el.“ Blackstone, egy másik nagy-hírű tudós pedig így szól: minden Angolnak van kétséget nem szenvedő jusa tetszése szerint a Publikummal ezt vagy amaszt közölni; azonban, ha ollyast nyomtattat, a mi illetlen, ártalmas, vagy a törvén-

*) Edinburgh Review. Vol. 27. p. 107,

***) Edinburgh Review. Vol. 18, p. 104.

nyel ellenkező, ekkor vakmerőségének következéseit önmagának tulajdoníthatja.“*) Lord Ellenborough, a főbírói széknek előlülője, 1804-ben e képen szólott e tárgyról: „az olyan Publicatio büntetésre méltó, mellynek az a célja, hogy a népet elégedetlenné tegye, a midőn vagy szidalmazás, vagy csúfolás által a kormányszéktől felállított hivatalokat becstelenti.“ Egy másik hasonlóképen nagy-hírű tudós ugyan a már többször előfordult folyó-írásban így így fejezi ki magát: „a mocskolódó írónak (Libellistának) bűne egy olly írott, nyomtatott., vagy festett munkának kiadásában áll, mellynek az a célja, hogy a közbátorságot háborgassa, midőn vagy az országlószéket kisebbíti, vagy az alattvalókat pártútésre ingerli, íme ezek a mocskolódó írásnak nevezetesebb definitióji; felesleges dolog volna, itt azoknak silányságát és helytelenségét vitatni, vagy mindenfelől öszvehordott okokkal hosszan előadni, hogy, mivel a törvények e pontban semmit el nem határoznak, az egyes írókat igazságtalan erőszakos bánás, magát a Státust pedig gyakran igen tetemes kár érheti a szerint, a mint vagy az önkény, vagy a durczás hatalom izgatja fel a bírakat. Említettük már felébb, hogy a sajtóval való visszaélés Angliában úgy tekintetik, és büntettetik, mint a társaság nyugodalmának megzavarása; már ez amaz egyetlen sark, mellyen mindennek meg kell fordulni a perben, ámde hányféle nem lehet ebből kiindulni! Nem hasonlít e ez ama rézkakashoz, melly a háztetőn a szél fújta után fordul sarkában? De senki se gondolja azt, hogy íme káros következesek talán csak egyedül a brittus törvénykezés módjával vannak öszvekapcsolva, és hogy talán azokat máshol és más törvénykezés alatt könnyen el lehet kerülni. E fogyatkozás már a tárgynak önnön természetében fekszik. Ugyan is, ki nem tudja, milly nehéz vagy csak valamely egyes személy ellen kibocsátott mocskolódó írásnak ismertető jeleit logice és juridice megállapítani? ismét, hogy milly híjánysok e pontban minden törvényes könyvek? hát ki merné felvállalni annak meghatározását, hogy miben áll egy a Státus ellen kiadott mocskolódó írásnak karaktere? Igaz, ha elég volna, mint a fenn előhordott defíniókban észrevehető, valamit in genere kimondani, akkor ugyan könnyen vehetnénk a dolgot, de milly kimondhatatlan itta színváltás

*) Commentaries on the law of England Vol. 4, p, 151.

**) Edinburgh Review. August 1816.

(nuance)? Valóban semmi sem kényteleníti a komolyabb gondolkodású embert elannyira a mosolygásra, mint némelyeknek, kik a sajtó szabadsága mellett buzgólkodnak, könnyelműséggel és éretlen heveséssel tett ígérete, hogy majd ők tökéletes törvényeket szabnak a nyomtató-sajtónak állapotjában. Csak igaz marad tehát a fent említett híres Angol tudósok mondása, hogy a törvényhozás e dologban olly meggyőzőhetetlen nehézségeknek van kitéve, mellyek miatt azt igazsággal senki sem kívánhatja. Különösen pedig egy vagy több törvények hozása, melly *pro practica indigentia* elegendőleg, a szerzőnek pedig és a Státusnak bátorságára nézve megnyugtató pontossággal és ellenmondhatatlan világossággal képes volna elhatározni, hogy mit kelljen érteni a sajtóval való visszaélés alatt, két tekintetből látszik éppen lehetetlennek.

1-ör. Mivel azt, hogy miképen és mennyire lehessen beszéd által véteni, előre pusztá szóval ki nem jelezhetni, annál inkább meg nem határozhatni. A törvény ugyan tökéletesen, avvagy elég praktika pontossággal előterjesztheti, hogy mi értetődik a rablás, tolvajság, csalás, gyilkosság, s t. b-k által; nem, mintha e rendbeli vétkek különböző formák, lépcsők, elágazások, és nehézségek nélkül volnának, de még is mind ezekben egy olly *materiale elementum* fekszik, mellyet valamely jó törvény csakugyan elhatározhat; ámde mellyik törvényszerző választhatná el már előre azon ezer meg ezer combinációkban, mellyekbe az emberi gondolat a nyelv által öltözködik, a jót a rosztól, az ártatlant az ártalmastól? hol kell itt a határlineát húzni? és minő szó formák által kell azt kijelelni? Ha pedig a törvényszerző azon általános kifejezések mellett megmarad, mellyekkel máig is még minden büntető törvényeknek meg kellé elégedni, akkor a bírák vagy erőltetett magyarázatokra, kétes inductiókra, önkényes, sőt talán kemény bánásmódra, és következtetésre vetemednek, vagy pedig a bűnösök ügyessége és ravaszsága minden törvényes határokon át fog tudni törni. Ha e rendetlenségnek az által akarnánk elejét venni, hogy (valami tökéletest reményelvén felállítani) mindenféle módokat, egyes eseteket, mellyekben a törvény megsértetik, előszámlálnánk, akkor ugyan célunkhoz soha sem érünk, de olly büntető Codexet alkotnánk, melly még a legártatlanabb kezeket is megkötné, és a melly miatt senki sem merne tollat venni kezébe; közép út itt nincsen; az illyen törvénynek örökös

sorsa az, hogy vagy igen gyenge, vagy felette kemény és ezen *alternatíván* minden emberi mesterség megtörik, megszégyenül. És így utóbb is azon jeles Francia írónak szavaira térnénk, ki a sajtó törvényei ellen így panaszodik: „Valóban jobb lett volna, ha a censurát tovább is meghagyták volna, talán annak jóváhagyásával mertünk volna némelly hasznos igazságokat közölni, midőn most, úgy tetszik, senki sem mer szólni, miolta annak engedelmé nélkül szólani kénytelenítettünk. *)

2-or. Hogy a sajtóval való visszaélésről tökéletes törvényeket nem lehet szabni, azt már az e féle bűnnek természete hozza magával; tudnillik; minden más egyéb büntető törvények vagy egy valóságosan megtörtént materiális cselekedetre, vagy pedig a csupa vétkes szándékra vannak irányozva, azért, mihelyest az egyik vagy a másik be van bizonyítva, a bevádolt személynek kisebb vagy nagyobb érdeme a büntetésre azonnal törvényesen el is van határozva. Már pedig az, ha valamely írás érdemes e a büntetésre, sem a csupa materiális cselekedetből, sem a csupa szándékból, sem mind a kettőből együtt véve, meg nem határozthatatik, hanem egy harmadik módnak kellene ide járulni, mellyre semmi más eriminális esetekben tekintet nincs, és a melly a sajtóval való visszaélésnek bűnét minden más egyebektől megkülönbözteti. Az írónak vagy kiadónak materiális cselekedete a publicatio, mert ez által nyer valamely írás törvényes léteit. A csupa írás (compositio) még nem áthágása a törvénynek, és még nem bűn magában. Valamint minden embernek szabad, azaz, törvényesen nem tilalmaztatik senki is magában akármi rosztat gondolni és kívánni, úgy hasonlóképen (a lelkiismeretnek dolgát itt nem akarjuk érinteni) mindenkinek tagadhatatlan jusa is van önnön multságára azt írni, a mi neki tetszik. A nyomtatás is magában, mint a publicatióhoz való közvetetten készület, igazán fogván adolgot, úgy tekintethetik, mint indifferens cselekedet, a mint hogy azon országokban, hol censura nincs, a nyomtatás minden felvigyázat nélkül esik meg; a valósággal bűnös cselekedet tehát csak a publicatio; úgy de többnyire még ez sem tesz valamely írást büntetésre méltóvá, hanem ha a szerző olly balgatag volna,

*) Mieux vaudrait, en verité, qu'on évit laisse subsister la censure; peut être, avec son approbation, aurait on ose publier quelques vérités utiles, tandii qu'on semble noaer riera dire, depuis qu'on eit obligé de parler sana 800 aveu. Le Censur Tomi V, p, 3n. Paris 1815.

hogy önmagát egy olly bűnről, melly a törvényben nyilván kijelentetik, vádolná, vagy ha másokat félre magyarázhatatlan szavakkal arra ingerelne; de ez már ritka különösség volna és egészen más büntető törvények kategóriájába tartoznék. Sőt még az írónak szándéka sem állapíthatja meg egyedül és közvetlenül valamelly Írásnak törvényes characterét, ha bár meg lehetne is azt bizonyítani, hogy a szerző jó, vagy gonosz szándékkal irt legyen. Tudnillik: némelly írónak leggonoszabb szándék lehet szívében, hogy a Státus törvényét fölforgassa, elrontsa, azonban bátortalanságból vagy ügyetlenségből olly fonákul adhatta elő a dolgot, hogy olvasóji e vétke szándékot még csak nem is sajdították, már illycn esetben az írásnak nincs mocskolódo character, és az író nem Libellista! Ellenben egy másik írónak nem volt gonosz szándéka, hanem csupa könnyelműségből, viszketegségből, hívságból, hamis enthúsiásmusból ollyast írhatott, melly a polgári rendet valóban fenékül felforgathatja, és íme, már ez mocskolódo írás, az író pedig bizonynyal veszedelmes Libellista! Egyébiránt, ha más úton és módon bebizonyodott, hogy valamelly írás büntetésre méltó, akkor az írónak gonosz szándéka, ha ez valamiképen kitetszenék, sokat nyom az ítélethozásban; de még a leggonoszabb szándék sem nyomhat az írásra mocskolódo bélyeget, ha az már magában e nevezetet meg nem érdemli. Ama bűnnek, melly a sajtóval való visszaélésből ered, különössége abban áll, hogy az csak az ő valóságos, vagy pedig törvényesen praesumáltatható okozatjaiban tetszik ki, midőn ellenben ama cselekedetek mellyek a bűnt készítik, magokban indifferens dolgok. A törvényeknek más egyéb megszegésében, és másféle bűnökben egyedül a *cselekedet* és *szándék* vétetik kérdésbe, a sajtó dolgában pedig még egy harmadik ponton fordul meg a fő kérdés, tudnillik: az írásnak belső tulajdonságán, értelmén, és saját characterén, vagy isegy szóval: tendentiáján. A gyilkosság, tolvajság, csalárdság, s t. e. f. soha sem jöhetnek olly tekintetbe mint indifferens dolgok; azok, akár történjenek meg, akár nem, már magokban mindenkor áthágások vagy súlyos bűnök maradnak a szerint, a mint a törvény már rólok végezett. Az írás pedig csak akkor lesz büntetésre méltó, ha azt egyenes inductio, vagy törvényes praesumptio által Vádolni lehet, hogy íme vagy ama káros következeseket, okozatokat szerzetté szerzi és szerezheti. És így már ebből átláthatni minden erőlkö-

désnek hiúságát, melly arra czéloz, hogy a sajtóval való visszaélés ellen törvényes határok hozattassanak. Ugyan is; lehetetlen az, hogy valamely igazságos és helyes törvény azt már előre elhatározza, a minek hecse vagy becstelensége egyedül csak okozatjából, még pedig többnyire hirtelen okozatjából tűnik ki, semmi már előre megállapított regula itt sinórmértékül nem szolgálhat, mert megtörténhetik, hogy némelly írás igen káros következéseket vonz maga után a nélkül, hogy a legpontosabban kijelelt törvényekkel összeütköznék, valamely írásnak okozója, a mint értekezésünknek elején láttuk, többnyire a helynek és időnek külömségeitől, a relációk változásaitól függ; az, a mit egy időben és helyen ártatlanul, sőt haszonnal ki lehetett volna mondani, megváltozott körülményekben veszedelmet szerezhethet. Némelly ferde vagy merész politikai kifejezés, mellyet ma a politikai irományokban talán hideg vérrel olvasunk, néhány esztendőök előtt a legnagyobb zűrzavart okozta volna. Mivel tehát bizonyos az, hogy nem csak az Angolok systemája, hanem, általában véve, minden törvényszerzés e pontban fogyatkozást szenved, és hogy e fogyatkozást soha sem is lehet kipótolni, szükséges, hogy ezen elégtelen törvények más oldalról nyerjenek kipótólást; de ezt más oldalról nem lehet reményleni, mint a birói hatalom részéről, azonban milly tökéletlen ezen részről is az egész systema, melly a sajtó állapotját intézi, lássuk:

2-or. Tökéletlen a Britusok“ systemája a nyomtató-sajtónak állapotjában az ítélő bírákra nézve.

Mínthogy, a felébb mondottak szerint, nem csak a britus, hanem általában minden törvények, mellyek a sajtó korlátozását tárgyazzák, szükségképen tökéletlenek, senki sem csudálhatja azt, hogy, ha perre kél a dolog, a bírónak nem csak *ítélővé* kell lenni a törvény és a vádolt személy között, hanem egyszersmind annak törvényhozó hatalmat is kell magára ruháznia. A bíró itt nem úgy ítél, mint más perekben szokás, tudnillik, a törvénynek nyilvános czikkelyei szerint, hanem egyedül annak értelme után, a hol pedig ez is elhagyja ölet, ott önön belátása szerint; e^T mellett olly kérdéssel bajlódik, melly az ő közönséges praxisán kívül esik. Minden más crimínális perben a cselekedetnek bebizonyításával már egyszersmind a bűnnek bebizonyítása is megtörtént, mert azon kérdés, hogy e vagy ama cselekedet büntetésre méltó e vagy nem, már a törvény ál-

tal nyer feleletet; ama perben pedig, melly valamely írás ellen indítatik, épen ez a legnehezebb pont; és így, mivel a bíró e kérdésnek megfejtésében a törvénytől igen keveset, vagy semmit sem segíttetik, sőt inkább a törvényt, melly után ítéletet kell hoznia, minden különös esetben önmaga kénytelen alkotni, egyenesen magára a bíróra háramlik a felelet terhe az ítélelhozásban. Bizonyos az előbb mondottakból az is, hogy a bírói hatalomnak nagyon ki kell terjeszkedni, ha a sajtóval való visszaélésnek zabolán tartását kívánjuk, valamint szinte bizonyos, hogy a bírónak itt különös charaktert kell magára venni, olly kérdéseket taglalni, olly tárgyakat rostálgatni, mellyek minden egyéb bírói praxistól elütnek. Most tehát az a kérdés, hogy a bírói hatalomnak ezen kijebb terjesztése magában kívánható-e? A bírói hivatal már magában minden más nyilvános hivataloktól különböz és olly tapasztalást, ismereteket kíván, mellyek, ámbár nem keskeny, de még is bizonyos izolált spherában fekszenek; e mellett a bírói hivatalnak helyes viselésére még olly tulajdonságok is kívántatnak, melly ékre egy igen szerencsés talentum mellett is csak több esztendei gyakorlás által tehetni szert. Lehet ugyan egy derék bíró egyszerűs mind messzelátó tiszt valamely Státusbeli hivatalban, és nagy elméjű tudós más tárgyakban is, a mint hogy erről már elég példánk volt, van is; de az ő különös és tulajdon mezeje már maga olly nagy kiterjedésű, és az érdem, abban tökéletesen munkálkodni, olly nagy, hogy igazságtalanság volna e felett még olly valamit kívánni tőle, a mire őtet tulajdon hivatala nem kötelezi. Azon foglalatosság, melly által valamely írás az ő nyilvános interesséjére, vagy azon kárra nézve ítéltetik meg, mellyet az a polgári társaságban szerezhethet, egybe nem fér egyéb bírói foglalatosságokkal, mert az egészen politikai természetű, és a Státus“ dolgának, s a társasági élet belső és külső állapotjának olly gyökeres ismeretét teszi fel, mellyel csak az bírhat, a kit vagy hivatala, vagy egy szünetlen stúdium az illyes tárgyakba beavatott. Egy közönséges bírói széktől valamely írásnak politikai tendentiája felől ítéletet kívánni majd szinte annyi, mintha ugyan attól egy rajzolatnak, mesteri mívnek becséről, vagy pedig egy műsikai darabnak mineműségéről akarnánk megnyugtató ítéletet venni. Igaz azonban, hogy, ha csak a sajtónak féktelen szabadságot nem akarunk adni, azt valakinek ítélete alá kell bocsátani, és hogy, ha politi-

kai vagy policziai censorok nem volnának, akkor íme foglalatosságot csakugyan törvényes bírókra kellene bízni; ámde meg ne csaljon bennünket a csupa név, a bíró, midőn arról mondja ki ítéletét, ha valamely írást meg lehet e engedni, vagy meg kell e tiltani? ártatlan e? vagy büntetést érdemel e az? már valóságos censor, és ha ítéletet hoz, azt mint censor, nem pedig mint bíró hozza; bírói hivatalához pedig csak akkor tér vissza, midőn a megítélt írásra a törvényes büntetést alkalmaztatja.

E szerint tehát a személyes szabadságnak, úgy nem különben a közbátorságnak garanciája, a mennyire a sajtó ezzel öszvefüggésben van, csakugyan (mivel, a mint láttuk balgatagság volna azt a határozatlan és el nem határozható törvényektől várni) utóbb is a censurától függ.

Mind azoknak, a miket itt az angol systemának fogyatkozásairól előadtunk, illendő megfontolása után már kiki álltalláthatja, hogy az meg nem érdemli azon magasztaló ígéket, mellyeket némelleyek gondatlanul rátékozlanak; ha pedig valaki még ezen felül a mindennapi törvényes procedúrát, és ennek káros befolyását a Státusnak valódi interesszéjére, méltóságára, a nép erkölcsiségére vizsgálgatja, az valóban a nemes-lelkű Burke szavait, mellyeket ezen értekezés elején említettünk, sajnos igazságnak el fogja ismerni. Úgy tetszik, hogy a sajtó törvényei csak önkényű akarattól függenek; nem egyszer történik meg, hogy a leggonoszabb és legvakmerőbb író fenhéjázva diadalmaskodik, míg egy másik, a kinek magában csekély a bűne, kemény büntetést szenved. Gyakran megesik, hogy egy kevésből álló cikkely valamely újságban; havi írásban, egy könnyelmüleg felfogott és elbeszélett Anekdota terhes fizetést, sőt fogságot is okoz szerzőjének, míg ellenben a leggonoszabb mocskolódó írók, Libellisták, teljes szabadságban élnek, vagy a generális Fiskálistól előidéztenek ugyan, de azért törvény elébe nem kerülnek, vagy pedig végre magától a Jurytól a politikai pártos felekezetek zajos örömeire egészen feloldoztatnak; mert a Jury az emberi gyarlóságnak és szenvedelemnek szintűgy, sőt még jobban alája vettetett, mint akármelley más ítélőszék. Ha a Jury oppositióban van a Státus hivatalát viselő bírakkal, és hatalán a szerző gondolkodása módjával megegyez, akkor nincs mitől tartani a mocskolódó írónak; ha pedig, a mi ritkább dolog, a Jury a Státus részére hajol, és a szerző maximájival ellenkezővén, ezt nem pártolja, s a

dolgot erősen veszi, akkor a szerzőt ezen az úton legelőbb érheti a veszedelem. Nem szolgál az a bevádolt írónak mentségére, hogy a mocskolódo írásnak igaz a tartalma; ugyan is, akár igaz, akár pedig csak költött legyen a szidalmazásnak és mocskolódoásnak foglalatja, az a Jury előtt kérdésbe sem jön; ezen Jury elől Angliában az ilyen perben még appellatio sincsen, de helyes is íme rendelés, mert a törvények hijányossága miatt a Jurynak csupán lelkiismeret szerint kell ítélni, appellatio által pedig a lelkiismeret lelkiismerettel jönne collisióba a mi botránkozást okozna. Ha egyéb nem, legalább az már előre bizonyos, hogy a kellemetlenség mellett a terhes költséget, mellybe az ilyen per kerül, minden esetben a szerzőnek kell szenvednie. Gondolom nem lesz felesleges itt egy példát az Angol sajtószabadságnak történetéből előhozni, melly akárkit még inkább meggyőzhet az egész systemának hijányosságáról.

Az 1769-ik esztendő volt az, melly Angliában olly fertelmes mocskolódo írótt támasztott, a kihez még mind addig senki sem hasonlított. Ez a legmélyebb elmét, széles tudományos ismeretet, s egy mindent magával ragadó ékesen szólást a legirtóztatóbb gonoszszággal, vakmerőséggel egyesítvén, a Britusokat álmétkodás és rémülés között két esztendeig tartotta volt feszült kínos figyelemben. Június költött nevet vett fel magára, de hogy ki volt valósággal a szörnyeteg, az még most is homályba van burkolva az Angol Publicum előtt. Június több egymást sorjában követő levelekben a Státus főtisztviselőjít, az Ítélszékeket, a Parlamentot, a Ministereket, sőt magát a Királynak sérthetetlen személyét is minden kímélés nélkül olly mardozó szidalmakkal, gyalázó kifejezésekkel támadta meg, hogy mindegyik levele erkölcsi és politikai bizonyos halált okozott annak, akit ő szánakodásra méltó áldozatjának kiválasztott; azért rettetget is tőle minden, mint valamelly gonosz és emberi erőt felülmuló rejtekben munkálkodó lélektől; kikelt ugyan ő ellene *Garrick* egy az akkori időbennevezetes művész, de ez Júniusnak íme mennydörgő szavai által: „*óvd magadat haragomtól, különben meg fogod átkozni az órát, mellyben Júniussal megmérkezni bátorzkodtál:*“ egészen leveretett. Ezen leveleket ama híres szerkesztető és könyvnyomtató *Woodfall*, az ő „*Publice Advertiser*“ című újságában nagy pénzbeli nyereségére közlötöte a Publicummal. Mint hogy az álnév: *Június*, a leveleknek valóságos szerzőjét el nem árulta,

azért azoknak kiadója *Woodfall* ellen 1770-ben crimínális per indított. A Jury reggeltől fogva estvéig tanácskozott, míg végre a dologban ítéletet hozott, de azt *Woodfall* ügyésze, mint a törvénnyel ellenkezőt, egészen felforgatta, úgy hogy az ítélőszék ezerféle habozás után a pernek ismét újra felvételét rendelte, de, hihető, nyomós okok miatt, mellyeket tanácsosabb volt titokban tartani, a per többé elő nem került, és így a bűnös az érdemlett büntetést elkerülte. Hasonló kedvező környülményekkel több fertelmes Libellisták is dicsekedhetnek, kik Londonnak utczáján, sőt Britannianak más nagyobb és apróbb helyein is szentelen merészséggel hirdetik gonoszságokat; ilyen író *Cobbet*, ki a gazságban még Júniust is megelőzi, noha ennek tűzclmjéből még egy parányi szikrát sem bir; *Cobbet*, 1817-ben a *Habeas Corpus* Actának felfüggesztése után Amerikában keresvén menedéket, a Libellistáknak egész seregét hagyta maga után, ilyenek voltak: *Wooler*, *Shewin*, és a gyalázatos *Hone*, a ki írói pályáját azzal kezdte, hogy a Religiói szertartásokat éktelenül parodírozta s ebben a Királyt, a Parlamentot, s az egész Státust dühösen szidalmazta, s mi lett a dolognak kimenetele? A per háromszor került a Jury elébe, de *Hone* háromszor nyert tőle feloldoztatást! Elég legyen már ennyi példa a sajtót illető Angol törvénykezésnek sükeretlenségéről.

Ámbár haszontalan igyekezett volna a fen említett factumokat tagadni, még is a sajtó szabadságának baráti minden azokból folyó következtetések ellen imez ellenvetéssel ótalmazták magokat: Elismerik, tudnillik, mind ama rosztat, melly a sajtóval való visszaélésből következik, de egyszersmind azt erősítik; hogy ama jó, melly mindazonáltal a sajtó szabadságából ered, olly nagy, hogy az sokkal felülhaladja ama rosztat, melly abból származik; ismét: hogy Angliában a sajtóval való visszaélés csak képzelt rász, melly a jól elrendelt Státust meg nem rendítheti, mert lám Angliában még is minden rendesen foly, a nép boldog, a törvények tekintete meg nem csökkent, és a kormányszék hatalma erős lábön áll. Imez ellenvetéssel sokan előállanak hazánkban is, kik e felett még azt is állítják, hogy Anglia a sajtó szabadságának köszöni virágzó állapotját és hogy a mi ott szokásban van,, vagy feltaláltatik, az más országokra, különösen pedig hazánkra is illik, és alkalmaztatható.

Ezen állítás hibás feltételeken nyugszik, tudnillik: hamis állítás az, hogy Angliában a sajtóval való visszaélés ártatlan játék, vagy bocsánandó csintalanság; sőt inkább olly terhes és iszonyú rász ez, hogy ennek egyedül csak olly test állhat ellent, melly, ha bár némelly tagjaiban hibás is de éltető részeire nézve csakugyan egészséges. Nem is a kormányzéseknek tekintete, mellyet már a sajtó megrontott, hanem a polgári alkotmány, a népnek viszonyos helyzetése, az egyes Rendek jusai, privilégiumi, a népnek a constitutionális formákhoz szokott masszája azon valóságos és hathatós *ellennehezékek*, mellyek Angliát fentartják; ide járul Institutiójának régisége, a nemzet jelesebb részének karakterey a Státusbeli nagy férjfiaknak és íróknak tekintete is: más egyéb Státus, mellynek kevesebb segéd-eszközei volnának illy megtámadás ellen, már a szemtelen Libellisták, és a fogyatkozott törvények miatt végső romlásra jutott volna.

Továbbá, valamint hogy az Angol Constitutio a maga létét nem a sajtó által szerezte, úgy már fenállását sem köszöni ennek; ellenben a Britanniai törvényes alkotmányból valóban következés gyanánt foly a sajtónak ottani állapotja; ennek veszedelmességét a Kormányzék mindenkor elismerte, innen van, hogy, midőn már a fenyegető körülményekben mást nem tehet, egy darab időre a *Habeas Corpus* actájának erejét függeszti fel; innen van ismét, hogy Hannoverába imez Angol birtokba a sajtó szabadságát behozni nem engedte, *) az anya-országban pedig szinte egy századig igyekezett azt törvények és büntetések által megszorítani, de ebben, a mint láttuk, nem boldogult; hogy pedig mind e mellett még ma is fenáll a Constitutio, azt annak kell tulajdonítani, hogy az magát a sajtónak ellenére is nem pedig az által épen fen tudta tartani. Felette nagyon hibázna, ki a sajtónak tulajdonítja Anglia virágzó állapotját; e szigetet geographiai helyezete, industriára ébresztő, sőt kínszerítő állapotja, kereskedésének kiterjedése, hogy itt tudományos intézeteit ne említsem, teszük különösen virágzóvá, úgy hogy sehol sem bizonyodott be olly tökéletesen ama közmondás: *artes docuit necessitas* mint Angliában. Azok, kik a földnek minden tartományit, tengereit, kikötő-helyeit meglátogatják, kik az északi sarktól fogva a déli sarkig minden zónákat meg-

*) Nevezetes e tárgyra nézve 3.ik György Királynak 24. Nov. 1792-ben költ rendelete.

járnak; kik ezerféle nemzetekkel viszonyokban élvén, a világnak nagy theátrumán állanak, azok, mondom; oly széles ismereteket szereznek magoknak, s a geographiában, mathematicában, physikában, a természeti históriában, s egyéb tudományokban szükségképen oly igen előre haladnak, hogy más nemzet, mellyet természeti és politikai helyzetése a nagy világi életből kizárt, azokat utól nem érheti; minthogy pedig egy illy szűkebb határokra szorult nemzet csak a sajtó szava által vesz ama nagy világi életről tudósítást, igen hajlandó azt hinni, hogy ez legyen ama valóságos út, melly a nemzeteket az említett széles ismeretekre vezérli, s innen van némellyeknek süketlen állítása is, hogy Anglia a sajtó szabadságának köszöni virágzását; a ki pedig a sajtó szabadságát sürgetvén, az Angol népnek boldogságával áll elő, az, bizonyosan *a.* nemzeti nagy fénytől vakítatva, a fényt és boldogságot egyértelmű szóknak tekinti, pedig,, non omne quod splendet — Albion fénye és dicsősége nagy, de mekkora annak boldogsága? Én minden politikai *mérőt* félretévén, csak azt mondom: valamelly Nemzetet és annak Kormányzékét ragyogó fény boríthatja anélkül, hogy az a boldogságnak csak egy csépjéből is részt vehessen; ellenben boldogságban élhet egy nemzet, bár fényes sorsra nem emelkedett is. Azon nemzetek, mellyekről a históriában legtöbb lapokat találunk beírva, a leghíresebbek ugyan de, haj! nem a legboldogabbak.

Még nagyobb hiba volna az, ha valaki azt erősítené: A mi Angliában van, az, kivétel nélkül, más országokra is illik. Ugyanis, a ki így vélekedik, az azt árulja el, hogy a nemzetek karakterét még nem tette gondolkodásának tárgyává, s hogy nem fontolta meg, ha, a mit az angol phlegma eltűr, azt más nemzet, p. o. a hirtelen felpattanó magyar elbírná-e? a legéktelenebb, s naponként megújuló caricatúrákat, mellyek a Királyt, az ország fő tisztviselőjét, s hol az egyik hol a másik jelesebb privátust érdeklík, vad kacajjal árulják és veszik Londonban; a most uralkodó Király 4-ik Vilhelm azokat reggelenként maga elébe terjeszti, s nyugodt elmével nézegeti, mások pedig, vagy, hasonló phlegmával bírván, a Királynak példáját követik, vagy, a mit meg nem másíthatnak, azt keservesen túrik; de már ezt nem nézhetnék mindenütt illy hideg vérrel, lám Napóleon sem irtózott semmitől is annyira, mint a csúf rajzolatoktól a caricatúráktól! Jól tudjuk továbbá, mennyi változásokat

kelle a nemzeti karakter miatt francia-és németországban a legújabb időben különösen Baváriában, a sajtóval elővenni, mivel ezen nemzeteknek jobb része már nem tűrhette azon mocskolódást és gyalázatot, melly a büntető törvényeknek ellenére is folyton folyt a sajtó alól; azért habozó kínos állapotjában, mellyet veszedelmesnek lenni önkényt elismert, ide s tova kapkodott orvosló szerek után. A francziák a sajtót majd a nemzeti szabadság palládiuma, majd ismét egy a polgári élet ellen felemelt ostor gyanánt tekintvén, azt hol korlátok közé szorították, hol szabad kényére eresztették. A restauratio első hat hónapjaiban szinte tökéletes volt nálók a sajtó szabadsága, de 1814-en 21-ik Okt. a Journalok és egyéb Írások húsz nyomtatott levélen alól két esztendőre censura alá jöttek. E rendelkezésnek véget vetett a 100 napi uralkodás. A Bourboni háznak második visszatérése után, egy, 20 Jul. 1815-ben költ, ordonnance által megszüdultak a Journalok a censurától; de a Minisztérium a két Kamarától 1820-ra ismét censurát nyert, úgy hasonlóképen 1821-re is. Végre 1822-ben ismét törvény hozatott eponban; de mindezeknek sükere nem lévén, 1826-ban kénytelenek voltak a francziák e dologban egy Commissiót rendelni, amelly így fejezé ki magát: az istentelen és fellázító könyvek nem csak a városokra, hanem a falukra is eláradnak; és a legszomorítóbb következeseket szerzik. *) Ezen időtől fogva pedig a mai napig hány rendelés, és keserves panasz tétetett a sajtó miatt Baváriában, a mint az újságlevelekből olvashattuk, magok a Státusok könyörögtek a Királynak, hogy a sajtókicsapongásának hathatós rendelkezések által elejét vegye. Nálunk magyaroknál pedig, hol csak egy, de talán a Vármegye színe előtt élesen ejtett gúnyoló szó is annyira felháborítja, perpatvarra, sőt némellykor bosszúra is gerjeszti az illetlen szó által megbántódott részt, mire kelne a dolog, ha országszerte, kigúnyoltatnék, becstelenítetnék valaki hírében és nevében valamely író által? Ne is bízzék senki is abba, hogy épen ezen visszaélésnek kemény büntetés által elejét lehessen venni, mert lia egyéb gonoszságokat, mcllyek ellen tökéletesen meghatározott törvényeket szabhatni, minden gondoskodása mellett sem hátráltathat a Kor-

*) Les Livres impies et seditieux inondent, non seulement les villes, mais aussi les campagnes et y produisent les plus fubestes effets.

mányszék, mikép venne elejét a sajtóval való visszaélésnek, melly ellen, a mint már az előbb mondottakból világos, természeténél fogva lehetetlen tökéletes törvényeket szabni? De tegyük, hogy csak ugyan kemény büntetés éri a mocskolódó író, vallyon mit nyer ezzel a megsértett fél? le-mossa e már az által magáról a szennyet? hát csupa üres hang e az: *calumniare andacter, semper aliquid haeret*: mondom, csupa üres hang e az kivált olly nemzetnél, melly nem egészen idegen az satyrától? Továbbá, bár mind ezen elkerülhetetlen roszat el lehetne is kerülni, hazánkra nézve még egy más kérdés is adja elő magát, az tudnillik, ha szükséges e nálunk a sajtónak íme szabadsága? Némellyeknek véleményére hallgatván, azt gondolhatnánk, hogy ennél szükségesebb dolog hazánkban nincs. E kérdést több oldalról, úgymint, hazánk belső állapotjára, s egyszersmind a többi örökös tartományoknak velünk fenálló viszonyaira nézve tekinthetnénk, és fejtegethetnénk, azonban, hogy messze ki ne ereszkedjünk e tárgyban, egyenesen csak azt vizsgáljuk meg, hogy mi okból sürgetik a politikai tudományok thesisei a sajtó szabadságát? abból, tudnillik, hogy annak szava által az országlószék a nemzet köz ügyében ennek gondolkodása módját és kívánságát jobban kitanulhassa; valóban Anglia és Franciaországban az bizonyos út azon czélnak elérésére. Ám de nálunk magyaroknál nincs e más constitutionális út e czélra, a nemes Vármegyék *gyűléseiben* nem adhatja e véleményét, ha bár az egész nemzet nem is, de annak vagyonosabb része tetszése szerint? nem történnek e még pedig szabad tollal írt Repraesentációk, mellyek törvényes úton a Felsőnek elébe jutnak, s érdemek szerint tekintetbe vétetnek? Ha valaki mindezek mellett, mint Cátó a maga szavaira Carthago lerontása végett, a már egyszer kimondott állítására: *nálunk is csak legyen sajtó szabadsága*, visszatér, attól lehet tartani, netalán más indítóok, mint sem apolitikai tudományok javalják, legyen azon állhatatosságnak rugótolla; mert, egy nevezetes újság szerint ha részre hajlók nem akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy asajtószabadság után való sóvárgásnak néha nem a legneme-sebb, sőt gyakran igen is tisztátalan motívumok az okai, tudnillik: ama naponként mind inkább szenvedelemmé váló látni vágyás (Srhaugier), melly a Státus dolgainak előadását a nyilvános piacra szeretné állítani, mint valamelly vígjátékot, mellyben a népcsoport örömet szemléli ala-

kosát. Illyen ok továbbá: azon hiú önértés, mellynek abban telik kedve, hogy a magas polczon állókat, hatalmasokat, a hivataloknak és tisztségeknek másoktól félve tisztelt osztogatójit kíméletlenül vádolhassa, bírálhassa, kárhoztathassa, vagy kegyelembe vévén feloldozhassa, és így a privátélethomályából többnyire az anonyimitásnak kellő rostélyos logejából előlépve egy kérlelhetetlen bírói aktust gyakorolhasson. De, ha bár az illy hivalkodó népkedveskedésnek nyomorult ingereit nem tekintjük is, méltán kérdezhetjük: ugyan hányszor épülnek olyan igyekezetek, mellyek által némelleyek a közönséges vélekedésnek orgánumi gyanánt kívánnak tartatni, objective, a közjót egyedül tárgyazó motívumokon? hányszor lappang a hazafiúi buzgóság, és liberális egyeneslelkűség pompás leple alatt csupán csak egy pajkos kedvtöltés megvívni a hatalmasokkal, egy alacsony önhaszonkeresés, személyes szenvedelem, nagyravágyás, és a bosszúállásnak nemtelen kívánsága? hányszor kell egy ismeretes populáris thema szavainak a legméltatlanabb, és legbotránkozottabb alkalmaztatásokra, és szidalmakra szolgálni? Mi ügyetlenül és potom módon árulja el magát néha egy olly liberálismusnak rugója, melly a megsértett önszeretnek, megbántódott nagyravágyásnak, és el nem sült plánumoknak titkos agyarkodásából veszi táplálását? hányszor nem fordul ugyan imeliberálismus a legszorosabb Ministeriumhoz vissza, midőn az új személyekben új reményei támadnak? Ezen felül, hogy az individuumokat ne említsük, milly hirtelen megváltoztatják a társaságban némelley Rendek is ideájikat a sajtószabadságnak becséről, és hányszor nem hanyatlanak a legéktelenebb insequentáliába, ha talán a periodika sajtó az ő messzeterjedő és termékeny mezejének egy olly darabját vette volna mnnkába, a hol nem szeretik annak munkásságát? kiváltképen, ha arra kél adolog, hogy valamelly társaságbeli Rendnek intercsséje vagy előítéletei részrehajlás nélkül vizsgáltassanak, hibáji felfedeztessenek, vagy afő és alrendű pór-népnek balgatagságai, vétkei a satyrának ostorával büntetődjenek? Míg a sajtó szabadságának illy félszak ótalmazóji a Státus kormányát vagy annak organumit szünetlenül háborgatván ön magokra nézve korlátatlan viadalhelyért erőszakoskodnak: im addig ugyan azok, csüggedezve és Önhasznokat lesve, drága személyeik károsítása ellen, ótalmazó fegyverekért, és praeventiva módokért koldulni nem szégyenlenek. *)

*) Allgem. Zeit. ausserordr. Beylage Nr. 140. und 141. Jahrg. 183r.

Mindezeknél még nagyobb ama kár, melly az Országlószékre háramlik; bizonyos az, hogy Angliában és Franciaországban a közelebb múlt időkben több ministeri rendelések más charaktert, több politikai tractatumok más irányt nyertek volna, ha az írók zabolátlansága mindent fel nem forgatott s az auctoritások ellen a nép massájában bizodalmatlanságot nem gerjesztett volna. Végre annak, a ki azt reményű, hogy a sajtó szabadsága által minden egy csendes iránylatba fog jönni, hogy az erkölcsök barátja mind azt ki fogja irtani, vagy legalább egyengetni, a mit egy megromlott szívű író elrontott, hogy az erkölcsök szava előbb utóbb csakugyan győzedelmeskedni fog az erkölcstelenségen, elég legyen, mondom, annak a következő észrevételt tennünk: Voltak olly idők, kivált Franciaországban, mellyekben mindenféle mocskos, undok istentelen dolgot öszveírtak, de hát ugyan tapasztaltuk e, hogy mind ama mocskos dolgok, mellyeket Voltaire, Diderot, Crebillon és mások rajzolgattak, Fenelon vagy Bossuet szavai által eltöröltettek? vagy nem vettük e észre, hogy a gonosz irományok új meg új kiadásokban olcsó áron mindenfelé annál inkább terjesztetnek, és mohón olvastatnak? nemde a katalógusok szerint az 1817-ki Februáriustól fogva az 1824-ki utolsó Decemberrig 2,741,000 kötelek jelentek meg Voltaire, Rousseau, Diderot, és más olly írók munkájából, kiket maga a nemzeti Convent az 1789-ki Revolutio okainak elismert? De, bár ím ez egyiránylat valamiképen megtörténhetne is, ki lehet azért kezes, hogy valamelly józanul írt munka mint orvosság épen olly kezekbe fog kerülni, mellyekben az erkölcstelen írónak könyve, a méreg, forgott vala? ki lehet kezes az iránt, hogy, ha bár az orvosság olly kézbe került is, ugyan az a már beszívott méregnek rongáló erejét fentartóztathatja sőt megsemmisítheti?

Íme, ez a sajtóra való felvigyázásnak második módja, vagy is a felelet terhe iránt az én észrevételem. Ha valaki azt figyelmetesen, s előítélettől ment lélekkel vizsgálgatja, nem kétlem, velem együtt átlátja e felelet terhének káros következéseit, és bizonyosan a sajtóra való felvigyázásnak első módjában keres a visszaélés ellen menedéket, ezen *első* mód pedig, a mint felébb említettük.

A C e n s u r a.

Ez azt hozza magával, hogy a kézirat a nyomtatás előtt vizsgálat alá vétessék, és hogy mindenütt csak oly írásokat lehessen benyomtatni, mellyek már a vizsgálatot kiállották. E módot számtalanszor számtalanok olcsárlották sőt legdurvább despotismusnak, barbarus szokásnak, melly az emberiség jusait kénye szerint tapodja, erkölcstelen, törvénytelen, s a Státust veszélyre juttató mívnek, st. e. f. kiáltották, és kiáltják. *) De el ne ijessen bennünket e lárma, hanem az okokat tekintsük. Nem csak nem lehet e szidalmazást jóvá hagyni, hanem inkább meg kell vallani, hogy a censura épen oly szükséges, valamint kívánatos: ámbár én itt nem vonakodom elismerni azt, hogy a censura többnyire nem azon okból rendeltetett, a mellyből azt kívánni kell; és bár megengedem is azt, hogy a censura nem mindég volt oly helyesen elrendelve, mint sem azt kívánhattuk volna, de ellenben azt is kénytelenek vagyunk elismerni, hogy az által már temérdek kár és szerencsétlenség elhárított. Az olvasó multságára előhordatnék ugyan én is több censori Anecdótákat, mellyek némely censorok ügyetlenségére mutatnak; de mit nyomnának, kivált illy komoly vizsgálatban a csupa Anecdóták? Továbbá, nem tagadom én azt, hogy némely censorok sokszor vagy nem értették a munkát, mellyet vizsgálniok kellett, vagy igen habozók, félékenyek voltak az ítélelhozásban, és ez által a szerzőnek kárával csak annak, a kitől censori hivataljokat nyerték, igyekeztek tetszeni, ismét, hogy az írónak gyakran oly értelmet tulajdonítottak, melly ennek talán eszében sem volt; én ezt, mind megengedem, mert hiszen ők is gyarló emberek; azonban, ha némely censorokkal meg nem lehetne is elégedni, még abból nem következnek magának, a *Censúrának* mint Institutumnak elégtelensége vagy kártékonytsága; valamint hogy, ha a tanítók és tanítványok a nyilvános iskolai intézetekben meg nem felelnének kötelességeknek, akkor ugyanazok a Státusnak hasznát elő nem mozdítanak, de azért nem lehetne következtetni, hogy tehát szűnjenek meg tanító-intézeteink. Azon ellenvetés, hogy a censura alatt is jelennek meg veszedelmes munkák, ezen értekezésben,

*) Lásd erről imez új de nem a legsikeresebb munkát: Welcker, die vollkommene und ganze Pressfreyheit. Freyburg 1831.

midőn az kérdeztetik: volt e már a sajtónak valóságos szabadsága? illendő feleletre talál, és legfelebb is csak azt bizonyítaná be, hogy a censorok között szint úgy, valamint más tisztviselők között, találtnak olyanok, kik nem felelnek meg a rajok mért kötelességnek; azonban imez ellenvetés különösen Franciaországot érdeklí, hol a censura idejében a legveszedelmesebb munkák jöttek napfényre; de mikép történt ez? úgy tudniilik, hogy, amint egy francia író mondja, ama híres *Malesherbes*, a kire a könyvekre való fő vigyázat 1750. fogva több esztendőig vala bízva, azon veszedelmes írások kiadójit maga is ótalmazta, és elősegítette; *) a zonban eleget megbánta Malesherbes életének vége felé ifjúsága hibájit, a mint erről *Châteaubriand* bizonyásgot tesz. **) De e pontban még többet nyomott az, hogy, könnyen elgondolható motívumokból, *Voltaire*t és ennek barátjait *Pompadour* Marquise Asszonyság, és a 15-dik Lajosnak *Ministere Choiseul* Herczeg pártfogások alá vették, és így lehet e csudálkozni azon, a mi történt? De mindezek mellett is, nem rosszabbak a censorok ama bíránál, kik az író't vagy nyomtatót, minekutána a munka napfényt látott, kérdőre vonják; és ha némelly tudatlan, félékeny, vagy rosz-akarató censorok által sok jó és hasznos írás elnyomatratik, melly különben a világnak talán javára lett volna, bizonynyal ezt avvagy amazt a jó írást a Jury, és más policziai bírák a nyomtatás után szintűgy elnyomhatják, de azon külömséggel, hogy a censorok az olyan író't, akinek munkáját helybe nem hagyják, csak elégedetlenül eresztik el magok elől, de egyéb íránt nem háborgatják, és megkímélik őtet a nyomtatásnak haszontalan fáradságától, és terhes költségeitől; azon bírák ellenben, kik a nyomtatás után hoznak valamelly munka ellen ítéletet, a törvényes confiscáció által mind a fáradságot, mind a költséget haszontalanná teszik, és c felett a megkárosult szerző't vagy nyomtatót még büntetésre is vonják. Ha pedig a censorok tudós, és jámbor férjfiak, sok ollyast meg lehet általok kíméleni, a mellynek meghány ásat vetését a bírói szék előtt elmelőzni lehetetlen; de másképen is, természetesebb dolog az, hogy a tévely-

*) M. de Malesherbes favorisait avec la plus grande indulgence l'impression et le debit des ouvrages les plus hardis, et sans lui, l'Encyclopedie n' eut vraisemblablement jamais que paraitre. Corresp. de Grimm 3-me part. tom, X. p. 44.

**) Lásd: Conservateur. tora. 2. p. 363,

geseket árthatatlanná tegyük, a vétkes általhágásokat pedig meggátoljuk, s azoknak idején korán elejét vegyük, s a tűz ellen való szükséges rendelkezéseket előbb megtegyük, mint sem az kiütvén, számtalanoknak veszedelmére elterjedjen. Mindez kétséget sem szenved, úgyhogy, ha mindazonáltal valaki e készületet ellenezné, arról azt lehetne gyanítani, hogy talán mások kárában, veszedelmében telik gyönyörűsége. Valóban, ha valaki tanácsomat kérné abban, ha valamely útnak meredek szélét, melly egy mély árok felett emelkedik, karfák által bátorságossá kell e tenni az utazókra nézve? nem késnék íme felelettel: igen is, bár *tüskével* lesz is az ároktól való megmentés, ne talán valaki egy hibás lépés miatt abba lesvén, nyakát szegje; azt ellenben soha sem tanácslanám, hogy kerítetlen hagyván az út szélét, inkább olly rendelkezéseket tegyünk, mellyek által a megtörtént szerencsétlenségen segíteni lehessen! Azért, egy nevezetes írónak szavai után, így fejezem be értekezésemet: „A melly európai Monarchiák ellent állottak azon megtámadásnak, mellyet az új philosophia minden társaság ellen szegezett volt, s a mellyek még megmenekedtek a Revolutió dühétől, azok az ő politikai Institutiójoknak erejét, úgy nem különben kormányoztatások módjának bölcsességét bebizonyították. Vajha soha fel ne háborítsák a vakmerő írók e boldog egyességet! A mit az emberiségnek baráti, akeresztyéni nagy famíliának tagjai kívánhatnak, az, hogy íme Státusokban egy atyai censura tovább is folytassa az irományoknak korlátozását.*)

*) Les Monarchies de l'Europe qui ont resistes aux attaques faites á toute société par la Philosophie moderné. et qui n ont point éprouvé de révolutions, ont donne la plus grandé preuve de la force de leurs institutions politiques, et de la sagesse de leur gouvernement. Que des écrivains temeraires naillent point troubler cetté heureuse harmonie! Tout ce que les amis de l'humanite, les membreis de la grandé famille chretienne, peuvent desirer estque, dans ses Etats, une censure paternelle continue de régler les écrits. Clausel. de Coussergues: de la liberté et de la licence de la Presse. p. 104.

Ezen lenyomatott Értekezésekről a Kiadó röviden megjegyzi, hogy a »I. szám alatt levő, szerzőjének neve nélkül Rosnyón 1831. jelent meg, a II. szám alatti pedig Bécsben 1832, de ennek érdemes írója magát a címlapon: megnevezé, s ennél fogva kedves alkalom van, Tisztelendő Tudós Kis Pál Urat hazafiúi érzéssel itten is megemlíteni.

Figyelmeztetés az Honosi Érzések nagyérdemű Olvasójához.

Az Honosi Érzések 14-dik lapján álló emeszavak »*A sententiae Patrum*“ egészen „*cui mundus exilium est*“ igéig vétségből csúsztak be , ezért a nagyérdemű Olvasóközönség méltóztassék azokat ezentúl úgy venni, mintha ott nem volnának: valamint szintén az 58-dik lap végelőtti sorában *Szent Jánost* szavak helyett *Szent István Mártírt* olvasni.